

Олександр Олексенко

Княжодуцькі Старицькі (історія одного роду)

Родтаба 2021

**Міністерство освіти і науки України
Полтавський обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського**

О. В. Олексенко

**КНЯЖОЛУЦЬКІ СТАРИЦЬКІ
(ІСТОРІЯ ОДНОГО РОДУ)**

Полтава
2021

УДК 94(477.86)
0-53

Затверджено вченою радою Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського
(протокол № 3 від 23. 06. 2021)

Рецензенти:

НЕСТУЛЯ О. О. – доктор історичних наук, професор, ректор Полтавського університету економіки і торгівлі.

ПИЛИПЕНКО В. В. – кандидат педагогічних наук, перший заступник директора Полтавського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. М. В. Остроградського.

0-53 Олексенко О. В. Княжолицькі Старицькі (історія одного роду) : монографія / О. В. Олексенко. – Полтава : ПОІППО ім. М. В. Остроградського, 2021. – 176 с.

Монографічне дослідження роду Старицьких із села Княжа Лука на Полтавщині охоплює період другої половини XVIII – початку XX століть. На великій джерелознавчій базі простежено генезис роду Старицьких – володільців села Княжа Лука. Встановлено родинні зв'язки княжолицьких Старицьких із видатним діячем культури й театру України М. П. Старицьким.

Видання буде корисним учителям шкіл, науковцям, широкому колу краєзнавців та зацікавленим особам.

УДК 94(477.86)

© О. В. Олексенко, 2021
© ПОІППО ім. М. В. Остроградського, 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА. <i>Олексій Нестуля</i>	4
ВСТУП	6
1. ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ СЕЛА КНЯЖА ЛУКА НА ПОЛТАВЩИНІ	11
2. ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – ПРЕДСТАВНИК КОЗАЦЬКО-СТАРШИНСЬКОГО РОДУ, ПОМІЩИК, ЗАЧИНATEЛЬ ХОРОЛЬСЬКОЇ ГІЛКИ РОДИНИ СТАРИЦЬКИХ.....	28
3. СЕМЕН ВАСИЛЬОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – БЛАГОДІЙНИК, ФУНДАТОР ЦЕРКВИ В КНЯЖІЙ ЛУЦІ	52
4. ДМИТРО СЕМЕНОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – КНЯЖОЛУЦЬКИЙ ПРОМИСЛОВЕЦЬ.....	86
5. ОЛЕКСАНДР ДМИТРОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – ГОЛОВА ПОВІТОВОЇ ЗЕМСЬКОЇ УПРАВИ, ПРЕДВОДИТЕЛЬ ДВОРЯНСТВА, ЗЕМСЬКИЙ НАЧАЛЬНИК	103
6. МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – ПОТОМОК КНЯЖОЛУЦЬКИХ СТАРИЦЬКИХ.....	121
ВИСНОВКИ.....	142
ДОДАТКИ.....	145
Додаток 1. Родинні зв'язки княжолуцьких Старицьких (таблиця 1).....	145
Додаток 2. Спорідненість Родзянків і княжолуцьких Старицьких (таблиця 2).....	146
ЛІТЕРАТУРА.....	147

ПЕРЕДМОВА

Видання «Княжолуцькі Старицькі (історія одного роду)» є глибоким історико-краєзнавчим дослідженням фахового історика Олександра Олексенка. Ним досліджено минуле села Княжа Лука, що на Полтавщині, та походження відомої у XIX столітті хорольської родової гілки Старицьких.

Село Княжа Лука на Полтавщині дуже давнє, має чотирьохсотлітню історію. У пропонованій монографії відображено події, що відбувалися на території цього села в другій половині XVIII – на початку XX століть. Село, землі навколо нього в зазначений час належали знаному на Хорольщині козацько-старшинському роду, який започаткував Василь Михайлович Старицький.

У науковій розвідці досліджено генезис поміщиків Старицьких, затверджених у дворянстві у Полтавській губернії. Це були багаті дідичі, яким належали великі земельні угіддя, ліси, озера. Вони – одні з перших українських поміщиків, що у власних маєтностях розвивали промислове виробництво, будували винокурні, млини, крупорушки. У XIX столітті представників роду Старицьких вибирали до повітових земських, губернських зборів від Хорольського повіту. Старицьких призначали на високі посади в Хорольському повіті. Так, наприклад, Семен Васильович Старицький був предводителем дворянства; Василь Васильович Старицький служив засідателем у Нижньому земському суді; Олександр Васильович Старицький – комісаром у Земському суді; Дмитро

Семенович Старицький перебував на декількох посадах: підкоморія, Земського справника, очолював Нижній земський суд; Євгена Дмитровича Старицького було обрано головою Хорольської повітової земської управи; Володимира Дмитровича Старицького призначено головою Хорольської повітової земельпорядчої комісії; Олександр Дмитрович Старицький працював земським начальником. У науковому дослідженні відтворено благодійну діяльність Семена Васильовича Старицького, який фундував у Княжій Луці церкву.

Автором пропонованого видання досліджено найближче родинне й сусідське середовище Старицьких, пов'язане з представниками козацько-старшинських, згодом поміщицьких родів Родзянок, Ломиковських, Базилевських, Трощинських, Булюбашів.

О. В. Олексенко на підставі документів аргументує, що рід українського письменника, одного із найвидатніших вітчизняних драматургів Михайла Петровича Старицького походить із Княжої Луки.

У написанні монографії використано сучасну літературу, історичні джерела XIX – початку XX століть, архівні матеріали, що зберігаються в державних архівах Полтави і Дніпра, фотоілюстрації.

Книга «Княжолуцькі Старицькі» адресована фахівцям із краєзнавства, учителям, науковцям, дослідникам біографії видатного українського письменника, театрального діяча Михайла Петровича Старицького.

*ОЛЕКСІЙ НЕСТУЛЯ,
доктор історичних наук, професор,
ректор Полтавського
університету економіки і торгівлі*

ВСТУП

*Будь-яка річ, якщо вона не буде
відображена у писанні,
буде забута і невідома.
Патерик Печерський*

Час руйнує камінь, стирає надписи і віддаляє минулі явища, тільки в людській пам'яті та збережених писемних документах не зникає і не задавнюється минуле в іменах, датах, подіях. Бажання зберегти незвідані або ж забуті джерела з історії отчого краю спонукала нас вивчати, мабуть, найбільш значущий просторово-часовий проміжок в історичному минулому села (містечка) Княжа Лука на Хорольщині Полтавської області (у документах поселення Княжа Лука має статус і села, і містечка).

Дослідження минувшини Княжої Луки стосується проживання в ньому династії Старицьких і має хронологічні межі, датовані кінцем XVIII – початком ХХ століть. Нижня межа співвідноситься з процесом остаточної ліквідації державних прав України, скасування козацької старшини як окремого суспільного стану. У цей період у Княжій Луці поселяється Василь Михайлович Старицький, який започатковує хорольську гілку родини Старицьких – одну з найбільших гілок серед представників цього козацько-старшинського, згодом дворянського роду.

Верхня ж хронологічна межа дослідження пов'язана з відомими соціальними потрясіннями 1917 року, які поклали край розвиткові поміщицьких сільськогосподарських підприємств і зумовили руйнування та зникнення маєтностей Старицьких у Княжій Луці.

Запропоновану історико-краєзнавчу розвідку слід розглядати як спробу відстежити й описати найважливіші віхи процесу господарського освоєння та обживання території села Княжа Лука кінця XVIII – початку XX століть. Детально опрацьовано всі доступні натепер джерела, на підставі яких відтворено ті чи інші події минулого з висоти нашого історичного досвіду.

Мета цього дослідження – зберегти пам'ять про покоління Старицьких, яких згадують краяни і в наш час. На підставі значної кількості документів з'ясовано, що власниками маєтностей у Княжій Луці кінця XVIII – початку XX століть були Василь Михайлович Старицький, Семен Васильович Старицький, Дмитро Семенович Старицький, Олександр Дмитрович Старицький. Цей династичний рід нами названо княжолуцькі Старицькі. На основі доступних джерел простежено генезис династії Старицьких, які проживали в Княжій Луці, їхній внесок у розбудову вотчинного поселення. У процесі опрацювання джерел, що

стосуються минулого села і його власників, поміщиків Старицьких, відстежено кровну спорідненість княжолуцьких Старицьких з українським письменником, театральним і культурним діячем, одним із корифеїв українського театру Михайлом Петровичем Старицьким.

Про княжолуцькі корені роду Михайла Старицького згадувала його донька Людмила Старицька-Черняхівська, яка у спогадах про батька писала: «Рід Старицьких походив з села "Княжі луки" Миргородського повіту Полтавської губернії і був чисто козачим старшинним родом. Все це були ті ж сотники, осавули, полковники. Розкоренилися вони

Рис. 1. Фрагмент карти «Хорольщина та навколишні землі у 1731 році». Склав карту М. А. Костенко [2]

на Полтавщині у Миргородському, Хорольському і Полтавському повітах» [1, арк. 3]. Можливо, Л. Старицька-Черняхівська у споминах помилково село Княжа Лука зарахувала до Миргородського повіту, оскільки це поселення розташовувалося близько до умовної лінії, що розділяла адміністративні території.

У давні часи село Княжа Лука завжди вважалося приналежним до Хорольської сотні, потім до Хорольського повіту. Відомо, що рід княжолуцьких Старицьких розійшовся на увесь Хорольський повіт. Старицькі проживали у місті Хорол, селах Хвощівка, Богданівка, Староаврамівка, Єнькова Каплиця, Матвіївка, хуторах Мореньков (Муренькове), Онищенків і Гиренківський (тепер село Гирине). Вони були постійними учасниками земських зборів (гласними) Хорольського повіту.

1901 року до земських повітових зборів вибрали 21 особу, зокрема п'ять представників хорольської гілки Старицьких: поміщиків Євгена Дмитровича Старицького, Миколу Кузьмовича Старицького, Володимира Дмитровича Старицького, Олександра Дмитровича Старицького та його рідного брата поручника Володимира Дмитровича Старицького (чин поручника відповідав цивільному «колезький секретар») [3]. У додатку до положення про земські заклади зафіксовано таке: «Количество земли, дающего право на избрание гласных въ уез-

днися земскія собранія – 200 десятин по Полтавской губернии» [4, с. 347]. На основі цього можна зробити висновок, що Старицькі були великими землевласниками. Їх обирали до губернських зборів від Хорольського повіту. Губернськими гласними в 1899–1902 роках від Хорольського повіту були Євген Дмитрович та Микола Кузьмович Старицькі.

У 20-ті роки минулого століття рід Старицьких зникає з хорольських земель. Подальша доля Старицьких вже не була пов'язана із селом Княжа Лука. Нам не відомо із джерел про новий їхній життєвий шлях, а спогади краян є суперечливими. Отож, хорольська родова гілка Старицьких проіснувала від кінця XVIII століття і до розпаду Російської імперії на початку XX століття.

Щоб читач мав змогу краще зрозуміти особливості приватного життя, побуту, благодійної діяльності, державної і громадської праці княжолуцьких Старицьких, у пропонованому виданні досліджено їхнє найближче родинне й сусідське середовище, пов'язане з представниками козацько-старшинських, згодом поміщицьких родів Родзянок, Ломиковських, Базилевських, Трощинських, Булюбашів та інших. Монографічне дослідження уперше привідкриває історію села Княжа Лука за часів вотчинників Старицьких.

Автор

1. ІСТОРИЧНЕ МИНУЛЕ СЕЛА КНЯЖА ЛУКА НА ПОЛТАВЩИНІ

Мальовниче село Княжа Лука розташоване на правому березі Хоролу – річки в сучасній Сумській і Полтавській областях України, правої притоки Псла. Річка Хорол згадується в давніх літописах. «Святополк же Ізяславич і Володимир Всеволодович, і Олег Святославич, і син його Святослав, Мстислав Всеволодович, Вячеслав і Ярополк Володимировичі пішли на половців до Лубна, о шостій годині дня перебрали через Сулу і зняли клик на них. Половці ж перелякалися і од страху не змогли навіть стяга поставити, а побігли, хватаючи коней, і другі, піші, побігли. Наші ж стали сікти їх, а других руками хапати, і гнали їх до ріки Хорола» [5, с. 16].

Походження назви річки Хорол остаточно не з'ясовано, а низка запропонованих етимологій непереконлива. Одні дослідники назву виводять з іранського «хороший». Інші в основі найменування вбачають індоєвропейське «текти». Найбільш поширеною версією назви річки в минулому вважалося те, що гідронім походить зі слов'яносербського «хрьль», тобто «швидкий». Звідси й численні легенди про судноплавство та затоплені кораблі з кошовностями, які переказують мешканці селищ, розташованих по річці Хорол. Характер гірських

порід і ґрунтів, у яких протікає річка, її похил дають підстави визнавати протилежне: течія річки ніколи не була швидкою, мала невеликий об'єм стоку і значну заболоченість. Відомо, що ці краї в давнину населяли народи тюркської мовної групи, які вели кочовий спосіб життя і займалися скотарством. Тому найбільш імовірним поясненням назви річки може бути «пасовище» (у перекладі з тюркської) [6, с. 11–12].

Місцевість понад річкою Хорол віддавна приваблювала людей красою ландшафту. Річкова долина, яри, балки, болота, заливні луки нероздільно поєднані і є природною оздобою місцевих краєвидів. Річка звивиста, утворює стариці та заболочені плеса. Біля Княжої Луки в поодиноких місцинах вона була відносно широкою та глибокою зі спокійною течією; вільна від заростей, мала чисту водну гладінь. Ландшафти Княжої Луки як невеликі локальні утворення представлені річковими заплавами й терасами, ерозійними ярами і балками. Тут переважають різні види лугів. На схід від села сформувався суходільний луг на місці невеликого лісу з відносно слабкими травостоями, які слугували для пасовищ. Низинний луг у заплавах річки Хорол у межах Княжої Луки – із розвиненим трав'янистим покривом, побіля нього болотистий луг, що має високе зволоження. Природні ландшафти Княжої Луки досліджують сучасні науковці-біологи. Щонайбільший

внесок у вивчення природи долини річки Хорол у межах села Княжа Лука належить кандидату біологічних наук Людмилі Миколаївні Гомлі, авторці книги «Рослинність долини річки Хорол та її флористичні і созологічні особливості» [7].

Річки з прадавніх часів були привабливими для влаштування людських осель, довкола таких водойм зростали великі поселення. Ріки ставали артеріями життя, даючи вкрай необхідну для проживання людей воду. Є багато переказів і легенд про найдавніші поселення в Похороллі та колонізацію краю у XV–XVI століттях. Село Княжа Лука, розташоване недалеко від міста Хорол на Полтавщині, довгий час не було відоме багатьом дослідникам минувшини, деякі з них помилково схилилися до думки, що таке поселення нині не існує. Навіть у фондах Центрального державного історичного архіву України повідомляється стосовно Княжої Луки таке: «Місцезнаходження (села Княжа Лука) не встановлене, було розташовано біля с. Стайки» [8].

Це, на нашу думку, пов'язано з тим, що 1935 року тогочасною владою село перейменоване в Ульяновку на честь В. І. Леніна (Ульянова). У фондах Полтавського обласного державного архіву зазначено, що перейменування назви села із Княжої Луки на Ульяновку відбулося згідно з рішенням загальних зборів громадян [9, арк. 6]. До 1935 року село назива-

валося Княжою Лукою, або просто Княжою. 2016 року, відповідно до Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», урахувуючи пропозиції, подані органами місцевого самоврядування, Верховна Рада України постановила змінити назву села Улянівка на село Княжа Лука. Таким чином встановилася історична справедливість.

Натепер нам не відомо про наявність в українській історичній науці узагальнювальних праць щодо села Княжа Лука та її мешканців. Розвідки відомого українського історика О. М. Лазаревського, полтавських істориків Л. В. Падалки, В. Г. Барвінського є цінними дослідженнями з огляду на те, що, хоча й коротко, однак доносять нам події про життя людей у Похороллі. Щонайпершими, хто по зернині почав збирати відомості про минуле Княжолуччини, були наші краяни, які жили на початку ХХ століття.

Це член Полтавського Церковного Історико-Археологічного Комітету Микола Львович Копя-Овдієнко – протоієрей, законоучитель Полтавської класичної гімназії, настоятель гімназійної церкви, який досліджував культову старовину краю на початку ХХ століття, та його рідний брат, священник Олександр Львович Копя-Овдієнко із села (містечка) Княжа Лука. На превеликий жаль, результати ви-

вчення ними історії поселення Княжа Лука не збереглися, маємо тільки свідчення їхніх друзів та знайомих про існування краєзнавчих записів.

Про дослідження братів Копа-Овдієнків, минулого Княжої Луки і роду Старицьких повідомляв Корній Севастьянович Оніпченко. Він народився 1882 року, завжди мешкав у Княжій Луці, мав дружні відносини з Олександром Копа-Овдієнком, особисто був знайомий з Олександром Дмитровичем Старицьким. У фондах Полтавського державного обласного архіву зберігається протокол загальних зборів членів християнської православної общини при «Свято-Троицкой церкви местечка Княжей Луки» від 2 липня 1924 року. (Радянська влада заборонила діяльність церков, і необхідною умовою для відновлення їхньої діяльності була реєстрація статуту релігійної громади). У Княжій Луці на зборах, у присутності священника Олександра Львовича Копа-Овдієнка (56 років, сина священника), дяка-псаломщика Корнія Севастьяновича Оніпченка (42 роки, сина козака), схвалено відповідний статут [10]. Серед іншого на цих зборах обрали голову церковної ради Антона Степановича Прокопенка; секретаря ради й водночас церковного старосту Сергія Григоровича Олексенка (46 років, козак-середняк, прадід автора цього дослідження). Псаломщиком призначили Трохима Захаровича Оніпченка [11]. У

1941 році Корній Оніпченко стає священником Княжолуцького, а потім Слобідського церковного приходу; помер 1968 року. Хата, у якій жив Корній Севастьянович Оніпченко, збереглася й дотепер, поруч із колишнім помешканням сім'ї Олексенка. Корній Севастьянович власними спогадами про Старицьких ділився з В. Ф. Олексенком, В. М. Олексенко, Г. Д. Прокопенко. Тож перекази з минулого рідного краю і про Старицьких збереглися в родинях Олексенків і Прокопенків та інших колишніх і теперішніх мешканців Княжої Луки.

У рукописному відділі ЦНБ НАН України імені В. І. Вернадського зберігаються записки Хорольського повітового земського статистика кінця ХІХ – початку ХХ століть Тимофія Степановича Бридуна «Місто Хорол і його повіт». У них містяться спогади про історичне минуле Хорольщини та села Княжа Лука, які є важливим історичним джерелом [12].

Полтавське губернське земство гостро потребувало об'єктивної інформації про господарське становище у повітах. Основна статистика впливала на формування податків, вирішення повітових і губернських фінансово-господарських проблем, на виборчу систему в губернії, основою якої був майновий ценз тощо. З огляду на те що Тимофій Степанович Бридун здійснював переписи, різні статистичні обстеження, створював основну статистику Хороль-

ського повіту, його спогади становлять значний науковий інтерес.

У Полтавському обласному Державному архіві зберігаються документи, що стосуються Княжої Луки і які використані в цьому дослідженні. В енциклопедичному довіднику «Хорольщина» (автори А. В. Козлов, В. А. Козлов, Ю. О. Лисенко) вміщено багато цінного матеріалу про Старицьких і Родзянок, що проживали на Хорольщині. Документи судової справи Катеринославського намісництва від 1795–1797 років (справа на сорока шести аркушах) є важливим джерелом дослідження історії родів Родзянків і Старицьких та села Княжа Лука [13]. Визначний дослідник української генеалогії Вадим Модзолевський у своєму «Малороссийском родословнике» наводить відомості про родоводи Родзянок і Старицьких – власників Княжої Луки [14].

Інформативним для вивчення земельних володінь є «Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольский уезд (1859–1895 гг.)» [15].

Листування одного з родичів княжолуцьких Старицьких В. Я. Ломиковського із близьким другом І. Р. Мартосом упродовж дванадцяти років (1818–1830) також є цінним краєзнавчим джерелом. Згадують село Княжа Лука, його мешканців та поміщиків Старицьких сучасні дослідники О. М. Посунько, Л. О. Розсоха, В. М. Заруба, Г. К. Швидько, Д. Вирський

і Р. Москаленко. Про історичне минуле краян села Княжа Лука йдеться у виданнях, підготовлених автором цього дослідження: історико-краєзнавчому нарисі «Стежки історії рідного краю» (2001) та історико-краєзнавчому дослідженні «Рідний край» (2016) – більш глибокому стосовно історії села Княжа Лука¹.

Село Княжа Лука дуже давнє і у своїй назві зберігає частину минулого, своє коріння, свій рід. Земський статист Хорольського повіту кінця XIX – початку XX століть Тимофій Степанович Бридун згадує: «Княжа-Лука селище занадто старе, під цією назвою воно відоме у Боплана, назва Княжої-Луки дає нам можливість згадати про його існування ще за часів великокняжеських. Без сумніву назву одержало від належності селища якомусь князеві, але котрому, до цього часу не відомо. Можливо назву одержало від належності селища князеві Вишневецькому, а можливо й за розрішення цього питання необхідно шукати в значно ранішу добу нашої історії» [16, арк. 50]. Підставою для таких міркувань Бридуна про походження села, можливо, стала легенда. Тривалий час мешканці Княжої Луки розповідають, що великий магнат Ярема Вишневецький,

¹ Олексенко О. В. Рідний край: історико-краєзнавче дослідження / О. В. Олексенко. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2016. – 237 с.: іл.

Олексенко О. В. Стежки історії рідного краю: історико-краєзнавчий нарис / О. В. Олексенко. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2001. – 75 с.: іл.

примножуючи свої багатства, захоплював землі й оголошував їх князівською власністю. Переповідають, що його привабили величезні луки в заплавах річки Хорол, які були оголошені «княжими луками». Документально землі магната не фіксувалися, тому згадки про «княжі луки» в межах села Княжа Лука ми розглядаємо як легенду.

Збереглися окремі свідчення, що мешканці Поділля втікали від татарських набігів і польського гніту на вільні лівобережні землі. Підтримує цю думку й український історик О. Лазаревський у статті «Лубенщина й князя Вишневецкие», що була надрукована 1896 року в журналі «Киевская старина». Він пише: «В подтверждение того, что Подолія была колонизационным источником для левобережной Малороссии можно указать на название некоторых поселений последней, повидимому, перенесенных сюда из Подоліи; так мы находим в Подоліи: Біевцы, Демковку, Княжнюю Луку, Лозовую, Мачуху, Тростянець, Хомутиницы, Ярмолинцы... Все эти названия находим мы и у поселений левобережной Малороссии» [17, с. 125].

На заплавах і болотах біля річки Хорол незначні підняття суходолу, оточеного очеретом, верболозом, вільхами та іншою порослю, становили собою ландшафтний захист від степових кочівників. Можливо, вихідці з Правобережжя вподобали місцевість біля

невеликого лугу і річки, і це мало вирішальну роль для вибору поселення у Похороллі, яке згодом стало називатися Княжа Лука.

При нестачі писемних і речових свідчень про переселенців у Похоролля може зарадити топоніміка. На північ від села Княжа Лука колись розташовувався хутір Ляхів і тут брала початок однойменна річка Ляхова – права притока річки Хорол. «Ляхи» – це одна зі стародавніх назв поляків чи Польщі, під окупацією якої перебували жителі Поділля. Поодинокі жителі Похоролля вживають слово «грабарка» (лопата, віз для перевезення землі), яке має своє походження із Правобережжя. «Грабарі» – так себе називали подільські землекопачі. Біля села Княжа Лука в заплаві річки Хорол є урочище, що його жителі називають «За трибом». Слово «Требити» в давні часи вживалося на Поділлі в значенні «розчищати», а «триб» – це розчищене місце (тре(Ъ)бити — розчищати) [18, с. 554]. Наведені судження дають підстави стверджувати, що село Княжа Лука засноване жителями Поділля. Про заселення цього краю протягом XVI – першої половини XVII століть можна дізнатися з карти України, складеної французьким інженером Бопланом, що перебував на польській службі. У середньому Похороллі на карті зображено поселення Княжа Лука, Стайки, Горіньовка (Староаврамівка), Вергуни, Шишаки, Хорол, Миргород.

Цінними історичними джерелами є документи, що стосуються Хорольської сотні Миргородського полку. 1648 року в сотню входили такі населені пункти: села Аврамівка, Бакумівка, Біляки, Болбасівка, Вергуни, Вишняки, Княжа Лука, Ковалі, Оболонь, Попівка, Радалівка, Родзянки, Стайки та інші [20, с. 213–214].

Порівнюючи свідчення наявних джерел із картою Г. Боплана, можна зробити висновок, що поселення Княжа Лука як сформована адміністративна одиниця виникло, можливо, наприкінці XVI – на початку XVII століття.

Поміж всієї різноманітності історичних основ важливе місце належить економіко-статистичним джерелам: компутам, ревізіям, описам. У Миргородському полку присягали 1718 року спадкоємцю царя Петра I – Петру Петровичу. Підставою для присягання стало усунення від успадкування престолу

Рис. 2. «Спеціальна карта України Гійома Левассера де Боплана 1650 року, квадрат 1-1» (фрагмент) [19]

старшого сина Петра I – царевича Олексія. У документі «Присяги Миргородского полку духовных и светских жителей в верности наследнику царевичу Петру Петровичу» записані населені пункти, імена і прізвища людей, що присягали. Так, наприклад, текст присяги підписали: «В селі Княжой Луці козаки: Леско Олексенко атаман, Онупченко (Онутченко) Кирило – атаман с. Княжа Лука, Хведор Москаленко, Василь Борисенко, Марко Волосянченко, Степан Онупченко, Хвеско Коробка. В селі Княжой Луці посполитство: Хома Махненко, Гордій Іваненко, Василь Романенко, Савка Гончаренко, Іван Будниченко, Іван Кузменко, Хвеско Тесленко, Хведор Коваль, Кондрат Кузменко» [21, с. 103, 114, 123]. За виданням Г. К. Швидько «Компут і ревізія Миргородського полку 1723 р.» напевно можна відстежити деякі роди козаків Хорольської сотні села Княжа Лука. Згадані тут прізвища свідчать про спадковість місцевого населення попри міграції людей. У тексті компуту зазначено: «Село Княжая Лука, до сотні Хоролской прилеглое, а в нем товариство можнійшое з діда и отца козаки:

Атамань **Кирило Онутченко**. У него брат Леско.

Хома Москаленко. У него синов три, Іван, Кирило и Тимофій. Едень з них службу отбувает;

Федор Коробка. У него синь Касиян;

Іван Михненко. У него брать Леонтий. На едном дворі живут, почережно службу отбувають;

Стефан Малченко. У него брат Яким. На едном дворі живут, почережно службу отбувають;

Сила Силенко. У него синов два, Марко и Яков. Едень з них службу отбувает;

Леско Олексенко. У него синов два, Василь и Иванъ. Едень з них отбувает службу;

Можние же середные что могутъ конную войсковую понести службу з діда и отца козаки **Филипъ Борисенко.** У него синъ Василь;

Леонтий Саленко. У него брат Иванъ. На едномъ дворе живут, почережно отбувають службу;

Кондрат Коробченко. У него брат Михайло. На едном дворе живут, почережно службу отбувають;

Федор Москаленко. У него син Иван;
Что могутъ пішую войсковую понести службу з діда и отца козаки: **Демян Ризниченко, Марко Козаренко, Иванъ Кузменко.**

Товариство, котрих сини в Ладозком и Терковском походах поумирали, службу могут отбувати, з діда и отца козаки: **Юски Силенка** синъ Ярема.

Марко Волосяченка синъ Павло.

Товариство, котрых діди и отци и самы службу повертались в посполство и не отбувають служби козацкой:

Кондрат Кузменко. У него синъ Данило.

Карп Тимченко. У него синъ Грицко.

Яков Перенко. У него синъ Семень.

Василь Петренко. У него брат Антонъ.

Юско Василенко. У него син Петро.

Іаким Шкура. Федор Стефаненко» [22, с. 61].

У 1729–1730 роках складені полкові книги Генерального слідства про маєтності, у яких згадується село Княжа Лука. Село на той час позначалося як невеличке поселення, маючи всього тридцять дворищ, у яких було по декілька будиночків [23, с. 139]. Дворище – господарська одиниця, заснована на кровному спорідненні та спільній власності і спільному відбуванні повинностей. На території дворища проживало декілька споріднених сімей у власних хатах.

Рис. 3. Падалка Л. В. Карта Боплана о заселении Полтавской территории во второй четверти XVII века. Фрагмент [24]

Історичне минуле Княжої Луки з другої половини XVIII століття тісно пов'язане із династичним родом Родзянок, а потім і Старицьких. Поміж дворянських родів, які мали козацьке походження, дуже відомою у Хорольському повіті була династія Родзянків. Вони належали до козацької полкової і сотенної старшини, мали значний вплив на громадське, господарське, культурне життя всього середнього і нижнього Похоролля. Окремі особи цього роду брали активну участь у діяльності державних органів, органів місцевого управління, входили до вищих верств місцевої тогочасної еліти. Представники цього козацько-старшинського роду ведуть свій лік від родоначальника українського козацько-старшинського роду Родзянків на Полтавщині та Катеринославщині – Василя Івановича Родзянка. У 1701 році Василь Родзянко стає Хорольським сотником Миргородського полку.

Рис. 4. Ієремія Степанович Родзянко. Картина невідомого художника XVIII ст.

Син Василя Івановича – Степан Васильович Родзянко, спадкує батькові посади, ставши Хороль-

ським сотником, а потім Миргородським полковим обозним.

Степан Родзянко, маючи великі земельні володіння, поділив їх між своїми дітьми. Це були надзвичайно багаті дідичі, яким належали десятки поселень у Похороллі. У 1755 році брати Ієремій (Веремій), Семен, Василь та Іван (старший), Іван (молодший) Родзянки отримали універсал гетьмана Розумовського на володіння у Хорольській сотні селами Тройняки, Бакумівка, Княжа Лука. Ієремія Степанович – вихованець Києво-Могилянської академії, канцелярист Генеральної військової канцелярії, хорольський сотник, миргородський полковий обозний – був власником княжолуцьких земель, мав тут власне господарство, збудував садибу [25, с. 297].

Його рідні брати Семен Степанович і Василь Степанович також були великими землевласниками на Хорольщині. Семен Степанович Родзянко, як припускають, успадкував маєтності в Хорольському повіті і поклав початок селища Семенівка. У заможній і знатній родині Семена Степановича Родзянка, який перебував на службі канцеляристом у Генеральній Військовій Канцелярії, на поважних посадах у Миргородському і Гадяцькому полках, та його дружини Ганни Михайлівни Мартос, дочки бунчукового товариша, народилася у 1761 році Пелагея Семенівна Родзянко [26, с. 298]. У 1773 році Семен Родзянко був

суддею Миргородського суду. Власник княжолуцьких земель, Ієремія Степанович Родзянко, по обміну передав рухоме й нерухоме майно села своєму рідному братові Семенові Степановичу. Його дочка взяла шлюб із Василем Старицьким. Після одруження Пелагеї Семенівни із Василем Михайловичем Старицьким рухоме і нерухоме майно у Княжій Луці переходить у власність до подружжя.

Отож, переселенці з Поділля на Лівобережну Україну заснували поселення у Похороллі під назвою Княжа Лука. Невеличке село Княжа Лука поступово розросталося, адміністративно належало до Хорольської сотні Миргородського полку. Тут розміщувалися рангові землі представників козацько-старшинського роду Родзянків.

2. ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – ПРЕДСТАВНИК КОЗАЦЬКО- СТАРШИНСЬКОГО РОДУ, ПОМІЩИК, ЗАЧИНАТЕЛЬ ХОРОЛЬСЬКОЇ ГІЛКИ РОДИНИ СТАРИЦЬКИХ

Василь Михайлович Старицький народився 1737 року в сім'ї Михайла Лукича та Уляни Савівни Таранухи, котрі належали до козацької старшини Полтавської і Кобеляцької сотень. Про батька Василя Михайловича згадує В. Л. Модзалевський у своїй праці «Матеріали для истории Полтавского полка»: «Войсковий товариш Михайло Старицкий определен в войсковие товарищи з значкових товарищей за служби деда и отца его и им самим» [27, с. 130]. У Василя Михайловича були рідні брати: Григорій Михайлович – військовий канцелярист у Генеральній Військовій Канцелярії, служив у Полтавському полку хорунжим і осавулом, Сава Михайлович – значковий і військовий товариш. Чоловіком його рідної сестри, Марії Михайлівни, був секунд-майор Василь Іванович Ган. У Полтаві жив племінник Василя Старицького — Старицький Михайло Григорович із дружиною Марією Андріївною Старицькою (Колошинова) [28]. Онук Григорія Михайловича Старицького, Георгій Павлович Старицький, був Членом Державної ради, видатним діячем судового відомства; останні роки

життя провів у Полтаві; похований біля стін собору в Хрестовоздвиженському монастирі м. Полтави [29, с. 257].

Отож, Василь Михайлович був повноправним представником знатного козацько-старшинського роду.

Василь Старицький перебував на службі військовим канцеляристом, потім Миргородським

полковим хорунжим у 1773 році. Імовірно, у цей час він познайомився, а опісля взяв шлюб із Пелагеєю Родзянко [30, с. 742]. Це був соціально рівний шлюб представників полкової й сотенної старшини. Батькові Пелагеї – Семенові Степановичу Родзянку – належали рангові землі Хорольського повіту в селах Княжа Лука, Родзянки, Василівка, Заїченці, Хвоцівка, Вишняки, Крива Руда, у Миргородському повіті – Опанасівка. Для Семена Родзянка було дуже важливо зберегти свої землі включно із селянами в умовах процесу остаточної ліквідації державних прав України, скасування козацької старшини як окремого суспільного стану. Історичний процес другої поло-

*Рис. 5. Михайло Григорович
Старицький із дружиною Марією
Андріївною Старицькою
(Колошиною)*

вини XVIII століття передбачав перехід української шляхти від посад полкової і сотенної старшини, за які користувалися ранговими маєтностями, прибутки з яких були платнею за старшинські посади, до користування правами російського дворянства, зокрема такими важливими, як право володіння населеними маєтками, право брати участь у дворянському самоуправлінні. На Лівобережну Україну тільки у 1785 році було поширено дію «Жалуваної грамоти дворянству», яка законодавчо, із дотриманням деяких вимог, прирівнювала українську козацьку старшину до російського дворянства, закріпивши за нею земельні володіння разом із селянами. Тобто здійснювалася процедура нобілітації (від лат nobilis «шляхетний») — юридичне введення у стан дворянства. Представники козацько-старшинських династій подавали клопотання з проханнями зрівняти своє шляхетське походження із дворянством. Формально доводячи свою родову належність, тобто підтверджуючи, що хтось із предків кандидата в «російські дворяни» належав до козацької старшини, доводилося роками чекати затвердження у дворянство.

Статки Василя Михайловича Старицького були набагато меншими порівняно із Семеном Родзянком. Можливо, здобутий статус поміщика подіав на пошлюблення Василя Михайловича з Пелагеєю, не-

зважаючи на вікову різницю у 24 роки. Малоросійське шляхетство, підтверджене лише службою предків полковими осавулами, хорунжими, писарями, сотниками, за дворян тривалий час не визнавалося в Російській імперії. Василь Михайлович один із перших після відповідного клопотання отримав статус поміщика ще до 1785 року. Можливо, за спадковістю, він стає дворянином аристократичного роду, адже згідно з легендою його рід походив від Рюриковичів, Володимира Мономаха, а у XVII столітті його предок князь Старицький пристав до запорізьких козаків. Про те, що Василь Старицький пройшов нобілітацію, свідчить факт обрання його Голтвянським повітовим земським справником як дворянина у 1784 році. Посада повітового земського справника заснована губернською реформою 1775 року. У повіті обирався нижній земський суд, який складався зі справника, що обирався на дворянських зборах, і двох дворянських засідателів, які обиралися на трирічний термін. Земський справник очолював нижній земський суд, маючи фактично одноосібну владу в повіті.

Після трирічного перебування на посаді справника Василь Михайлович Старицький отримує чин прем'єр-майора. Прем'єр-майор був помічником полковника, завідував у полку стройовою та інспекторською частинами. Прем'єр-майор – штаб-офіцерський чин російської імператорської армії в 1731–1798

роках – відповідав VIII класу в Табелі про ранги. Як цивільний чин VIII класу, відповідав званню «колезький асесор». До колезького асесора зверталися «Ваше високоблагородіє». Отож, є всі підстави вважати носія козацько-старшинського роду Василя Михайловича Старицького поміщиком, що володів землею, майном, селянами і маєтності якого успадковувалися.

Шлюб Василя Михайловича Старицького і Пелагеї Семенівни Родзянко поклав початок династичного роду княжолуцьких Старицьких у Княжій Луці, який тривав майже півтора сторіччя до революційних потрясінь 1917 року.

Одружившись, Василь Старицький отримує велике придане від Родзянок. Відомо, що Родзянки щедро нагороджували своїх зятів земельними наділами і маєтностями. Т. С. Бридун згадує, що «одна з Родзянкових одружилася з полковником Войковим узявши за придане Андійовку (село Андріївка Хорольського повіту). За часів володіння Родзянок воно звалось Єньківкою, а зараз одержало назву по ім'ю Войкова. На одному із трьох пам'ятників, що знаходяться в паркові мається надпис, що Ганна Войкова уродженця Родзянко померла 1818 року. До цієї полковниці Войкової в 1784 році в холодну зимову ніч налінув зі своєю шайкою відомий в ті часи розбишака Гаркуша. Він забрав у Войкової все, що можна було взяти» [31, с. 43–44].

Подружжя Старицьких поселяється в Княжій Луці і стає власником панського двору із житловим будинком та господарськими приміщеннями, які будував ще Ієремія Родзянко. Ландшафти Княжої Луки, що стали власністю Старицького, як невеликі локальні утворення були представлені річковими заплавами й терасами, ерозійними ярами і балками. Здебільшого серед земель Старицького були орні землі, а також різні види лугів, озера, невеликий ліс. Цінними краєзнавчими джерелами є справи про спадок і поземельні суперечки. У Дніпровському обласному державному архіві зберігається справа судового процесу з приводу встановлення опікунства і поділу майна між спадкоємцями Василя Михайловича Старицького, який помер у 1795 році, та його «второбрачної» дружини Пелагеї Семенівни, яка померла у 1793 році. По смерті Василя Михайловича залишилися діти від двох шлюбів і остання

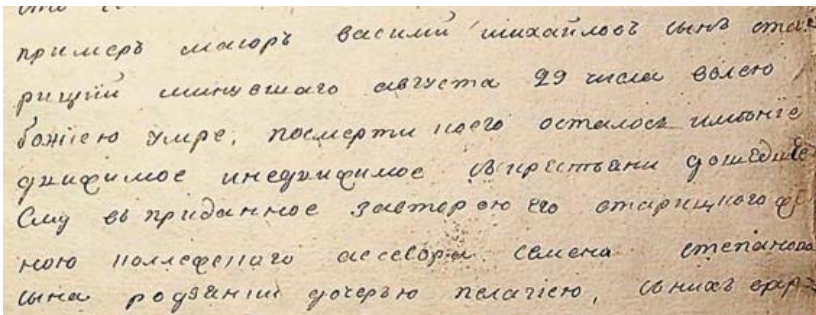

Рис. 6. Фрагмент фотокопії виписки з журналу «Екатеринославского верховного земскаго суда 2-й департамент. 1795 года ноября 1 дня» [34, арк. 6]

«третьобрачная» дружина Ганна Архипівна Старицька (у дівочтві – Юдіна). Справу про піклування розглядала Хорольська дворянська опіка, підпорядкована і підзвітна Верхньому земському суду в місті Катеринослав з 23 вересня 1795 року по 3 березня 1797 року [32, арк.1]. У придане від Родзянок Василю Старицькому дісталися село Княжа Лука з житловим будинком, село Богданівка з хуторами Гиренківським і Онищенківським, землями у місті Хорол. (Зазначимо, що хутір Гиренківський мав декілька назв). Зокрема, у матеріалах Хорольської дворянської опіки фіксувалося, що свого часу Пелагея отримала від батька землі і село Княжу Луку Хорольського повіту, які «состояли въ роде его неподвижно и целостно», в слободі Піщаній Кременчуцького повіту їй належала «половинная часть по наследству со стороны ее матери», також частину землі дав «по уступке» свого часу її брат [33, арк. 7].

Із матеріалів судової справи «Екатеринославского верховного земскаго суда» 1795 року відомо, що в Старицького з Пелагеєю Семенівною було п'ятеро дітей: неповнолітні сини Семен, Василь, Дмитро, Іван та старша дочка Варвара (у заміжжі Жученкова). З Ганною – троє: Ганна, Олександра і син Василь – немовля, яке народилося після смерті свого батька, що ускладнювало проблему розподілу майна. Певно, що був ще й перший шлюб у Василя

Михайловича, можливо, і діти від цього одруження, проте в цій справі записів про зазначене немає.

Учасником названого судового процесу був і рідний брат покійної Пелагеї Старицької, колезький асесор Омелян Степанович Родзянко, а потім Надвірний радник – цивільний чин VII класу в «Табелі про ранги» Російської імперії. До цієї особи офіційно зверталися «Ваше високоблагородіє», і вона відповідала військовому чину підполковника в армії. Омелян Степанович Родзянко у суді заявляв: «Имение же принадлежащее оным детям состоит Хорольского уезда въ селе Княжной Луке дом жилой съ движимым и недвижимым имением и со крестьянами съ грунтом в городъ Хороль село Богдановки съ хуторами Гиренковскими и Онищенковскими да Градыжского уезда деревня Пещаное и Полтавского

Рис. 7. «Карта Киевского наместничества 1792 года»
(фрагмент) [36]

уезда деревня Ладыжинское, просили въ определении опекунов въ соблюденной целостности имении поступить пожаловал» [35, арк. 37].

Здобувши права дворянства, Старицький поповнив собою клас російських поміщиків, одержав придане, рухоме й нерухоме майно в Хорольському, Полтавському, Градизькому повітах. Достовірно не відомо, чому подружжя поміж багатьох населених пунктів, які їм належали, облюбувало село Княжа Лука. Можливо, тому, що Княжа Лука була розташована найближче до міста Миргорода, де В. М. Старицький служив на різних посадах.

У Княжій Луці Василь Михайлович примножує свої маєтності, будує житлові й господарські приміщення. Василь Старицький будував одночасно декілька будинків у Княжій Луці, зважаючи на те, що мав чотирьох синів, які вважалися спадкоємцями помістя. Про чимале будівництво Старицького у Княжій Луці свідчить позовна заява до опікунського суду поміщика із села Милюшки Хорольського повіту Якова Петровича Ломиковського.

Ломиковський заявляв, що поміщик Хорольського повіту прем'єр-майор Василь Михайлович Старицький «за жизни своїй въ прошломъ 1792-ом году имевши надобность въ распиленом дереве словесно у меня просил въ займообразную отдачу тридцать деревъ, которые от меня через присланих своїх

людей, с деревни моей Милюшков получил» [37, арк. 24]. Необхідно зауважити, що дружина Ломиковського – Марія Василівна Родзянко, дочка Василя Степановича Родзянка, була двоюрідною сестрою Пелагеї Старицької. Ломиковські мали родовий маєток у селі Милюшках, який знаходився поблизу Княжої Луки на протилежному березі річки Хорол (див. рис. 7), рід свій вели від знаменитого Івана Ломиковського (роки життя 1654–1714), генерального обозного, палкого прихильника гетьмана Івана Мазепи. Яків Петрович вирощував дерева різних порід, насаджував ліси. Нині біля села Милюшки зберігається сосновий ліс, який заклав Ломиковський. Його син Василь Якович Ломиковський, відомий господарник, який уперше в Україні запровадив полежахисні смуги, 1837 року видав працю «Розведення лісу в сільці Трудолюбі». Відомий Василь Ломиковський і як знавець та збирач минувшини, є автором словника, збірника народних дум «Повісті малоросійські» [38, с. 65]. Він збирав документальні матеріали з історії України, видав у 1803 і 1805 роках свої записи народних дум, переклав із французької мови «історію малоросійських і запорізьких козаків» Шерера, склав словник «Про Малоросії ...». М. В. Гоголь, який знав Ломиковського, зобразив його як прогресивного поміщика-хлібороба Констанжогло у 2-й частині «Мертвих душ» [39, с. 202].

также въ отдачу ста тридцати пластинъ» [40, арк. 24]. Цим же листом Василь Михайлович обіцяв віддати позичені пластини дерев (пластина – розколота, розпиляна навпіл дерев'яна колода). [41, арк. 24]. Безкоштовно отримане будівельне дерево так і не було віддане Старицьким. Ломиковський направив позовну заяву в Хорольський дворянський опікунський суд із надією отримати відшкодування за понесені збитки від позичання будівельного дерева.

Василь Михайлович разом із дружиною Пелагеєю за нетривалий час нажили велику нерухомість: винокурню, цегляний завод, ліс, озеро, ставок. Із сільськогосподарських промислів малися орні землі, кінський завод, рогатий скот, вівці, пасіка [43, арк. 9]. Про це дізнаємося з документів судового журналу «Екатеринославского верховного земскаго суда 2-й

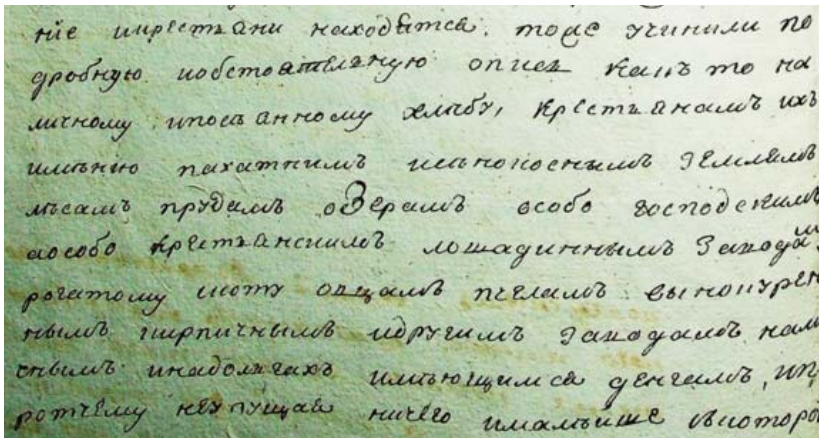

Рис. 9. Фрагмент фотокопії виписки з журналу «Екатеринославского верховного земскаго суда 2-й департамент.

1795 года ноября 1 дня»

департамент. 1795 года ноября 1 дня». Хорольський опікунський суд зобов'язував негайно направити в Княжу Луку комісію для складання опису «как то на личному и посеянному хлебу крестьянами их имению пахотными и сенокосимыми землями, лесами, прудами, озером, особо господским и особо крестьянским лошадиным заводам, рогатому скоту, овцам, пчелам, вынокуреным и кирпичным заводам, наличными и на долгах имеющиеся деньгамъ и прочемо не упущай ничего ни малейшего»[44, арк. 9]. Ухвалою суду наказано опис рухомого й нерухомого майна померлих Старицьких скласти у двох примірниках і за підписом секретаря суду передати у дворянську опіку.

Із рішення Катеринославського верховного земського суду дізнаємося, що опікунами неповнолітніх дітей були призначені: колезький асесор Федір Кодинець, поручник Омелян Нететь, колезький секретар Степан Жученко, значковий товариш Омелян Кирилов [45, арк. 1].

Помітно, що опікунів підшукували з урахуванням близькості проживання до власності померлого Старицького в різних повітах. Ухвалою суду опікунам передано «во управление оставшееся после смерти примъер маіора Старицкого именія» [46, арк.1].

Опікуни мали високі посади в Хорольському, Полтавському, Градизькому повітах, де було рухоме

і нерухоме майно Старицьких, ці особи відзначалися «по сведениям опеки добропорядочными качествами, честностью и незаурядным поведением своимъ» [47, арк. 8]. Опікунів зобов'язали «получившими изъ онаго имения доходамъ приходныя, и расходамъ расходныя книги иметь имъ опекунам за печатью уезднаго суда» [48, арк. 9].

Опіку маєтностями Старицьких серед інших до-

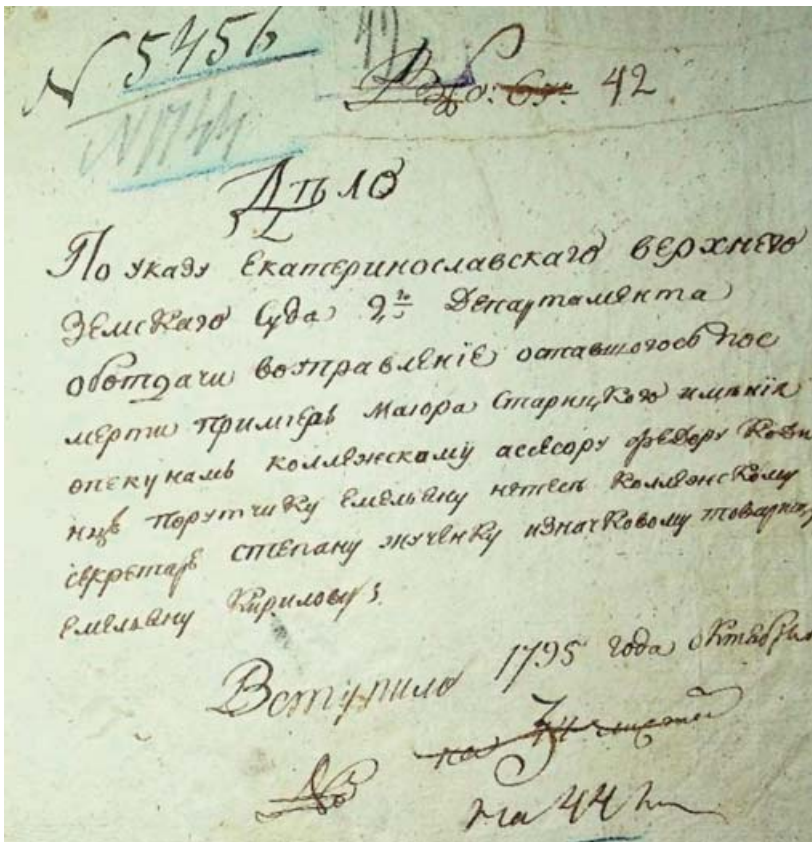

Рис. 10. Фрагмент фотокопії справи Катеринославського верховного земського суду

Рис. 11. Дмитро Федорович
Кодинець

вірили Федору Івановичу Кодинцю, який служив полковим та військовим канцеляристом у 1772–1776 роках, займав посади Значкового, Військового товариша Миргородського полку у 1776–1778 роках. Згодом Федір Іванович, колезький асесор, обирається предводителем дворянства Хорольського повіту.

Родина Кодинця мешкала в селі Рокити Хорольського повіту Полтавської губернії. Про це село Тимофій Бридун писав: «Село невеличке заселене селянами бувших поміщика Коденця. Дідич цього прізвища був Мартин Кодинець. Спочатку 18-го століття він був Лукомським сотником і як всі старшини нажив великі земельні володіння, в числі яких були Рокити» [49, с. 66]. У родині Федора Кодинця та його дружини Маріанни Петрівни (дівооче прізвище – Неверовська), дочки золотоніського земського судді, народився у 1796 році син Дмитро, майбутній відомий дипломат Дмитро Федорович Кодинець [50, с. 385].

Діти Василя Михайловича: Семен, Василь, Дмитро, Іван мали змогу отримати чудову освіту. У

документах повітової дворянської опіки є повідомлення про навчання синів Старицького. У матеріалах судової справи згадується, що Старицький заборгував велику суму грошей у колезького асесора Андрія Базилевського та його брата Івана Базилевського із села Вергуни, у дружини колезького асесора Катерини Скибінської та інших поміщиків, на утримання «Семена и Василя в учрежденном при Московском университете благородномъ пансионте а двух же Дмитрия и Ивана въ инженерномъ кадетском корпусе» [51, арк. 31].

До документів опікунського суду долучені Омеляном Родзянком довідки Хорольської і Миргородської поштових контор про те, що «с квитанцій професора Антонъского и капитана Макавеева видно – 1287 ср.79 ко. переслалъ его сыновям и другим людям в Москву и Санктпетербург» [52, арк. 29].

Отож, сини Василя Михайловича і Пелагеї Семенівни Старицьких Семен і Василь навчалися в благородному пансіоні при Московському університеті, Дмитро та Іван у Імператорському сухопутному кадетському корпусі міста Санкт-Петербург. Щонайбільший внесок у навчання дітей після смерті Пелагеї зробив її рідний брат Омелян Родзянко. З матеріалів вищезгаданої судової справи ми дізнаємося, що Василь Старицький заборговані гроші на навчання своїх дітей передав Омеляну Семеновичу Родзянку.

У зв'язку із цим виникає декілька запитань. Чому Василь Старицький довіряє навчання дітей Омеляну Родзянку? Чому для здобуття освіти вибрали найкращі заклади Москви і Санкт-Петербурга, відповідно благородний пансіон при університеті та інженерний кадетський корпус? Відповіді на ці та подібні питання в документах знайти не вдалося. Можна тільки здогадуватися, що таке рішення вже немолодого Василя Старицького породжено тим, що допомогу для нього і дітей могли надати тільки Омелян Родзянко та його рідня. Рідні брати й сестра Василя Михайловича, Григорій Михайлович, Сава Михайлович, Марія Михайлівна Старицькі проживали у Полтавському повіті, взаємозв'язки з ними були обмеженими. Натомість варто згадати, що в 1782–1785 рр. Хорольським повітовим суддею був земський суддя Семен Степанович Родзянко; його брат, Василь Родзянко, займав посаду повітового предводителя дворянства. Син Семена Степановича, Омелян, був засідателем повітового суду під керівництвом батька. Земським ісправником цього ж повіту в 1782–1785 роках був племінник Семена Степановича – Павло Іванович Родзянко. Після виборів 1785 року Родзянки знову серед повітової еліти тих часів. Омелян Родзянко успадкував від свого батька посаду повітового судді, а Василь Родзянко передав посаду предводителя своєму сину Гаврилу,

який був предводителем дворянства Хорольського повіту до 1796 року. На наступних виборах відбулося чергове спадкування посад. Повітовим суддею став двоюрідний брат Омеляна Родзянка Павло [53, с. 301–303].

Рис. 12. Петро Петрович Коновніцин (старший) – генерал-поручик, Петербурзький губернатор (1785–1792) і Архангельсько-олонецький губернатор

Із цим поколінням Родзянків і В. М. Старицьким близько познайомилися Панас Дем'янович Гоголь-Яновський і родина Капністів, Д. П. Трощиинський. Дід Миколи

Гоголя добре знав увесь рід Родзянків. Один із листів дідича Федора Клименка до Панаса Дем'яновича Гоголя-Яновського стосувався розгляду справ Василя Старицького у Говтвянському суді [54, с. 205]. Значну підтримку навчанню в кадетському корпусі Дмитра і Івана Старицьких надавав граф, генерал П. П. Коновніцин. Із цим знаменитим генералом у другому шлюбі з 1792 року перебувала Ганна, донька миргородського полкового обозного Ієремія Степановича Родзянка, двоюрідна сестра матері Івана і Дмитра

Старицьких. Петро Петрович Коновніцин у 1743–1796 роках – генерал-поручик, у 1785–1793 роках – Санкт-Петербурзький, а після того Олонецький губернатор. Катерина II подарувала Коновніцинові три села у Волинській губернії. Син Петра і Ганни – П. П. Коновніцин – також отримує чин генерала, у 1815 році він був призначений на посаду військового міністра, введений у Державну раду, Комітет міністрів і Сенат [55, с. 30–31].

Вважаємо, що вирішальним чинником у виборі військового закладу освіти для Івана і Дмитра Старицьких стали родинні зв'язки Омеляна Родзянка з Петром Петровичем Коновніциним. У 1793 році корпус (повна назва «Імператорський сухопутний шляхетний кадетський корпус») очолив М. І. Кутузов, який провів реорганізацію згідно з вказівками Імператора Павла I. Відповідно до реорганізації в корпусі були введені заняття з тактики і військової історії, вивчалось театральне мистецтво, викладалися мови: німецька, французька, латинська. На цей час припадає навчання в корпусі Івана та Дмитра Старицьких. У корпус приймали юнаків-дворян у віці від 13 до 17 років, яких вчили арифметики, фортифікації, артилерії, фехтування, верхової їзди, іноземних мов, історії, географії, юриспруденції, танців, музики. Навчальний курс складався з чотирьох класів. При переведенні в старший клас перед випуском рада

корпусу призначала для кожного кадета рід військ, куди він мав бути випущеним на службу згідно з його здібностями. Випускникам присвоювалися унтер-офіцерські чини або чин прапорщика [56, с. 67].

Іван Васильович Старицький, як і його брат Дмитро, успішно закінчили кадетський корпус, здобули чудову освіту, і їм присвоїли унтер-офіцерські чини.

Освіті Семена й Василя Старицьких приділяли велику увагу не тільки родичі Родзянки, а і їхні друзі. Василь Михайлович Старицький приятелював із Д. П. Трощинським, який мав спадкові маєтності у Яреськах Миргородського повіту [57, с. 222]. Майже все свідоме життя Трощинський провів у високих державних сферах і петербурзьких великосвітських вітальнях, не забував, однак, хто він є і звідки вийшов, не був байдужим до рідного краю і земляків, всіляко їм допомагав, користуючись столичними зв'язками і впливом [58, с. 58–59]. На нашу думку, він допоміг братам Старицьким вступити в Імператорський Шляхетний пансіон при Московському університеті.

Дмитро Прокопович Трощинський належав до кола найбагатших людей України. Він мав близько 70 тисяч десятин землі, великі володіння на Полтавщині, Київщині, Поділлі. Дмитро Прокопович придбав красивий маєток у селі Кибинці поблизу міста

Рис. 13. Портрет Дмитра Трощинського, 1819 рік. Художник В. Л. Боровиковський

Миргорода. Спогади сучасників про Кибинці суперечливі, неоднозначні, як і постать самого Д. П. Трощинського. До Кибинців з'їжджалися багаті гості звідусюди, там влаштовувалися гучні бенкети. Завсідниками у кибинському товаристві були Старицькі, Родзянки, Ломиківські та інші. Село Кибинці часто згадується у листуваннях Родзянків [59, с. 222].

Відомо, що Дмитро Прокопович Трощинський – український аристократ козацького стану, державний діяч Російської імперії, меценат української культури, відзначався надзвичайною гостинністю, охоче відгукувався на прохання знайомих скласти їм протекцію в Петербурзі і Москві. Саме за це Микола Гоголь назвав його «благодійником України». Дмитро Трощинський поєднував у собі всі риси представників української козацької старшини другої половини XVIII – початку XIX століть, які йшли на службу до імперських управлінських структур. Здобувши елітне становище в чиновницькій ієрархії самодержавної адміністрації, вони все-таки залишалися українцями [60, с. 118].

Трощинський допоміг Миколі Гоголю вступити в Ніжинську гімназію, оскільки впродовж тривалого часу підтримував дружні стосунки з родичами Гоголями-Яновськими [61, с. 118].

У 1793 році Катерина II призначила Дмитра Прокоповича Трощинського своїм статс-секретарем і водночас членом Головного поштового правління, а за три роки надала йому чин дійсного статського радника. До обов'язків Д. П. Трощинського входило прийняття доповідей, внутрішньої пошти та приватних прохань, які подавалися на «височайше» ім'я Катерині II. На цій посаді Д. П. Трощинський користувався правом особистої доповіді імператриці.

У Трощинських і Гоголів-Яновських Родзянки були своїми людьми й частими гостями. «Родзянки приїхали...» – повідомляла сина Миколу Гоголя Марія Іванівна в листі з Василівки, клопочучись про те, як улаштувати численних гостей [62, с. 206].

Отож, Семен і Василь навчалися у Шляхетному пансіоні при Московському університеті. Заклад цей був засновано уродженцем Полтавщини, відомим поетом М. Херасковим 1779 року з метою «надати поважному дворянству найрізноманітніші (всілякі) засоби, належні цього пристойного стану звання» [63, с. 238]. На той час інспектором закладу призначений професор Антон Антонович Прокопович-Антонський, що народився в місті Прилуки 1763 року в родині священника шляхетського походження. Освіту здобув у Києво-Могилянській академії, працю-

вав у Шляхетному університетському пансіоні на посадах професора, завідувача кафедри (з 1789 р.), інспектора (з 1791 р.) та директора (1818–1824 рр.) [64, с. 239–242].

У пансіон приймали дітей 9–14 років (з оплатою 150 руб. на рік), із терміном навчання 6 років. Освіта в благородному пансіоні мала енциклопедичний характер з ухилом на розвиток літературного смаку й обдарувань вихованців. Необхідно згадати, що кількома роками пізніше в пансіоні здобував освіту двоюрідний брат Семена і Василя – Семен Омелянович Родзянко. З його біографічної довідки відомо: «Родзянко, Семен Омелянович – письменник; син колезького асесора Омеляна Семеновича Родзянко і дружини його Євдокії Йосипівни, уродженої Часник, народився в 1782 р, виховувався (1797) разом з Жуковським, Олександром Тургенєвим. Родзянко, на думку товаришів, був обдарований поетичним хистом, він виступав у пресі в 1798 році поміщаючи свої вірші, а також і прозові статті. Родзянко закінчив курс в пансіоні в жовтні 1800 р. разом з Жуковським, з яким був, як кращий учень, записаний на пансіонську дошку» [65].

За час перебування у пансіоні та кадетському корпусі брати Старицькі отримали знання, що сприяли формуванню передових поглядів. Згодом, повернувшись до свого краю, вони належали до тієї групи української інтелігенції, яка виявляла поважне ставлення до науки і мистецтва, визнавала

їхню величезну роль у вихованні. Вони ставали першими наставниками своїх дітей, прищеплювали їм любов до музики, літератури, театру. Їхні маєтки набували ролі культурних осередків [66, с. 151–153]. Отож, Родзянки як заможні дідичі постійно допомагали своїм родичам Старицьким. Усі діти-сироти Старицьких успішно закінчили найкращі на той час заклади освіти. Варто зауважити, що й Хорольська дворянська опіка після кончини Старицьких піклувалася про освіту і виховання їхніх дітей. У приписі Хорольської дворянської опіки 1796 року викладено вимоги до опікунів. Рекомендувалося опікунам малолітніх дітей поміщика М. В. Старицького таке: «Оставшихся по умершему Старицкому во смерти детей старатся воспитывать и прилежно ихъ состоянію, без излишнихъ однакожь расходов, и мужского полу способных уже к наукам отдавать в училища», стосовно дітей, що навчалися, «старатся о успехах ихъ въ науках». Відносно малолітніх панянок припис був наступним: «к женскому же полу определитъ учительницъ, чтобы и сїи воспитани были въ страхъ божій и научены всего того чего поль их и состояние требуетъ» [67, арк. 7].

Таким чином у другій половині XVIII століття власником села Княжа Лука стає Василь Михайлович Старицький. Він започатковує хорольську родову гілку поміщиків Старицьких.

3. СЕМЕН ВАСИЛЬОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – БЛАГОДІЙНИК, ФУНДАТОР ЦЕРКВИ В КНЯЖІЙ ЛУЦІ

Після закінчення навчання в «Московском университете благородномъ пансионте» 1798 року Семен Васильович Старицький повертається до Княжої Луки Хорольського повіту. Він на правах старшого сина від призначених опікунів повертає всі права й обов'язки на рухому і нерухому спадщину Княжої Луки. Посилаючись на документи Хорольської дворянської опіки, можна припустити, що Семенові Старицькому дістався чималий спадок. У Омеляна Родзянка і Варвари Жученко (Старицька) отримані Хорольською дворянською опікою «сведєния о движимом и недвижимом имуществе» померлих Василя і Пелагеї Старицьких. У матеріалах справи є зобов'язання направити негайно секретаря суду «в Княжнью Луку где находится дом» і зробити опис «движимости состоящее въ золоте, серебре, цене меди, дорогих камнях и жемчугах въ столових приборах в плате холосте ...» та іншого, що можна описати [68, арк. 39].

Щодо іншого майна, то документи судової справи свідчили про власність таке: «Как то пахотными и сенокосными землями, лесами, прудами, лошадиными заводами, рогатому скоту, овцам, пчелам,

винокуреним и кирпичним заводам» [69, арк. 39].

Отож, Семен Старицький, маючи спадкові статки, стає княжолуцьким поміщиком і оселяється у маєтку, де жили його батьки. За сприяння Омеляна Родзянка Семен отримує звання губерньського секретаря Хорольського повіту. Згідно з «Табелем про ранги» це цивільний чин XII класу. Згодом він дістав підвищення по службі і звання колезького секретаря, потім інші чини, які давали змогу займати незначні керівні посади. Успішне кар'єрне зростання сприяло збільшенню достатків княжолуцького маєтку. Основним джерелом прибутку дідича була земля, на якій вирощували зернові культури. Вирощували всі види хлібних рослин: жито, пшеницю (озиму і яру), ячмінь, овес, гречку, просо, горох. Зерно на борошно переробляли у власних млинах-вітряках, яких у Старицького було декілька. Зерно й борошно продавали на ярмарках у містах Хорол і Миргород, свій ярмарок був і у Княжій Луці. У цьому селі до 70-х років минулого століття зберігався (у неробочому стані) млин-вітряк, побудований Старицькими. Протягом багатьох років цей млин був місцем, де збиралася сільська громада для обговорення різних питань, біля вітряка гуртувалася й молодь, водила веснянки, влаштовувала різні забави. Побут і працю мірошника та його родини оспівано в піснях:

*Рис. 14. Вітряний млин у селі
Княжа Лука. Фото М. В. Ми-
рошніченка, 1973 рік*

*Ой піду я до млина до дiрявого,
Чи не стрiну Василя
кучерявого...*

Щоб отримати ще більші прибутки, зерно переробляли на горілку. Винокурню у Княжій Луці звів ще Василь Старицький, а потім її перебудував Семен Старицький, з усіма ознаками звичного в сучасному розумінні виробничого цеху, заводу. Устрій

та технічний опис винокурних заводів були типовими. Основне обладнання складалось з мідних або чавунних котлів ємністю від 15 фунтів до кількох пудів, із труб, патрубків і різноманітного посуду.

Винокурня Старицького була своєрідним ринком збуту для його сільськогосподарської продукції. Доходи від продажу горілки переважали решту доходів, а в умовах низьких цін на хліб у 3–4 рази давали більше зиску, ніж продаж зерна. Відходи горілчаного виробництва (барду) використовували для відгодівлі великої рогатої худоби. Продавали вироблену горілку переважно у власному шинку та навколишніх селах. Ось що І. Ф. Павловський пише в праці «К истории полтавского дворянства (1802–

1902)»: «В Полтавской губернии исключительное право торговли вином принадлежало дворянскому сословию и казакам. Последние могли продавать вино «чарочной мерой» в домах, где живут. Остальные сословия, в том числе и евреи, не могли ни торговать вином, ни содержать шинки, о чем был вывешиваем указ на всех шинках и заводах Полтавской губернии. Занимаясь, главным образом земледелием, дворяне имели не мало заводов, с готовым запасом хлеба в своих экономиях» [70, с. 213].

Про чиновницьку службу Семена Васильовича Старицького, про розвиток його поміщицького господарства збереглося недостатньо документів для краєзнавчого дослідження. Стосовно благодійництва Семена Старицького маємо документи та будівлю у Княжій Луці. Відомо, що на початку XIX століття на Полтавщині у містах і селах активно будували цегляні культові споруди. Так, наприклад, тільки у Хорольському повіті будуються церкви у Хоролі, селах Вергуни, Княжа Лука, Вишняки.

У місті Хорол (1808 року) на кошти місцевого уродженця, купця Афанасія Чоботарьова з'являється мурована, з прибудованою дзвіницею церква. Побудовано в ці роки у Вишняках Хорольського повіту церкву та поміщицький садибний будинок Родіона Пламенця, який згодом перейшов у власність Котляревських-Родзянок [71, с. 20, 21].

Піднявшись з Княжої Луки на високе місце, помітимо велике село Вергуни і залишки монументального храму. Вергунівську церкву фундував місцевий поміщик Іван Базилевський, який був у дружних стосунках з Василем Михайловичем Старицьким. Церква Різдва Христового у селі Вергуни є одним із видатних архітектурних храмів ХІХ століття в Полтавській області і побудована за проектом видатного зодчого Миколи Львова [72, с. 51].

У селі Княжа Лука коштом власника села Семена Старицького збудована в 1816 році Троїцька церква. У виданні «Клировая книжка Полтавской епархии на 1902 год» згадується благодійність Семена Старицького: «Местечко Княжьей Луки. Троиц-

Рис. 15. Сучасний стан садибного будинку Котляревських-Родзянок у Вишнях

кая церковь, каменная в одной связи с такою же колокольнею, построенная в 1816 г. старанием Титулярного Советника Симеона Василюева Старицкого» [73, 74]. Як свідчать народні перекази, у церкві ховали місцевих знатних людей із роду Старицьких. Імовірно, що у церкві був похований Семен Васильович Старицький. У 80-х роках минулого століття невідомими людьми у приміщенні колишньої церкви розрито і пограбовано могилу. Рештки поховання було розкидано навколо будівлі.

Рис. 16. Вергунівська церква Різдва Христового, яку фундавали Базилевські у 1801–1807 роках. Архівне фото початку 20 ст.

Стіни церкви в задовільному стані збереглися до наших днів. Варто окремо зупинитися на історичному минулому княжолуцького храму, адже понад століття він був окрасою села, його духовним і виховним центром. Освячені рештки храму понад двісті років беруть пам'ять про княжолуцьких Старицьких. Детально відтворити первісний вигляд будови проблематично, бо приміщення церкви перебудовувалося щонайменше чотири рази. Уперше храм реконструйовано 1878 року: добудовано дзвіницю та приміщення церкви з північної і південної сторін [75, с. 28].

Таким чином, споруда в плані набула форми хреста. Оздобою даху були дерев'яна баня (купол) із прибудованою в західній частині над входом дзвіницею на честь Святої Живоначальної Трійці. Територія була обнесена огорожею, тут містилося і кладовище. У Клировій книжці за 1902 рік зазначено: «...володіла 0,5 дес. церковної, 33 дес. ружної землі. Мала церковну сторожку. Діяла бібліотека, у віданні парафії перебувало земське училище, жіноча церковнопарафіяльна школа, церковнопарафіяльне попечительство». Церковним старостою, на зламі ХІХ і ХХ століть, був статський радник Олександр Дмитрович Старицький. [76].

Отож, церква в цей час була не тільки культо-

*Рис. 17. Сучасний стан перебудованої церкви
у селі Княжа Лука*

вою спорудою, а й центром освіти і благодійності в селі. У 1871 році «Полтавські єпархіальні відомості» повідомляли, що «въ местечке Княжей Луке Троицкой церкви прихожане изъявили желание открытъ у себя приходское попечительство» [77, с. 238].

До парафії входили також село Стайки, хутір Силловщина. У храмі здійснювалися богослужіння до 1922 року. Цього ж року рухоме і нерухоме майно релігійної громади Княжої Луки було націоналізоване й узятє на баланс Княжолуцької сільської ради. Релігійна громада Княжої Луки в 1924 році отримала дозвіл проводити богослужіння до 1934 року. Священником призначили Олександра Львовича Копаловдїєнка, дяком – Корній Севастьяновича Онїпченка [78, арк.1]. У 1934 році храм забрали в релігійної общини й передали місцевому колгоспу. Той перебудував приміщення і використовував як комору. У 1941 році священник Корній Севастьянович Онїпченко відновив богослужіння. Від кінця сорокових років до початку дев'яностих років минулого століття у реконструйованому приміщенні церкви працював сільський клуб.

Отож, Семен Васильович Старицький, фундувавши мурований храм, на багато років залишив жителям села Княжа Лука добру пам'ять про себе.

Вивчаючи обмежені документи тієї пори, довідуємося про приватне життя Семена Васильовича. У

XIX столітті термін «кар'єрне зростання» мало негативний зміст, бо уособлювало жагу до багатства, високих посад, нехтування народною і християнською мораллю. Припускаємо, що здобута у Московському благородному пансіоні освіта, здібності та вміння, благодійність, визначали процес просування щаблями службової ієрархії Семена Старицького. Він мав чин губернського секретаря, титулярного радника, титулувався «Ваше благородіє». Титулярний радник у Російській імперії – це цивільний чин IX класу в Табелі про ранги, відповідав чинам капітана в піхоті, штабс-ротмістра в кінноті та лейтенанта флоту, а також придворному чину камер-юнкера. Під час загального губернського дворянського зібрання Хорольського повіту у 1818 році, зважаючи на високий авторитет серед місцевого дворянства, Семена Старицького обирають повітовим маршалком (предводителем дворянства) [79].

Ставши повітовим предводителем, він головував у повітових зборах дворян, повітовій освітній раді, повітовому з'їзді. До його обов'язків належало засідати в повітових комісіях: будівельній, соціальної допомоги, рекрутській та інших. Він брав участь у судових засіданнях із розгляду справ стосовно дворян і чиновників. На цій посаді Старицький перебував до 1826 року.

Відомо, що в родинному маєтку у Княжій Луці якийсь час мешкав його рідний брат Василь Васи-

льович. Василь Старицький після закінчення Московського благородного пансіону перебував деякий час на військовій службі, йому дісталися у спадок маєтності села Богданівка Хорольського повіту. У цьому ж селі він одружується з дочкою поміщика Тетяною Мазуренко. Від цього шлюбу народилися Олександр Васильович, Порфірій Васильович, Василь Васильович Старицькі. Немає відомостей про причини ранньої смерті богданівського Василя Старицького у 1816 році. Вдова Тетяна Старицька (Мазуренко) через певний час бере шлюб із Венедиктом фон Фітінгофом і залишає маєтності у селі Богданівка старшому синові Олександрові. Про Олександра Васильовича Старицького будемо згадувати як про «богданівського Старицького». Молодший син, Губернський Секретар Василь Васильович Старицький, був тривалий час засідателем у Нижньому земському суді Хорольського повіту [80, с. 404].

Відносно сімейного життя Семена Васильовича у Княжій Луці відомостей дуже мало. Не відомо про його шлюб, але відомо, що у нього були діти Дмитро, Софія, Катерина, Єлизавета, Надія і Варвара. Напевно, діти були не його, оскільки довелося їх узаконювати. Очевидно, батьком дітей був рідний брат Семена – Василь Васильович. Після смерті Василя Старицького (у 1816 році, похований у селі Княжа Лука) залишилися неповнолітні діти, які мешкали у

Княжій Луці після його розлучення з дружиною Тетяною Мазуренко. Справа дійшла до Сенату. Сенат своїм рішенням від 30 березня 1824 року визнав достатнім доказом законності дітей Старицьких згідно з метричними виписами з парафіяльної церкви, засвідченими благочинним.

Семен Старицький продовжує примножувати рухоме і нерухоме майно поміщицької садиби. За оцінкою Хорольського повітового статиста Тимофія Степановича Бридуна, йому належало близько 600 десятин землі [81, с. 50]. Межовою інструкцією царського уряду 1753 року визначено розмір десятини

Рис. 18. Сучасний стан розчищеної частини річки Хорол і урочище «за трибом» біля села Княжа Лука.

Фото В. М. Прокопенка

10 925 м², тобто 1,0925 гектара. Здебільшого це були родючі чорноземи, також Старицькому належали заливні луки, луг, велика розчищена водойма в заплавах річки Хорол (урочище «за трибом»). Дворище Старицького поділялося на дві частини. Одна, обгороджена дерев'яною загородою, була садибою з панським маєтком та житловими приміщеннями. У іншій частині розташовувалися господарські будівлі, конюшня, сад, за яким розлягалось розчищене плесо на річці Хорол. Зіставляючи Воєнно-топографічну карту Російської імперії 1846–1863 років і сучасну карту, ми дійшли висновку, що русло річки Хорол біля села Княжа Лука було суттєво змінено. Обстежуючи на місцевості сучасне річище й розчищені на

Рис. 19. «Военно-топографическая карта Российской Империи 1846-1863 гг.». Фрагмент [83]. На карті умовними позначками виділено «Госп.д» – панське дворище, розділене на дві частини; винокурню умовно позначено «Вин.»; церква. Побіля поміщицького маєтку є велика незаселена частина села, що і тепер називається «Вигін»

ній плеса, неважко помітити рукотворний вплив на зміну русла річки. Народні перекази розповідають про те, що Семен Старицький, а потім його син Дмитро Старицький доклали зусиль до зміни русла річки Хорол.

Старожили згадували, що на території панського обійстя були муровані винні погребі. З північного боку садиби влаштовано красиві алеї, які вели до Троїцького собору. Хорольський статист Т. С. Бридун згадує: «В Княжій-Луці мається парк і овочевий садок з загальною площею в 20 десятин, а також великий стародавній будинок з великою залою, де відбувались бали та концерти. В цій же садибі знаходиться цеглова церква відбудована з початку ХІХ-го століття на кошти поміщика Старицького» [82, с. 51]. Недалеко від поміщицької садиби була ще одна водойма (сучасна назва урочище «Козареве»), поблизу якої розміщувалася велика винокурня, що давала немалі прибутки, і Старицький постійно прагнув розширювати підприємство, на якому працювали наймані робітники.

Семен Васильович підтримував гарні стосунки із рідними братами і сестрами. Спадкове рухоме й нерухоме майно, яке було встановлено судом Хорольської дворянської опіки, брати поділили таким чином: Василь Васильович Старицький отримав село Богданівку, Іван Васильович Старицький – ху-

тори Гіренковський і Онищенковський, Дмитро Васильович Старицький селиться на родинних землях у місті Хорол. Варто нагадати про родинні зв'язки Старицьких і Родзянок, людей, із якими товаришував княжолуцький поміщик на початку XIX століття (додаток 2). У Московському пансіоні Семен Старицький, як уже згадувалося, навчався з двоюрідним братом Семеном Омеляновичем Родзянком, із яким тривалий час у нього були дружні взаємовідносини [84].

Важко уявити життя Старицьких і події минулого з висоти нашого історичного досвіду, сучасних поглядів. Щоб спробувати поглянути на життя багатих дідичів і той давній час таким, яким він був, опишемо поміщицький побут, старосвітські звичаї, освіту, зацікавлення, зокрема мистецтвом, багатьох знатних і заможних родин, що входили до оточення Старицьких.

Під впливом кибинецького побуту і творчої атмосфери, у якій перебував Д. П. Трощинський, у Старицького формувалися честолюбні плани розбудувати власні маєтності за його зразком. Спілкування з Ломиковськими, Аркадієм і Платоном Родзянками, буття їхнього оточення і відносини з Шевченком, Пушкіним та іншими розумними і освіченими людьми впливало на духовне визрівання Старицького.

Семен Васильович мав тісні родинні зв'язки з троюрідними братами Платоном Гавриловичем та

Рис. 20. А. Г. Родзянко. Малюнок невідомого художника, 1821 рік

Аркадієм Гавриловичем Родзянками. Двоюрідний дядько Гаврило Родзянко володів багатьма селами й хуторами, які перейшли у спадщину синам Аркадію та Платону. Родзянко Аркадій Гаврилович – російськомовний поет, український поміщик, син секунд-майора Родзянка Гаврила Васильовича і Шрамченко Марфи Михайлівни. Виховувався він також у Московському уні-

верситетському пансіоні, який успішно закінчили його троюрідні брати Семен Васильович, Василь Васильович Старицькі та Семен Омелянович Родзянко. За благонравність та успіхи в науках золоту медаль та похвальний лист отримали після закінчення навчання Аркадій Гаврилович та Семен Омелянович Родзянки. Їхні імена увійшли також у список кращих вихованців за сторічну історію Московського університету (список підготовлено до ювілею закладу, що відзначався громадськістю країни 1855 року). Ім'я Аркадія Родзянка знаходимо в переліку відомих за своєю творчою діяльністю вихованців Московського університетського Шляхетного пансіону у підрозділі

«Письменники, вчені, драматурги, поети, художники» [85, с. 152]. Аркадій Родзянко якийсь час перебував на військовій службі, 1821 року вийшов у відставку капітаном і повернувся до свого Хорольського маєтку в селі Родзянки (пізніше Веселий Поділ). Одружений був на Надії Акимівні Клевцовій [86, с. 332].

Перебуваючи на військовій службі, Аркадій Родзянко писав вірші, епіграми, сатиру, друкувався у літературних часописах, сучасники помічали його видатні здібності. Аркадій знайомиться із Олександром Сергійовичем Пушкіним, Тарасом Григоровичем Шевченком, з якими вів переписку і мав із ними зустрічі. Варто зазначити, що Шевченко і Пушкін до його творчості ставилися неоднаково.

Відомо, що Тарас Григорович Шевченко відвідував помістя в селі Родзянки (Веселий Поділ) у 1845 році. У своєму щоденнику Шевченко писав: «Я, наприклад, Аркадія Родзянка бачив один-єдиний раз, і то випадково, в 1845 році, в його селі Веселий Поділ, і він мені за кілька годин так докучив своєю дурною естетикою й малоросійськими наймаснішими та предурними віршами, що я втік до його брата Платона, до його найближчого сусіди і, як звичайно буває, найлютішого ворога» [87, с. 286].

Аркадій Гаврилович Родзянко підтримував приятельські відношення з А. П. Керн (у дівочтві По-

лторацька) і О. С. Пушкіним. Останній відвідував Аркадія Родзянка у маєтку Веселий Поділ. А. П. Керн, якій Пушкін присвятив славнозвісну поезію — «Я помню чудное мгновенье...», жила у Хорольському повіті і часто зустрічалася з Аркадієм Родзянком.

Повітовий земський статист Т. С. Бридун, здійснюючи переписи і статистичні обстеження, іноді вдавався до детального опису маєтностей і приватного життя відомих людей. Доцільно, на нашу думку, повідомляючи про Анну Керн, навести цитату Тимофія Степановича Бридуна мовою оригіналу: «На відстані 4-х верст від Рокит ближче до Сули на майже рівнім низькім степові знаходиться невеличкий лише в декілька дворів селянський хутір, а коло нього невеличка поміщицька садиба при котрій лічиться 250 десятин чудової плодючої землі. В садибі занадто старий будинок вкритий очеретом і декілька господарських будівель. В цій невеличкій по своєму вигляду садибі у 1800 році народилась і виросла письменниця Ганна Петрівна Керн – любов великого Пушкіна. Ганна Петрівна була донькою поміщика Петра Марковича Полторацького, котрому належала Гринівка. Тут письменниця, із-за якої божеволів геніальний поет родилась і виросла в чарівну красуню. Під час володіння Полторацьких, землі в гринівському маєткові було понад 1000 десятин, але протягом цілого століття нащадки

встигли її розпродати й в даний момент мається 250 десятин. В даний момент маєток належить Любові Олександрівні Коденцевій уродженці Єзучевської, котрій маєток від Полторацьких перейшов в наслідок рідні. Кодинцева вдова, стара жінка, всі її діти вже дорослі. Один син її підполковник в запасі одружений на дочці сусіда Чуднова, а другий живе в маєтку, займаючись господарюванням та полюванням з собаками. Дві дочки теж одружені, а одна ще дівчина, проїжджаючи мимо Гринівської садиби я намагався уявити собі, який вона мала вигляд в часи життя в ній Ганни Петрівни Полторацької. Життя молодій пані того поля в яким по народженню та вихованню Ганна Петрівна не повинна була проходити нудно, тому що навкруги було безліч сусідів, в яких завсігди можна було гарно провести час. Ось в Рокитах Коденці, в Лукашівці Лукашівки, в Оболоні Оболонські, потім письменник Аркадій Родзянко, в Веселім Подолі, у котрого вона густо бувала в гостях як сама говорить у своїх споминах» [88, арк. 67].

Очевидно, деякий час Анна Керн (до заміжжя Полторацька) жила у селі Гриневка (Гринівка) до спорудження батьком Петром Полторацьким будинку у місті Лубни. Недалеко від Гринівки у селі Богданівка знаходилися маєтності княжолуцьких Старицьких Василя Васильовича, хутори Гіренківський і Онищенківський Івана Васильовича (на карті

Стрельбицького позначені як хутір Старицького (на карті помилково Сарицького див. рис. 21), тепер село Гирина Хорольської міської ОТГ. Родина опікуна Старицьких Кодинця мешкала в селі Рокити Хорольського повіту (на карті село Коденці). Можливо, поміщики Кодинець, Старицькі і Полторацький приятелювали.

Пушкін у листах до Аркадія Родзянка часто згадував Анну Керн: «Милый Родзянко, твой поклон меня обрадовал; не решишься ли ты, так как ты обо мне вспомнил, написать мне несколько строчек? Они бы утешили мое одиночество. Объясни мне, милый, что такое А. П. Керн, которая написала много нежностей обо мне своей кузине? Говорят, она премиленькая вещь — но славны Лубны за горами. На

Рис. 21. «Карта Стрельбицкого. Специальная Карта Европейской России. 1865–1871 гг.» (фрагмент) [89]

всякий случай, зная твою влюбчивость и необыкновенные таланты во всех отношениях, полагаю дело твое сделанным или полу сделанным. Поздравляю тебя, мой милый: напиши на это все элегию или хоть эпиграмму» [90, с. 126].

У своєму листі до Пушкіна Аркадій Родзянко писав про Анну Петрівну Керн, у яку був закоханий: «Теперь вздумала мириться с Ермолаем Федоровичем (чоловік Анни Петрівни, Ермолай Федорович Керн. – *О. О.*), снова пришло остывшее давно желание иметь законных детей, и я пропал». На це Пушкін відповів листом осуду Аркадія у віршованій формі «До Родзянко», де є такі рядки:

А во-вторых, замечу я,
Благопристойные мужья
Для умных жен необходимы:
При них домашние друзья
Иль чуть заметны, иль незримы [91, с. 88].

У двадцятих роках ХІХ століття Аркадій Гаврилович Родзянко найбільше цінував родинні взаємовідносини з княжолуцьким Семеном Старицьким — Хорольським предводителем дворянства. Його батько — Гаврило Родзянко, володів багатьма селами і хуторами, які перейшли у спадщину синам Аркадію та Платону. Серед інших хутір Глибока Долина, що розкинувся у мальовничій долині, за декілька

верст від Княжої Луки. Автор одного з найважливіших джерел з історії Хорольського повіту, Тимофій Степанович Бридун помічає, що на узгір'ї села Глибока Долина «знаходиться дуже гарна давня садиба» поміщика Платона Гавриловича Родзянка [92, арк. 29].

Платон Гаврилович народився у селі Родзянки Хорольського повіту. Навчався, як і рідний брат та троюрідні брати Старицькі, в Імператорському Шляхетному пансіоні при Московському університеті. За десять років здійснив блискучу кар'єру військового від прапорщика піхотного полку у 1818 році до підполковника при відставці у 1828 році. Платон Родзянко деякий час був на високій посаді чиновника особливих доручень при Малоросійському військовому губернаторові. У посадові обов'язки чиновника з особливих доручень могли входити контрольно-ін-

Рис. 22. Панорама Кибинців із садибою, ставком і церквою, відтворена аквареллю О. Кунавіним (поч. 19 ст.)

спекторські функції, обов'язки, не розподілені між іншими чиновниками апарату управління губернією. Варто згадати, що Малоросійським військовим губернатором був на той час князь Микола Григорович Рєпнін-Волконський. Микола Григорович – російський військовий і державний діяч, заснував Полтавський кадетський корпус. Микола Рєпнін одночасно навчався в Імператорському сухопутному шляхетному кадетському корпусі з Іваном Васильовичем та Дмитром Васильовичем Старицькими. Платон Родзянко примножує поміщицькі володіння, купує маєтності, постійно проживає у Глибокій Долині. Його чотири рази, з 1829 по 1862 роки, вибирали предводителем дворянства Хорольського повіту [93].

Семен Старицький, Аркадій і Платон Родзянки часто зустрічалися у Дмитра Прокоповича Трощинського і вважали його «найвищим авторитетом, чие кожне слово, судження, думка є неоціненними» [94, с. 61].

У маєтку Трощинського в Кибинцях, одному з найбільших осередків музично-театральної культури України, «двоповерховий будинок завжди був повнісінький, за стіл і в будень сідав, як правило, не один десяток людей, а вже про свята (особливо господареві іменини) нема чого й казати — збиралася не лише половина Полтавщини, приїздили з інших губерній. Трощинський хотів і міг дозволити собі

бути паном на всю губу: багатий дідич, він мав майже 70 тис. десятин ґрунтів, понад 6 тисяч кріпаків, кілька маєтків, будинки у Петербурзі й Києві, його рухоме майно оцінювалося у мільйон срібних карбованців» [95, с. 59].

Це саме той Трощинський, що мав високі державні посади при трьох імператорах, допомагав Родзянкам і Старицьким здобувати освіту. Сенатор І. В. Лопухін так його характеризував: «...получилъ я письмо отъ Дмитрыя Прокофьевича Трощинскаго, въ которомъ сей министръ, отличною твердостью и рѣдкимъ въ дѣлахъ Государственныхъ искусствомъ одаренный...» [96, с. 132].

Д. П. Трощинський купує красивий маєток з італійськими скульптурами, що розташувався на пагорбі біля мальовничого ставка, та організовує в Кибинцях оркестр і домашній театр. Сцена театру базувалася прямо посеред ставу. Часто гостювала у Трощинських мати Миколи Васильовича Гоголя – Марія Іванівна Косяровська, котра доводилася Д. П. Трощинському близькою родичкою. Батько Миколи Гоголя – Василь Опанасович – працював у Дмитра Трощинського управителем і завідував його домашнім театром. На сцені театру відбувалися постановки творів Василя Гоголя, Аркадія Родзянка та інших авторів. У ролях серед акторів-аматорів грали Марія Іванівна із своїм сином Миколою Гоголем. За

спогадами Марії Гоголь, хазяїн був людиною «освіченою, з тонким смаком і різнобічною жадібністю до знань» [97, с. 151]. Свій внесок у мистецьке життя маєтку в Кибинцях зробив старший із братів Родзянок – Аркадій. На замовлення Трощинського він писав маленькі п'єси, «шаради у дії», які за традиціями того часу розігрувалися після обіду, міг також створити і «повнометражну комедію». За спогадами М. Гоголя, «він рівно за 2 години створив комедію, і у той же вечір її грали, і усі були ним задоволені» [98, с. 152].

У Кибинцях збиралося товариство найзаможніших поміщиків Хорольського і Миргородського повітів. Тут часто гостювали предводитель дворянства Хорольського повіту Семен Старицький із своїми дітьми, брати Капністи, Василь Ломиковський. Село Кибинці і Княжа Лука бодай і перебували у різних повітах, але віддалення поміж ними сягало декілька верст, якщо рухатися по старому Миргородському шляху. Близько Княжої Луки простягався транспортний Миргородський шлях, пролягаючи неподалік села Кибинці. За давніх часів це був найзручніший шлях із Хорола до Миргорода, на відміну від майже рівнобіжного поштового шляху, що простягався населеними пунктами. На карті Стрельбицького гарно помітно ці два шляхи, поселення Кибинці, Княжа Лука, Парк Трудолюб, Вергуни, Глибока Долина,

Хорол, Миргород, що згадуються в цьому дослідженні роду княжолуцьких Старицьких (див. рис. 23).

Поштовий і транспортний шляхи згадуються в географічному описі за редакцією В. П. Семенова: «Къ северо-востоку отъ города Хоролы идетъ почтовый трактъ на Миргородъ. По этому тракту, на лѣвомъ берегу Хоролы, верстахъ въ 12 отъ города лежитъ другое волосное село Новая Аврамовка, имѣющее болѣе 2 тыс. жителей, церковь, свыше 30 вѣтряныхъ мель-

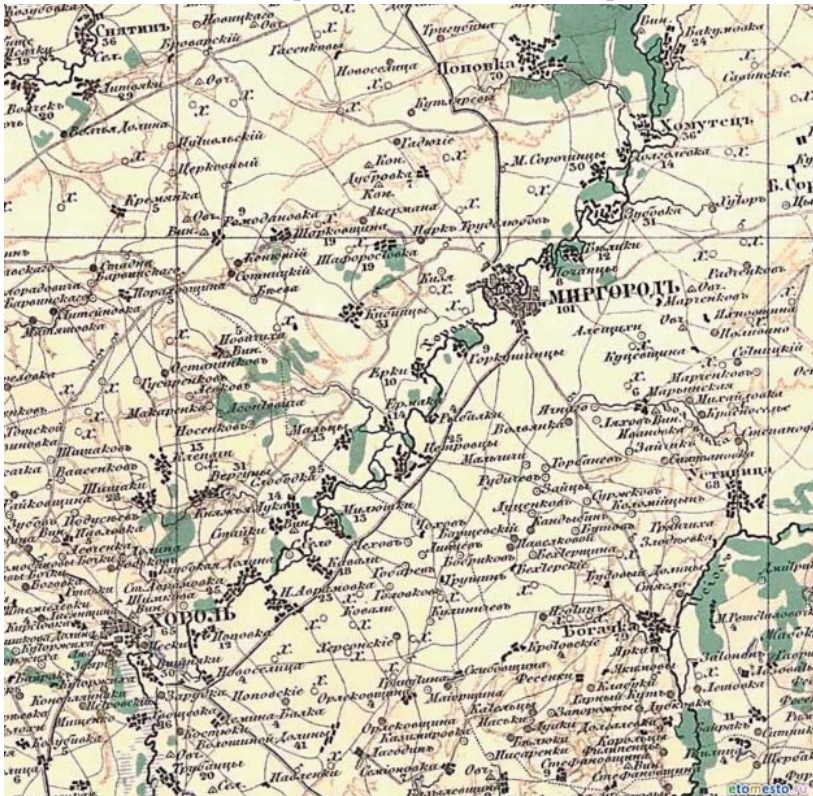

Рис. 23. «Карта Стрельбицкого. Специальная Карта Европейской России. 1865–1871 гг.» (фрагмент) [99]

ницъ и несколько маслобойныхъ заведений. Также къ северо-востоку отъ Хорола, но по транспортной дорогъ и по правому берегу Хорола, верстахъ въ 10 отъ города расположено мѣстечко Княжая Лука съ 700 приблизительно жителями и одной ярмаркой, въ которомъ съ 1806 года существуетъ винокуренный заводъ Старицкаго съ годовой выкуркой спирта на 10 тыс. рублей» [100, с. 418–419].

Цікавою є згадка про мандрівку Василя Ломиковського з Хорола до Трощинського у Кибинці по цьому шляху. Читаємо у щоденнику Ломиковського (жовтень 1822 року): «...вотъ какою: по случаю переѣзда нашего, я писалъ къ хорольскому исправнику, что на пути нашемъ находится глубокой ручей, на которомъ проѣзжіе крестьяне издревле ломаютъ возы свои или объѣзжаютъ за 4 версты, что во время грязной дороги очень тягостно народу; Министръ, служившій отечеству во благо народа болѣе 50 лѣтъ, весьма стоитъ того, чтобы въ преклонныхъ лѣтахъ его оказывали къ нему особое уважение» [101, с. 238]. Мова тут іде про погану дорогу, якою часто їздив Д. П. Трощинський. На прохання Василя Ломиковського місточок на потічку Стаєцький (біля села Стайки) було полагоджено. Потічок Стаєцький протікає поміж селами Стайки і Княжа Лука, як у давні часи, так і понині перетинає цю дорогу (див. карту на рис. 7).

Варто зазначити, що в 1822 році комісаром Хорольського Земського суду служив рідний брат Василя Ломиковського – штабс-капітан Григорій Якович Ломиковський. Троюрідні брати Василя Ломиковського: Семен Старицький – предводителем дворянства Хорольського повіту, у Земському суді комісаром і підкоморієм служили відповідно Олександр Старицький і Дмитро Старицький. Посада підкоморія вважалася дуже престижною, адже це був урядник суду, що займався розглядом справ про межі земельних володінь [102, с. 366].

Про те, що цим шляхом їздили вельможі високого чину, підтверджує один із листів В. Ломиковського до Мартоса. Василь Ломиковський з 1822 по 1830 роки вів переписку з Іваном Мартосом. Іван Романович Мартос – письменник, діяч масонського руху, був племінником скульптора І. П. Мартоса. Він дуже добре знав багатьох Родзянків, Д. П. Трощинського, котрий як міністр юстиції призначав І. Р. Мартоса директором департаменту. Із свого помістя Парк Трудолюб у листі Василь Якович повідомляв Мартоса: «Праздник скибенский был очень многолюден». Мова йшла про святкування дня народження Трощинського. До Кибинського маєтку з'їхалися поважні гості: «Изъ числа посѣтителей были: генераль-губернаторъ князь Репнинъ, бригадный генераль Ляховичъ; изъ Миргорода, Лубенъ и Лохвицы — полковные

командири, также множество было штабъ-офицеровъ, эполетовъ, эксельбантовъ и пуговиць съ губернскими гербами». Присутніми були і предводителі дворянства Старицький і Капніст «всѣхъ же вообще было болѣе 150 человекъ» [103, с. 471].

Маєток Трощинського в Кибинцях не здавався гарним – дерев'яний, на два поверхи. Але всередині панували багатство і розкіш. У будинку було багато порцеляни, бронзи; зберігалися колекції золотих монет і медалей, зброї, табакерок. Гордістю господаря були особисті речі Марії-Антуанетти – порцелянові годинник і свічники. Не просто собі статок, маєтність, а живе зібрання художніх цінностей, яке несе відбиток багаторічних зусиль, ерудиції, вибагливого смаку колекціонера [104, арк. 2].

Рис. 24. Маєток Дмитра Прокоповича Трощинського в селі Кибинці Миргородського повіту

*Рис. 25. Микола Григорович
Репнін-Волконський – малоро-
сійський генерал-губернатор
(1816–1834)*

Святкування дня народження, «пресъщение, упоение, пляски до утомления продолжались пять дней». Ломиковский пише: «Старик (Трошинский) разохотился пировать; склонил многихъ чтобы князя Репнина провожать за 20 верстъ, къ молодому Базилевскому, куда и я был приглашен» [105, с. 471].

Маєток Базилевських був розташований у селі Вергуни Хорольського повіту. По Миргородському шляху Малоросійський генерал-губернатор у супроводі великого почту, до якого входили і поміщики Хорольського повіту на чолі із Семеном Старицьким, переїхав до села Вергуни. Вергунівські Базилевські – це ті дідичі, які збудували у цьому селі церкву за власні кошти та багато років підтримували дружні стосунки з княжолуцькими Старицькими. Місцевий поміщик Петро Андрійович Базилевський приймав у вергунівському маєтку поважних гостей. Згідно з дослідженням краєзнавця

О. Г. Зайченко, він і його брат — Іван Федорович Базилевський, особливо любляли Італію. Їхні батьки, відповідно, Базилевський Федір Федорович (1744–1803) – надвірний радник, миргородський полковий суддя у 1773 році, і Базилевський Андрій Федорович (1754–1803) – колезький асесор, був полтавським повітовим предводителем дворянства [106, с. 207].

Ломиковський навідався у маєток Базилевських і помітив: «Все украшение состоит из четырех ликовъ господина Базилевченка: первый лик изображение в рост, въ златошвейном одеянии, писан в Париже. Другой лик, – грудной бюст изъ карарскаго мрамора, изображенного съ нашего Базилевченка среди Італіи». Після гостювання у Вергунах князь Репнін, Д. П. Трощинський та інші вельможі переїжджають до села Глибока Долина на запрошення «Родзянками къ молодому ихъ імениннику Платону»[107, с. 472].

Платон Гаврилович Родзянко мав маєтки у селах Веселий Поділ та Глибока Долина, отриманих у спадщину від батька. Платон Гаврилович Родзянко мав гарне домашнє виховання – його навчали музики, французької мови. За дослідженнями краєзнавців, він був поетом, добре грав на всіх інструментах і зробив усе можливе, щоб прищепити любов до музики своїм дітям. Отримав освіту, як і брат Аркадій, у Московському пансіоні, який мав

таку ж саму роль у навчанні і вихованні дітей поміщиків, як Царськосельський лицей у Петербурзі. Припускаємо, що після відвідин Малоросійським військовим губернатором Глибокодолинського маєтку Платон Родзянко зробив блискучу кар'єру від прапорщика до підполковника у відставці. Він був чиновником особливих доручень при Малоросійському військовому губернаторові (на той час князь Репнін. – *О. О.*), вийшовши у чині підполковника у відставку, стає предводителем дворянства Хорольського повіту.

Детально переказуємо відомості про поміщиків Родзянків, Ломиковських, Старицьких, Трощинських та інших представників колишньої козацької старшини для того щоб зрозуміти, які зміни відбувалися в середовищі української шляхти кінця XVIII – початку XIX століття. Українські дідичі від посад полкової і сотенної старшини, за які користувалися ранговими маєтностями, переходять до користування привілеями російського дворянства. Українська шляхта здобуває повноваження російського дворянства, зокрема такі важливі, як право володіння населеними маєтками, право брати участь у дворянському самоуправлінні. Тодішня козацька старшина отримує армійські ранги від прапорщиків до прем'єр-майорів. Важливо зрозуміти, наскільки імплементувалася козацька старшина у поміщицьке середовище Російської імперії. Про самотність українських дідичів повідомляється у багатьох джере-

лах. Варто згадати лист Ломиковського до Мартоса, де він описує образ Петра Базилевського так: «Можно сказать, что самъ хозяин составлял весьма плохую копию Русского барина, однако же не челом и не устами, но строением, музыкой и винами доставшимися от усопших дядюшек» [108, с. 472].

Поміщик Д. П. Трощинський був показовим представником українського панства початку ХІХ століття, він чимало уваги надавав збереженню і примноженню національних цінностей, започаткував у Кибинцях культурний осередок. Як культурний осередок Кибинці набули яскравого національного, українського забарвлення. У Кибинцях виконувалися українські п'єси, співалися українські пісні. У будинку Трощинського була велика картинна галерея і бібліотека на кілька тисяч томів. Нею користувався Гоголь-гімназист. Для духовного розвитку Миколи Гоголя велике значення мав той факт, що Кибинці були не місцевим і етнографічно обмеженим, а загальнокультурним центром. Так, сам Гоголь згадував пізніше, що оркестр виконував Бетховена і Моцарта [109, арк. 3].

Зрозуміло, культурне життя в Кибинцях не обмежувалося театралізованими і музичними розвагами. Трапезі з вживанням продукції місцевих винокурень присвячувалася значна частина часу. Обіди влаштовувалися гостинно і на широку ногу, були елементом побуту панського будинку. Про

Д. П. Трощинського близький знайомий Василь Ломиковський повідомляв як про знаного благодійника, який «въ преклонныхъ летахъ своихъ, когда почти всъ люди вообще слъпо вдаются во власть сребролюбия, он постоянно придерживался благой готовности своей сдълать пособие ближнему» [110, с. 466]. Дмитро Прокопович щедро жертвував нажите майно, утримував у навчальних закладах стипендіатів.

Майже усі українські дідичі ще довгий час зберігали козацькі традиції – як у господарюванні, світогляді, побуті, так і в інших галузях життя. Українські поміщики започаткували меценатство, фундували культові споруди, розвивали освіту. Значна частка цих дідичів належала до тієї групи української інтелігенції, яка виявляла поважне ставлення до мистецтва, визнавала його величезну роль у вихованні. Власники великих маєтностей ставали першими наставниками своїх дітей, піклувалися про здобуття для них найкращої на той час освіти, прищеплювали їм любов до музики, літератури, театру. Маєтки деяких з них набували значення культурних осередків України. Княжолуцькі Старицькі наслідували кращі традиції української шляхти і формували нове господарство, побут, звичаї, притаманні поміщикам того часу. Процес переходу від натуральних форм господарювання до грошових на зламі XVIII – XIX століть спонукав Старицьких до підприємницької діяльності.

Підприємливість чи не першим у роду Старицьких виявив Семен Старицький, збудувавши ще й другу винокурню. В умовах великих труднощів збуту вирощеного зерна (зважаючи на малий попит ринку) підприємство мануфактурного типу, де переробляли зерно на горілку, давало великі доходи. До речі, зауважимо, що горілка на той час була дешева, відро її можна було купити за 3 рублі асигнації, у Великоросії відро коштувало 10 рублів асигнації (асигнації – царські паперові гроші, які були в обігу з 1769-го по 1848 рік включно) [111, с. 69–70]. Семен Васильович Старицький уміло поєднував державну службу з поміщицьким господарством у Княжій Луці. Він прагнув наслідувати кращі традиції українського панства, взірцем для нього був Д. П. Трощинський, із яким підтримував дружні стосунки.

Семен Васильович Старицький шанував православну віру, за свої кошти змурував у Княжій Луці церкву, звів гарний цегляний будинок, посадив великий парк.

4. ДМИТРО СЕМЕНОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – КНЯЖОЛУЦЬКИЙ ПРОМИСЛОВЕЦЬ

Після смерті Семена Старицького вся маєтність Княжої Луки переходить до його сина Дмитра Семеновича Старицького. Про Дмитра Семеновича збереглися спогади в рукописах Т. С. Бридуна, який пише: «Старі люди містечка згадували минулі часи, часи життя в Княжій-Луці Дмитра Семеновича Старицького... Кажуть, що Дмитро Семенович володіючи великими коштами, вів широке гарне барське життя» [112, арк. 50]. Справді, Дмитро Старицький володів чималими статками, адже першорядну увагу надавав піднесенню промислового виробництва в Княжій Луці. Він збудував невеликий завод – круподерню, кілька млинів-вітряків, модернізував винокурню.

Винокурню як підприємство мануфактурного типу Дмитро Старицький поступово трансформує в

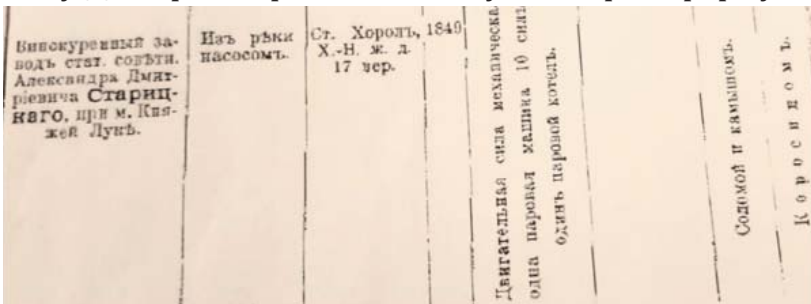

Рис. 26. Фрагмент фотокопії із публікації «Фабрично-заводская промышленность по Полтавской губернии» [114, с. 212].

завод як промислове підприємство. Круподернею називали мале підприємство, на якому виготовляють крупи. На промислових виробництвах поміщика Старицького застосовувалися прогресивні технології, за якими працювали наймані робітники. З 1820-х років в Україні з'явилися перші парові гуральні. Дмитро Семенович щонайперший застосовує на власному виробництві парову машину. Воду з водойми до його винокурні подавали механічним насосом. Основою виробництва були парова машина потужністю 10 кінських сил і паровий котел. На винокурні у Княжій Луці працювало чотирнадцять найманих робітників [113, с. 212].

Не землеробство і тваринництво як традиційні поміщицькі промисли, а продаж борошна, круп, горілчаних виробів стали основною турботою Дмитра Семеновича. Винокурні та поміщицький двір були настільки великими, що навіть зображувалися на картах (див. карту на рис. 18). Продукція, що вироблялася на гуральні Старицького, реалізовувалася у великій кількості в місцевих казенних винних лавках. Спиртовмісна продукція Старицького продавалася в таких казенних лавках: відставного капітана К. І. Пузина у селі Нова Аврамівка, у селі Милюшки – П. А. Діаконенка, у містечку Княжа Лука – Михайла Дяченка. Казенні винні лавки поблизу Княжої Луки були в містечку Вергуни, селах Клепачі, Нова Іва-

нівка, Вишняки. У Княжій Луці розташовувався приватний шинок Старицького. Продукція крупорушного заводу Старицького продавалася на ярмарках. У містечку Княжа Лука на «Троїцю» відбувалася «ярмарка троїцкая» [115, с. 631].

Поселення Княжа Лука із середини ХІХ століття називається містечком. Статус населеного пункту «містечко» жодним чином не пов'язувався із кількістю населення, а тільки із родом занять його мешканців. У виданні 1864 року «Городскія поселенія Россійской імперіи» зазначено, що «местечко Княжая Лука владельческое и казачье, при р. Хорол, в 10 верст от уездного города. Жителей – 489 душ обеиго пола» [116, с. 7].

Широка торгівля спиртними напоями була основною причиною пияцтва населення. Зазначимо, що у Російській імперії державні органи влади, православна церква переймалися проблемами зниження

224 ПОЛТАВСКАЯ ГУБ. — XV. уездъ хорольскій: — станъ 3.

№	НАЗВАНІЕ НАСЕЛЕННЫХЪ МѢСТЪ.	ОБЩЕЕ ПОЛОЖЕНІЕ.	РАЗСТОЯНІЕ ВЪ ВЕРСТАХЪ.		ЧИСЛО ДВОРОВЪ.	ЧИСЛО ЖИТЕЛЕЙ.		Церкви и молитвенныя зданія; учебныя и благотворительныя заведенія; почтовыя станціи; ярмарки, базары, пристани; фабрики и заводы и. т. п.
			Отъ уѣз. города.	Отъ стан. кварт.		м. п.	ж. п.	
4448	Княжия Лука, вл. и казач.	при р. Хоролъ.	10	5	75	232	287	Церковь православная 1. За- водъ 2.

Рис. 27. Фрагмент книги «Списки населенных мест Россійской имперіи, составленные и издаваемые Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел: [По сведениям 1859]» [117, с. 224]

споживання алкоголю. Так, наприклад морально-етичні цінності пропагувала брошура «Полезьа отъ пьянства, и правила как оной достигать можно». Видана Санкт-Петербурзьким Духовним Комітетом в 1837 році, вона показувала зв'язок між аморальними вчинками людини та прийманням нею алкоголю, закликала до створення клубів анонімних алкоголіків, наголошувала, що задоволення від життя можна знайти не тільки на дні чарки [118, с. 4–19].

Рис. 28. Письмове зобов'язання про невживання певний час спиртних напоїв

Журнал «Полтавські Єпархіальні Відомості» № 5 від 1 березня 1917 року в статті «Отрезвевшая деревня» цитує журнал «Трудовая Помощь» за 1915 рік: «Полтавская губернія несомнѣнно должна быть отнесена къ числу наиболѣе «пьяных», так как прежде населениемъ этой губернии на водку тратилась сумма, почти вдвое превышающая всѣ ежегодные обязательные платежи и налоги». Доречно згадати, що і православна церква прагнула подолати пияцтво, водночас залучити більше людей до богослужінь. Православна Церква підтримувала рух за народну тверезість своїми зверненнями під час проповідей і навіть брала в мирян зобов'язання не вживати алкогольні напої.

Уряд царської Росії прагнув обмежити і навіть забороняв продаж горілки. На початку Першої світової війни імператор Микола II підписав указ про заборону виробництва і продажу всіх видів алкогольної продукції на всій території Російської імперії. Торгівля алкогольною продукцією була припинена. 22 серпня 1914 року оголосили, що заборона збережеться на весь час війни. Пізніше під заборону потрапили не тільки горілка, а й вино і пиво. Уже в 1915 році за наслідками застосованих обмежень вживання горілки скоротилося.

Досліджував виробництво та споживання спиртних напоїв на Полтавщині Михайло Васильович

Рклицький – історик-статистик, який з 1898 року працював у Статистичному бюро (з 1902 – його керівник) Полтавської Губернської Земської Управи [119, с. 340]. Згідно з дослідженнями М. В. Рклицького, до введення «сухого закону» 1914 року в Росії споживання горілки доходило в різних губерніях до 13–15 літрів на душу населення на рік. Статистичне бюро Полтавського губернського земства, очолюване Рклицьким, провело анкетування «Какъ повлияло прекращение продажи водки на жизнь населения». Серед респондентів були й жителі Княжої Луки. Із Княжої Луки повідомляли про позитивні зміни в житті селян завдяки забороні вживання горілки [120, с. 15].

Неудивительно, что работа для многихъ замѣнила теперь водку, какъ средство прежде всего забыться, а затѣмъ и для денежнаго заработка, „ибо каждый пьяница сталъ теперь на точку своего зрѣнія“. „На счетъ работы такъ право достойно удивленія! Каждый пьющій прежде не доводилъ до конца ни одного серьезнаго дѣла, сдѣлался (теперь) такимъ работникомъ, что посторонній, знавшій его, видя его, какъ онъ работаетъ, не повѣритъ. У многихъ явилась *манія* работать“ (д. Княжая Лука, Хорольск. у.). Другому корреспонденту непонятно и удивительно, что во время работы бывшіе алкоголики курятъ „дорогія папиросы и ѣдятъ конфекты“ (с. Кегичевка, Констант. у.). Другіе еще продолжаютъ „класть за губу“ стрючковый перецъ. Но у большинства „алкогольный червь уже

Рис. 29. Повідомлення респондента із Княжої Луки. Витяг із звіту статистичного Бюро Полтавської губернії [120, с. 15]

Дмитро Семенович Старицький тривалий час перебував на державній службі. Відповідно до закону (Табель про ранги) про порядок державної служби Дмитро Старицький мав цивільні чини Губернського секретаря, Колезького секретаря, відповідно 10-й і 12-й ранги. У 1843 році його вибрали на посаду справника Хорольського повіту. На цій посаді він працював до 1854 року. Справник – це вища адміністративно-поліцейська посада в повіті (глава поліції в повіті), яка запроваджувалася в українських губерніях законодавчим актом «Учреждения для управления Всероссийской империи» від 7 листопада 1775 року. Справник (земський справник) обирався місцевим дворянством на термін до трьох років. Земський справник очолював нижній земський суд, але був пов'язаний у своїй діяльності з колегіальним складом земського суду [121, с. 38].

У Дмитра Старицького кріпосних княжолуцьких поселенців було небагато, переважна більшість мешканців села були вільними людьми – козаками, найманими працівниками. З документа «Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольский уезд (1859–1895 гг.)» ми дізнаємося, що в Княжій Луці Старицький мав 835 десятин землі [122, арк. 59].

Земля Дмитром Старицьким використовувалася для землеробства, садівництва, городництва,

бджільництва, рибальства, скотарства, лісорозведення. Переважною більшістю земель Старицького були різні види лугів, озера, невеликий ліс.

У Княжій Луці були сільська община у вигляді подвірноспадкового селянського господарства (зокрема громадське користування пасовищами, луками тощо) і козацька община, які зберігалися до початку ХХ ст. Осередками общини села були великосімейні дворища, які в межах окремих кутків чи вулиць відтворювали у мікромасштабі сільську громаду (власне самоуправління, звичаї, культ предків тощо). Дворищами, що склалися з окремих кутків села, були, наприклад, козацькі оселі: Олексенків, Костенків, Силенків, посполитих селянських помешкань: Оніпченків, Литовченків, Аксеніченків та інші. Козацька і селянські общини, маєтності поміщиків Старицьких стали запорукою соціального та культурного піднесення поселення Княжа Лука.

Село Княжа Лука від 7 серпня 1797 року відповідно до адміністративної реформи російського імператора Павла I належало до Клепачівської волості Хорольського повіту. На кінець ХІХ століття Княжа Лука зберігала статус містечка, маючи всього близько вісімдесяти дворів, у яких проживало 515 людей. І далі діяли п'ять вітряних млинів, працювала винокурня, на «Тройцю» у містечку відбувався ярмарок [123, с. 86]. Козацька і селянська сільські общини

мирно співіснували з маєтностями Старицьких. Вряди-годи з'являлися локальні конфліктні ситуації, котрі розглядалися Клепачівським волосним судом. У Клепачівській волості зазвичай обирали шість суд-

№ по порядку, № по територіальному району.	Кодз і кімь межовани.	Кодз і кімь межовани утверждени.	ЗВАНІЕ ДАЧЬ И ВЛАДЬЛЬЦОВЪ.	По району арпака посл. дачи.		Удобной.		Неудобной.		ВСЕГО.		За сколько земельной дачи.		Кодз въ Арпаке поступил.	О г л а с н ы й.
				Деловых.	Сажени.	Деловых.	Сажени.	Деловых.	Сажени.	Деловых.	Сажени.	Деловых.	Сажени.		
21			Князьский дача ...												
22			Князьский дача ...	10	192	11	131	120	1111						
23			Князьский дача ...	73	1078	3011	74	772							
24			Князьский дача ...	4	352		6	352							
25			Князьский дача ...												
26			Князьский дача ...	70	1077	451	70	1007							
27			Князьский дача ...	12	114		712	5	103						
28			Князьский дача ...	1	121		1	121							
29			Князьский дача ...	132	1167	129	1002	392	720						

Рис. 30. Фрагмент із журналу «Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольський уезд (1859–1895 гг.)»

дів на три роки. Почергово, упродовж двох місяців, одна трійка суддів розглядала скарги, наступні два місяці – інші три волосні засідателі суду. У 1871 році всі обрані судді Клепачівської волості були неграмотні. Судді не отримували плати за свою роботу, але позбавлялися натуральних повинностей, окрім караульної служби [124, с. 576].

Із рішення Клепачівського волосного суду від 26 червня 1871 року дізнаємося, що управляючий помістям Старицького Федяй подав скаргу на жителя Княжої Луки, козака Коробку, за «произведенный спасъ ржи принадлежащей Старицкому». Завдані збитки управляючий оцінив на суму 22 рублі 50 копійок. Свідками в суді виступили солдат Іван Половий і селянин Іван Бобиренко. Вони свідчили, що «мальчик Коробки во ржи Старицкого два вола и две лошади пасъ». Суд схвалив вирок «взыскать съ Коробки 22 р. 50 к. серебром въ пользу экономии Старицкого» [125, с. 582].

У цьому суді розглядався позов від 16 листопада 1871 року жительки Княжа Лука Оніпченкової до Олексенка стосовно відшкодування завданих втрат. У заяві йдеться, що «Онипченкова жалуется на Олексенка за то, что онъ занял на сенокос лошады съ лошонкомъ, и въ ночное время неизвестно какъ выбил лошонку глазъ, и за выбитіе лошонку глаза просить удовлетворения 10 рублей серебром. Во-

лостной Судъ разбиралъ это дѣло, причемъ оказалось: жалобщица представила оцѣночное свидѣтельство отъ жителей м. Княжей Луки, что лошонокъ тотъ стоитъ 7 рублей. Волостной Судъ решилъ: взыскать съ ответчика, согласно оцѣнкѣ, семь

Хорольскій уѣздъ. — 1908 —

№№ населенн.	Волости и поселенія.	Сельскія общества.	Гаетъ въ верст.		Въ обще- ствахъ.		Въ обще- ствахъ, при- надлежащихъ своякъ въ волости.	Генеральная Ашъ (уезднаго пола).	НАСЕЛЕНН.			ЗЕМЛИ						
			Отъ волости Отъ уѣзда, гр.	Деревь.	Дорожники.	Мужчинъ.			Женщинъ.	И т о г о.	Надѣльной.		Купленной при составленіи Крестъ-Бажка.	Собственной.	десат. кв. саж.			
											Отъ по- мѣнки.	Отъ камы.						
	11. Клепачев- ская.																	
10	Вертуны м. съ №№ 11—13.	Вертуновское кр. соб.	3	10	123	122	—	204	353	339	692	437	1.617	—	—	—	357	24
14	Княжая Лука м.	Княже-Лук- ское поз. 1-ое.	9	10														
15	Сивашива х.																	
		Итого.			45	44	—	100	146	148	294	—	—	—	—	—	443	738
14	Княжая Лука м. съ № 15.	Княже-Лук- ское кр. соб. 1-е.	9	10	27	27	—	89	83	90	173	103	1.011	—	—	—	17	1.810
16	Стайки д.	Княже-Лук- ское поз. 2-ое.	9	9	64	64	—	121	204	200	404	—	—	—	—	70	462	72
		Княже-Лук- ское кр. соб. 2-е.			15	5	—	20	28	47	75	40	1.500	—	—	—	17	1.613
		Княже-Лук- ское поз. гр.			2	2	—	5	7	8	15	8	1.016	—	—	—	—	—

Рис. 31. Фрагмент книги «Список населенных мест Полтавской губернии (по обществам и на землях сельских сословий) за 1900 год, с приложением карт губернии и всех уездов. Сост. по дан. Полт. губ. Присутствія»

руб. серебром, и удовлетворить жалобщицу, о чемъ и объявить обоимъ сторонамъ» [126, с. 586].

Іноді суд розглядав позовні скарги стосовно крадіжок майна. У Клепачівському волосному суді 7 серпня 1871 року розглядалася скарга мешканця містечка Княжа Лука Гриценка на односельця Короленка за « ... воровство у него съ куреня около Баштану разных вещей: ченарики, 2 штанов и куртки». Суд розглянув цю справу і на підставі 102 статті загального положення про Волосні суди вирішив покарати винуватця Короленка «розгами двадцати ударами, о чем объявить обеим сторонам» [127, с. 583]. Волосні судді самі здійснювали досудові розслідування. Житель Княжої Луки Кулаченко мав судову тяжбу з Дяченковою. За підозрою у випасі гусей Кулаченка на своєму пшеничному полі Дяченкова привласнила їх. Судді старанно розслідували цю справу і не виявили доказів випасу гусей на пшенич-

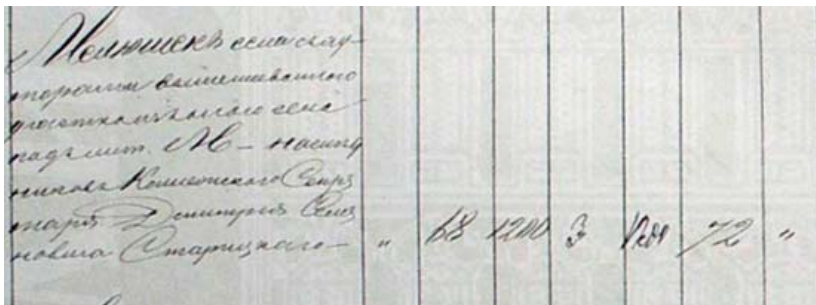

Рис. 32. Фрагмент журналу «Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольский уезд (1859–1895 гг.)» [129, с. 74]

ному полі. Своїм рішенням зобов'язали Дяченкову повернути гусей Кулаченкові і «взыскать съ нея штрафу 3 руб. серебром въ пользу мирскихъ суммъ» [128, с. 583].

Дмитро Семенович Старицький був господарськи активним, підприємливим поміщиком, скуповував землі, примножував власність. Відомо з документа «Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольский уезд (1859–1895 гг.)», що Дмитро Старицький придбав землю у селах Хвощівка і Мелюшки, на хуторі Муреньковому Хорольського повіту [129, с. 74, 108].

У Княжій Луці Дмитро Старицький вимурував «будинок з великою залюю, де відбувались бали та концерти» [130, с. 51]. Дмитро Семенович і його дружина Олександра Павлівна (дочка штабс-капітана Леонтовича) були великими шанувальниками музичного мистецтва. Княжолуцький дідич Старицький сам грав на скрипці і «мав оркестр музикантів з своїх кріпаків, при чому кращі музиканти оркестру вчилися у столиці в відповідних майстрів цього мистецтва» [131, с. 51]. Маєток Старицьких у Княжій Луці був одним із центрів, де збиралися найповажніші поміщики Хорольщини. Тут влаштовувалися бали, концерти, зустрічі шанувальників музичного мистецтва. Серед постійних учасників зібрань у княжолуцьких Старицьких були родичі: Родзянки, Ло-

миківські, Старицькі, поміщики із навколишніх сіл і містечок. Старицькі у Княжій Луці часто зустрічали вергунівських поміщиків Базилевських. Мали вони добросусідські стосунки з поміщиком Лагодою із села Стара Аврамівка, слобідськими дідичами Зарудними і Скибінськими.

Виховання дітей Дмитра Старицького: Михайла, Олександра, Миколи, Марії, Константина, Олени, Євгена, Софії, Володимира, Павла, Сергія, Надії, Дмитра було орієнтовано на морально-естетичний розвиток, любов до музики за прикладом батьків. Діти Дмитра Старицького отримали хорошу освіту і гарне виховання. Відомо, що їхній син Євген Дмитрович був одружений на Емілії Олексіївні Малинці, займав посаду голови Хорольської повітової земської управи, вибирався земським гласним [132, с. 753,754]. Хорольський повітовий статист Т. С. Бридун згадував: «... багатий Хорольський поміщик Євген Дмитрович Старицький володілець маєтка Хвощівка в 1800 десятин». Євген Дмитрович довгий час був головою Хорольського земства і тут же проживав. Він придбав дерев'яний будинок у староаврамівського поміщика Соколовського і переніс його на велику садибу у місті Хорол. Очевидці згадували, що в хорольських маєтностях Євген Старицький мав гарний фруктовий сад, вирощував багато овочів. Євген Дмитрович Старицький, як пише Т. С. Бридун,

був для людей хорошим паном. Він із повагою ставився до людей, «був лагідний і вищої степені по-блажлива людина, особливо до меншої братії» [133, арк. 41].

Прості люди й дідичі з особливою повагою ставилися до Євгена Старицького за його добропорядність та чесність. Близько дванадцяти років він займав посаду голови Хорольської повітової земської управи, працював на користь рідного повіту. Після закінчення будівництва Лібаво-Роменської залізниці у 1887 році, яка пролягала через Хорол, виникла необхідність прокласти дорогу з твердим покриттям від міста Хорол до новозбудованого приміщення залізничної станції. Саме Є. Д. Старицький опікувався будівництвом цього шляху, який був одним із найперших у повіті вимощений кам'яною бруківкою. Цей шлях обсадили з обох боків пірамідальними осокорами від міста до станції. Згодом Євген Дмитрович Старицький продає маєтності у Хвощівці і будує садибу по Лубенському шляху у місті Хоролі [134, арк. 41].

Другий син Дмитра Семеновича – Володимир Дмитрович – одружився на Марії Олексіївні Малинці. Ось що про нього згадує статист Т. С. Бридун: «В трьох верстах від Бочок, коло балки під лісом розташувалась економія Володимира Дмитровича Старицького, а по одному склону балки розташувався

хутір Наталівка та Бакланівка». Наталівка за часів кріпацтва належала поміщику Бакланову, котрий у 80-х роках продав маєток при Наталівці Старицькому [135, арк. 62]. Т. С. Бридун пригадував, що Володимир Старицький родом із Княжої Луки, син Дмитра Семеновича Старицького. Одружений він був на сестрі Григорія Олексійовича Малинки й мав єдиного сина, який навчався в Київському комерційному інституті. У Наталівському маєтку Старицького було змуровано великі та гарні будівлі на 254 десятинах землі. Будинок у садибі цегляний, великий із гарною обстановкою. Господарські будівлі цегляні й укриті залізом або черепицею. Володимир Дмитрович славно господарював, очевидці пригадували, що в нього жодна будівля не пустувала: були численні стайні, у яких містилися кінський завод і велика череда молочних корів. Хутір Наталівка невеликий, можна гадати, що майже всі жителі поселення працювали у маєтку Старицького і на його полях. Володимир Дмитрович Старицький займав посаду голови Хорольської повітової землевпорядчої комісії. Про нього згадували в повіті як про людину просту, чесну та справедливу. Незадовго до смерті Дмитро Семенович купив у далеких родичів покійного Василя Ломиковського село Парк Трудолюб Миргородського повіту. Згодом маєтності цього села перейшли до вдови Олександри Павлівни, піз-

ніше до їхнього сина Олександра Дмитровича Старицького [136, арк.122]. Із документів на право володіння землею у селі Парк Трудолуб видно, що у 1860 році господарем нерухомого майна був О. Д. Старицький, у 1861 році його дружина успадкувала всі маєтності поселення. Отож, ми зробили висновок про те, що колезький секретар Дмитро Семенович Старицький помер у 1860 році.

Сільськогосподарський напрям розвитку поміщицьких маєтностей був панівним. Однак певна частина українських дідичів, поміж яких і Дмитро Семенович Старицький, розвивала у селах промислові підприємства. Дмитро Семенович будує в селі Княжа Лука крупорушний завод, трансформує винокурню у завод як промислове підприємство, де працювали наймані робітники. Розгортання промислового виробництва у Княжій Луці зумовило зміни статусу поселення із села в містечко.

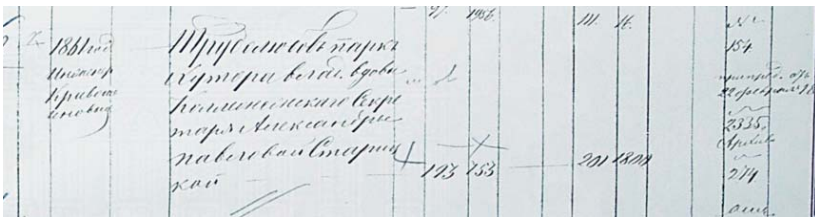

Рис. 33. Фрагмент журналу «Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Миргородский уезд (1859–1895 гг.)». [136, арк. 122]

5. ОЛЕКСАНДР ДМИТРОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – ГОЛОВА ПОВІТОВОЇ ЗЕМСЬКОЇ УПРАВИ, ПРЕДВОДИТЕЛЬ ДВОРЯНСТВА, ЗЕМСЬКИЙ НАЧАЛЬНИК

Після смерті Дмитра Старицького рухоме й нерухоме поміщицьке майно у містечку Княжа Лука перейшло до Олександра Дмитровича Старицького. Олександр Дмитрович народився 1843 року, закінчив курси другої Харківської гімназії і 1867 року вступив на службу в Хорольське повітове казначейство і працював там до 1872 року. Повітові казначейства як державні установи були створені 1796 року як місцеві органи губернської казенної палати. Згідно зі своїми функціональними обов'язками Олександр Старицький відав прийняттям, обліком та зберіганням усіх належних державному казначейству прибутків. Крім того, казначейство займалося видачею промислових і торговельних посвідчень, обліком особливих платежів – земських зборів та зборів із добровільного страхування. Згодом Олександр Старицький отримав нову посаду неодмінного члена у Хорольському суді.

Після реформ 60-х років починають діяти повітові земські установи. 1874 року засновано Хорольське повітове по селянських справах присутствіє відповідно до Положення про зміни в устрої місцевих установ по селянських справах. До таких присутствій

входили повітовий предводитель дворянства (голова), неодмінний член, повітовий справник, голова повітової земської управи, один із почесних мирових суддів. Із перших днів заснування Хорольського повітового по селянських справах присутствія Олександр Дмитрович Старицький стає його неодмінним членом, а потім і почесним мировим суддею. Неодмінний член присутствія виконував функції щодо вирішення поземельних справ, а також справ, пов'язаних із зобов'язаннями між поміщиками і тимчасовозобов'язаними селянами. Відповідно до майнового та освітнього цензу Дмитра Старицького тричі (у 1875–1885 роках) обирали почесним мировим суддею Хорольського повіту.

Олександр Старицький дбав про збереження і примноження родинного промислу – винокурні. У 1895–1902 роках зібрано й видано статистичним відділом департаменту торгівлі і мануфактури Російської імперії відомості про промисловість та сільське господарство під назвою «Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации». Серед іншого знаходимо тут і відомості про промислове підприємство Олександра Дмитровича Старицького, завод «Княжолукский № 11» села Княжа Лука Хорольського повіту. У згаданому джерелі також повідомлялося, що завод виробляв у середньому за рік 16 тисяч відер горілки [137, с. 110].

Разом із дружиною Анастасією Андріївною та дітьми Дмитром, Олександром, Марією Олександр Старицький постійно проживав у містечку Княжа Лука, водночас служив церковним старостою місцевої Святотроїцької церкви. Побудована Семеном Старицьким у Княжій Луці, церква започаткувала парафію – церковну громаду, що складалася з кліру та мирян, об'єднаних навколо храму. До Княжолуцької парафії належали також село Стайки та хутір Силівщина (Силівщина).

Причт Княжолуцької парафії складався з духовних осіб – священника і диякона та світської людини – паламаря. Паламар як служитель церкви дзвонив у дзвони, співав на криласі, допомагав при богослужінні. У Полтавських Єпархіальних Відомостях та в Кліровій книжці Полтавської єпархії повідомляється про священників села Княжа Лука: Василя Клепачевського, Василя Пирогова, Луку Григоровича Сахновського (у сані з 1852, нагороджений наперсним хрестом у 1897), Олександра Львовича Копа-Овдієнка. Із псаломщиків відомо про Костянтина Михайловича Олександровського (на посаді з 1884), Сергія Іоанновича Батієвського, Корнія Севастьяновича Оніпченка. Церковними старостами в різні роки були: статський радник Олександр Дмитрович Старицький, селянин Антоній Іоаннович Аксениченко, козак Сергій Григорович Олексенко [138,139].

У тяжкі для княжолуцьких селян роки навіть доводилося закривати церкву. Так, наприклад, у 1867 році Троїцька церква припинила свою діяльність через брак коштів на її утримання. Відповідно до розпорядження по Єпархіальному відомству «Діаконъ Василий Клепачевский 14 сентября 1863 года рукоположен во Священники къ Троицкой церкви села Княжей Луки, Хорольскаго уезда» [140, с. 282]. Через чотири роки повелінням Полтавської єпархії 20 жовтня 1867 року Василь Клепачевський переводиться на службу в село Балаклія Хорольського повіту «...съ предоставлениемъ ему діаконскаго жалованія, определенной части земли и приходскихъ священническихъ доходов» [141, с. 837]. Підставою для переведення священника до іншого приходу було те, що релігійна громада села не мала коштів для утримання церкви і причту. Часопис «Полтавський Єпархіальний Вісник» від 1 грудня 1867 року повідомляв, що «Приход же и церковь м. Княжей Луки приписана къ ближайшей по разстоянію приходской церкви впредь до изысканія прихожанами средств для обеспечения причта необходимымъ содержанием» [142, с. 837]. Таким чином, парафіяни містечка Княжа Лука, села Стайки, хутора Силівщина для задоволення релігійних потреб мусили відвідувати найближчі церкви в сусідніх селах Вергуни, Ковалі Хорольського повіту, Слобідка та Мальці Миргородського повіту. Тільки у

жовтні 1870 року єпархіальне керівництво відновило функціонування храму і призначило настоятеля парафії. «Рукоположен въ санъ священника 1 октября Діакон Митрофановской церкви с. Загора Лубенского уезда Андрей Сулятицкий къ Троицкой церкви м. Княжей Луки Хорольскаго уезда» [143, с. 732].

У Хорольському повіті 31 січня 1872 року Полтавська Єпархія призначила церковних старост. У розпорядженні Полтавської єпархії написано, що «по вѣдомству Благочиннаго, Священника Иларіона Клепачевскаго: при Вознесенской церкви с. Новой-Аврамовки, козакъ Филиппъ Карповъ Семенюта; при Іоанно-Богословской церкви Ново-Аврамовскихъ хуторовъ, козакъ Стефанъ Павловъ Евтушенко; при Преображенской церкви с. Поповки, козакъ Иванъ Павловъ Худякъ; при Троицкой церкви с. Вишняковъ, козакъ Феодоръ Костюкъ; при Георгіевской церкви с. Старой-Аврамовки, козакъ Игнатій Феодоровъ Никитенко; при Михайловской церкви с. Ковалей, козакъ Леонтій Ивановъ Морозъ; при Покровской церкви, с. Мелюшекъ, козакъ Евстафій Зубренко; при Христорождественской церкви м. Вергунов козакъ Иванъ Михайловъ Остапенко; при Покровской церкви Покровской Богачки, крестьянинъ собственникъ Дмитрій Трофимовъ Головченко; при Вознесенской церкви с. Клепачей, козакъ Мартинъ Ефимовъ Кузубъ; при Троицкой церкви м. Княжей-Луки, губерн-

скій секретарь Александръ Димитріевичъ Старицкій» [144, с. 237, 238]. Із цього переліку призначених старост бачимо, що до церковного притчу входили прості селяни, козаки. У містечку Княжа Лука церковним старостою призначили Губернського секретаря Олександра Дмитровича Старицького, позаяк Старицькі фундували храм і постійно ним опікувалися. Можливо, це призначення стало наслідком створення піклувальної ради релігійної громади для збереження церкви у Княжій Луці. Певно, що Олександр Старицький ініціював створення цієї громадської релігійної організації, оскільки був старостою парафії. У положенні «О Приходских Попечительствахъ при Православныхъ церквахъ» зазначалася головна мета цих колективних братств: «Для попечения о благоустройстве и благосостоянии приходской церкви и притчта въ хозяйственномъ отношении, а также объ устройствъ первоначальнаго обучения детей въ пределах прихода» [145, с. 355].

Благочинний Хорольського повіту священник Клепачевський повідомляв єпископа Полтавського і Переяславського Іоана, що в містечку Княжа Лука прихожани «Троицкой церкви» виявили бажання відкрити у себе приходську піклувальну раду. З цією метою 7 березня 1871 року на сходинах прихожан вибрали голову й членів піклувальної ради, а також затвердили список осіб, які мали право бути присутніми

на зборах у справах благодійництва. У рішенні зібрання зазначалося, що на підставі «Высочайше утвержденного положения о приходских попечительствахъ, учредить таковыя как для благосостояния нашей церкви и ея притчта, так и для других благотворительныхъ прихода нашего целей» [146, с. 239, 240]. Головою попечительства вибрали селянина власника Василя Артемовича Артеменка, який мав довіру загалу. Членами піклувальної ради обрали священника Андрія Сулятицького, уповноваженого Полтавською єпархією на виконання священних обрядів релігії; церковного старосту – поміщика, Губернського секретаря Олександра Дмитровича Старицького, його кандидата козака Андрія Федоровича Орловського. Тимчасовими членами вибрали козаків: Олексія Оніпченка, Григорія Олексенка (прадід автора), Степана Микитенка, Степана Грінченка, Євтропія Дубину, Опанаса Пащенка, Андрія Руденка, Луку Пащенка, а також відставного рядового Степана Ілляшенка. Єпископ Полтавський і Переяславський Іоан письмово засвідчив: «Утверждается. Божее благословление призываю на попечительство и соприхожанъ его, да будетъ попечительская дъятельность ихъ благоуспешна на пользу общую» [147, с. 240].

Конкретніше про діяльність попечительства в Княжій Луці нам не відомо. Вважаємо, що ця громадська організація, можливо, співфінансувала утри-

мання причту, допомагала збирати кошти на переобладнання церкви. Відомо, що у 70-х роках XIX століття здійснювалася реконструкція Княжолуцької церкви. У додатку до річного звіту Полтавського губернатора за 1878 рік зауважено, що «въ местечке Княжей Луке при каменной церкви пристроены два придела Северный и Южный и вновь построена колокольня» [148, с. 28]. План будівлі після реконструкції передавав форму хреста, центр якого увінчувався куполом із прибудованою дзвіницею. Храм мав масивні стіни та урочистий інтер'єр, був прикрашений розписами і мозаїками. Відомо, що життя релігійної громади покращилося.

Єпископ Полтавський навіть нагородив Княжолуцького священника і голову попечительства. «Полтавські Єпархіальні Відомості» у 1881 році повідомляли, що «11 Марта 1881 года священникъ с. Княжей луки, Хорольскаго уѣзда, Андрей Базилевскій, за ревностное и благовлiятельное исполненiе пастырскихъ обязанностей награжденъ набедренникомъ; попечитель церковно-приходскаго попечительства того же села собственникъ Василій Артеменко, въ засвидѣтельствованiе ревностныхъ его заботъ и трудовъ по благоустроению приходскаго храма, съ немалымъ пожертвованiемъ изъ собственности, награжденъ похвальнымъ листомъ» [149, с. 132].

Релігійна громада під опікою старости Олексан-

дра Старицького і парафіяльного священника – настоятеля парафіяльної церкви, відкриває церковнопарафіяльну школу у Княжій Луці. Шкільною реформою, проведеною урядом 1804 року, передбачалося створення у селах, містечках церковнопарафіяльних шкіл. Парафіяльні школи призначалися винятково для нижчих станів. Учителями в них були священнослужителі, які давали учням елементарні знання. Княжолуцьких дітей батьки віддавали на навчання після досягнення дітьми 7-8 років у збудовану на кошти громади села хату-школу при церковній парафії, де також мешкав дяк. Нам не відомий час заснування освітньої установи в Княжій Луці, знаємо тільки те, що у ХІХ столітті парафія відала бібліотекою, церковнопарафіяльною школою.

Відомо, що у Княжій Луці було земське училище, яке розпочало освітню діяльність 1 жовтня 1886 року [150, с. 103]. Земські училища – загальноосвітні початкові школи з одно-, три- та чотирирічним курсом навчання, які відкривалися й утримувалися земствами в сільській місцевості. Вони діяли згідно з «Положенням про губернські та повітові земські установи» 1864 року. У земських училищах викладали: Закон Божий, читання, письмо, церковнослов'янську мову, арифметику, співи. Оскільки для цього типу шкіл не було сталих програм, учителі користувалися свободою при виборі методів навчання і підручників [151, с. 290, 291].

Із «Памятної книжки Киевського учебного округу» за 1890 рік відомо, що Княжолуцьке училище розміщувалося в громадському будинку; на утримання учнів земство виділяло 300 руб., а громада – 50 руб. щорічно. У цьому документі записано, що «учащихся 42 мальчика и 3 девушки. Попечитель училища, солдатъ Савва Антонович Олексенко. Учительница Елена Петровна Бутовская, окончила курс Полтавского духовного женского училища, въ службе съ 1886 г., жалование 250 р. Законоучитель, священник Андрей Климентов Батиевскій, въ настоящей, должности съ 1886 г., жалование 50 р. Земли нет; хоръ состоитъ изъ 9 мальчиков» [152, с. 103]. Учням, які успішно закінчували цей заклад освіти, на підставі рішення Хорольської повітової училищної ради видавалося свідоцтво встановленого зразка.

У дев'яностих роках ХІХ століття життя релігійної громади значно поліпшилося. У «Сборнику необходимых сведений о всех приходах Полтавской губернии» за 1895 рік повідомлялося про кам'яну церкву в селі Княжа Лука біля річки Хорол. Княжолуцька Троїцька церква мала два будинки для причту, церковнопарафіяльну школу для дітей прихожан. Вищеназваний збірник є важливим з огляду на те, що містить певну статистичну інформацію. Із цього документа дізнаємося, що церкві належали садиба і 33 десятин ружної землі. «Руга» в православних церквах –

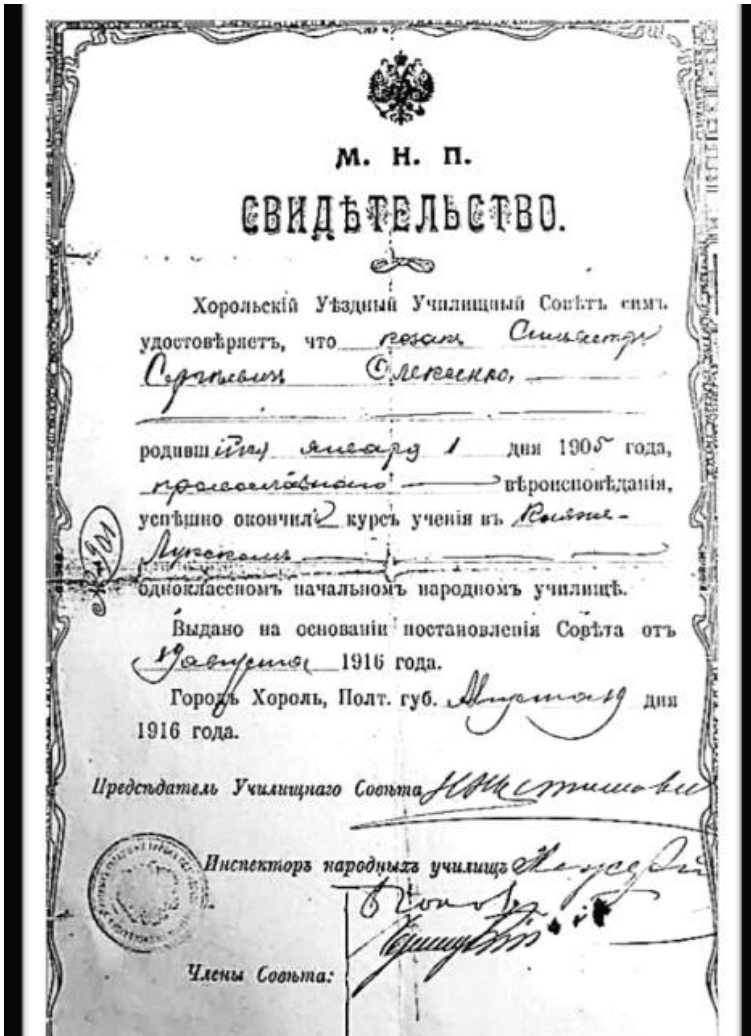

Рис. 34. Фотокопія свідництва про закінчення С. С. Олексенком однокласного початкового народного училища у селі Княжа Лука. Свідництво підписане Головою Хорольської повітової училищної ради Володимиром Гудим-Левковичем, інспектором народних училищ Василем Нікіфоровим, членами училищної ради Миколою Смолянським і Іваном Велецьким

Рис. 35. Фото із архіву В. М. Прокопенка. Микола Дмитрович Старицький і його дружина Ганна

це матеріальні засоби, призначені на утримання церков, «ругу» давали парафіяни. Стабільним був і фінансовий стан релігійної громади, позаяк малося 530 рублів церковних грошей. Священник і диякон із цих фінансів отримували відповідно 160 і 36 рублів на

рік. Церковний приход переважно складався з козаків і посполитих сіл Княжа Лука і Стайки, а також хутора Силівщина. У Княжій Луці функціонували лавка (крамниця), крупорушний завод і винокурня, 9 грудня проводився ярмарок [153, с. 325, 326].

У Княжій Луці після закінчення військової служби поселився Микола Дмитрович Старицький – молодший син Дмитра Старицького. Микола Старицький успішно закінчив Петровський Полтавський кадетський корпус у 1870 році, тривалий час перебував на військовій службі у козачих військах і мав чин осавула, тобто обер-офіцерський військовий чин, що згідно з Табелем про ранги належав до ІХ класу, був аналогом кавалерійського чину «ротмістр» [154, с. 49]. Після смерті дружини Микола Старицький укладає шлюб із Ганною, яка працювала в нього у прислузі.

Житель села Княжа Лука Василь Михайлович Прокопенко зберігає в сімейному архіві фотографію своїх далеких родичів, подружжя Миколи і Ганни Старицьких. Микола Старицький невдало хазяйнував на своїй княжолуцькій землі. Про нього очевидці говорили, що він жив із наймичкою, у них було багато дітей.

Переважна більшість «старих поміщиків» після реформ 60-х рр. ХІХ ст. не сприймала землю як засіб виробництва та об'єкт особистого господарювання.

4 липня 1881 року Олександра Дмитровича Старицького на дворянських зборах Миргородського повіту обирають повітовим предводителем дворянства [155]. Очевидно, ця подія спонукала колезького секретаря Олександра Дмитровича у 1883 році переселитися у придбаний його батьком маєток Ломиковських у селі Парк Трудолюб, залишаючи у власності княжолуцькі маєтності. Миргородська дослідниця Людмила Розсоха стверджує, що «в квітні 1883 року Владислав Горчаков продав свій маєток у Миргородському повіті – 85 ревільських душ чоловічої статі й 540 десятин землі; сюди, очевидно, входив хутір Трудолюб і земля та кріпаки в селі Панасівці. Купив їх колезький секретар Дмитро Семенович Старицький» [156, с. 222].

У відомостях про поміщицькі володіння Миргородського повіту є запис за 1860 рік, де зазначено, що «деревня Парк Трудолюб съ 3 селами», у них селян

102 душ, 32 дворищ перебували у власності Дмитра Старицького [157, арк. 28].

У документі «Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Миргородский уезд (1860–1886 гг.)» за 1861 рік зафіксовано, що «Трудолюбов парк хутора вдовы Колежского Секретаря Александры Павловой Старицкой» [158, арк.122].

З 1 вересня 1890 року статський радник Олександр Дмитрович Старицький стає земським начальником першої діляниці Миргородського повіту. Земський діляничний начальник призначався губернатором за погодженням із повітовим предводителем дворянства з наступним затвердженням міністром внутрішніх справ. Земський начальник мав бути спадковим дворянином, володіти землею в повіті, «прослужившие в губернии не менее трех лет в должности предводителя дворянства». Важливо було, щоб кандидати на посаду земського начальника мали вищу освіту або «прослужили в губернии не менее трех лет в одной из следующих должностей: мирового посредника, мирового судьи, неперменного члена присутствия по крестьянским делам или земского начальника; если притом они сами, жены или родители их владеют в пределах уезда, на праве собственности, пространством земли не менее половины того, которое определено для непосредственного участия в избрании гласных в уездное земское собрание, или другим недвижимым имуществом,

оцененным для взимания земских сборов не ниже семи тысяч пятисот рублей» [159, с. 511].

Олександр Дмитрович до призначення на посаду земського начальника був Хорольським повітовим справником, головою повітової земської управи, Миргородським повітовим предводителем дворянства. Він володів спадковими земельними угіддями у селі Парк Трудолюб. Отож, із дотриманням тогочасних вимог, за поданням полтавського губернатора, Міністр Внутрішніх Справ затвердив Олександра Дмитровича Старицького земським начальником. До повноважень земського начальника відповідно до «Положення о земских участковых начальниках 1889 г.» належали адміністративна влада відносно селян (сільські громади і волості), охорона безпеки й громадського порядку за відсутності повітового справника чи станового пристава, а також керівництво повітовою поліцією, розгляд усіх присудів волосних і сільських сходів. Обов'язки мирового судді включали розгляд цивільних позовів на суму до 500 рублів, а також деякі дрібні кримінальні злочини. За невиконання наказів земський начальник міг накласти арешт до 3 діб або штраф до 6 рублів [160, с. 515].

До першої дільниці Миргородського повіту належали волості: Миргородська, Кибинська, Петрівська і Багачанська, місцем постійного проживання Олександра Дмитровича стає село Парк Трудолюб [160]. Помі-

щик Олександр Дмитрович Старицький досить рідко навідувався у свій княжолуцький маєток із господарською метою, лише інколи контролював процес виробництва, не стимулював його розвиток новими капіталовкладеннями. Аналіз відомих нам документів дає підстави стверджувати, що Олександр Старицький не був завзятим і підприємливим поміщиком, оскільки усе господарство, маєтності, винокурня, крупорушка були віддані в управління економу (завідуючий поміщицьким господарством) Федею у зв'язку з купівлею маєтності у селі Парк Трудолоб. Отож, центральною постаттю в княжолуцьких поміщицьких маєтностях стає управитель, який мав широкі повноваження. На нього покладалося розв'язання всіх поточних господарських проблем: планування сільськогосподарських робіт та здійснення контролю за ними, наймання робітників, збереження та реалізація продукції, облік прибутків і витрат, урегулювання трудових конфліктів тощо. Періодично управитель Федей надсилав особисто Олександрові Старицькому звіти про хід справ у господарстві. Незважаючи на відповідальну службу земського справника, Старицького обирали гласним Хорольського повіту. Згідно з «Положенням про губернські і повітові земські установи» (1864 рік), були створені повітові земські збори та земські управи. В основу виборчої системи покладено виборні, майнові (цензові) та станові засади. Виборці

ділилися на 3 курії: повітових землевласників, міських виборців і виборних від сільських товариств. Право участі у виборах за 1-ю курією мали власники не менш ніж 200 дес. землі, власники промислових, торговельних підприємств або нерухомого майна на суму не нижче 15 тис. крб або з доходом не менше від 6 тис. крб на рік.

Оскільки Олександр Дмитрович Старицький мав маєтності у Хорольському і Миргородському повітах як представник першої курії, то водночас обирався гласним по двох повітах. Так, наприклад, Миргородський земський начальник 1-ї ділянки, статський радник Олександр Дмитрович Старицький у 1901 році обирався земським гласним Хорольського повіту [161].

На початку ХХ століття Княжа Лука вважалася глухим селом середніх розмірів і була заселена селянами Старицького та козаками. Тимофій Бридун у спогадах писав, що «Княжа-Лука будучи віддалена від культурних центрів живе тихим скучним однобоким життям. Вся різноманітність складається в поїздках мешканців на базарі та в ярмарки в Миргород та Хорол» [162, арк. 51].

Відповідно до «Алфавитного указателя населених мест Полтавской губернии» за 1910 рік у містечку Княжа Лука Клепачівської волості було 79 домогосподарств, з них 51 козацький двір. Цікавий соціальний статус мешканців села. За переписом 1910 року тут

проживало 530 душ: селян різних – 26; поденщиків – 29; плотників – 1; кравців – 2; швець-чоботар – 1; ткачів – 5; інтелігенції – 4; решта козаки.

У поміщицьких підприємствах, заснованих на малопродуктивній праці і відсталій техніці, наприкінці ХІХ – на початку ХХ століть відзначався спад виробництва. Часто це призводило до скорочення обсягу промислового поміщицького виробництва, тимчасового припинення роботи, віддавання підприємств в оренду або продаж купцям. Така ситуація склалася і на промислових підприємствах Старицького в Княжій Луці (винокурня, крупорушка, млини). Напевне, скрутне становище змусило Олександра Дмитровича віддати у тривалу оренду свої промисли миргородському купцеві Білецькому. Передаючи на певний час власні підприємства у розпорядження купця, він таким чином намагався зберегти їх за собою надалі. Миргородський купець Білецький стає орендаром і ще деякого княжолуцького нерухомого майна Олександра Дмитровича. Оренда нерухомості у Княжій Луці закінчилася тим, що орендар Білецький викупує окреме майно Старицького. Т. С. Бридун писав, що у 1913 році «гуральний завод володільців продали на розбій своєму орендарові Білецькому, котрий будинок переніс у Миргород на свою садибу, а з гуральні на станції Миргород збудував млин для селянських потреб» [163, арк. 51].

6. МИХАЙЛО ПЕТРОВИЧ СТАРИЦЬКИЙ – ПОТОМОК КНЯЖОЛУЦЬКИХ СТАРИЦЬКИХ

Головною метою цього дослідження є вивчення незвіданих джерел минулого хорольського краю, ознайомлення з родоводом Старицьких, які жили у Княжій Луці. У процесі опрацювання документів, які містять інформацію генеалогічного змісту, з'ясувалося, що рід українського письменника, одного із найвидатніших вітчизняних драматургів Михайла Петровича Старицького походить із Княжої Луки.

Окремі біографи М. П. Старицького, на наш погляд, помилково пишуть про його походження від миргородської родової гілки, започаткованої Василем Михайловичем Старицьким. На нашу думку, пра-

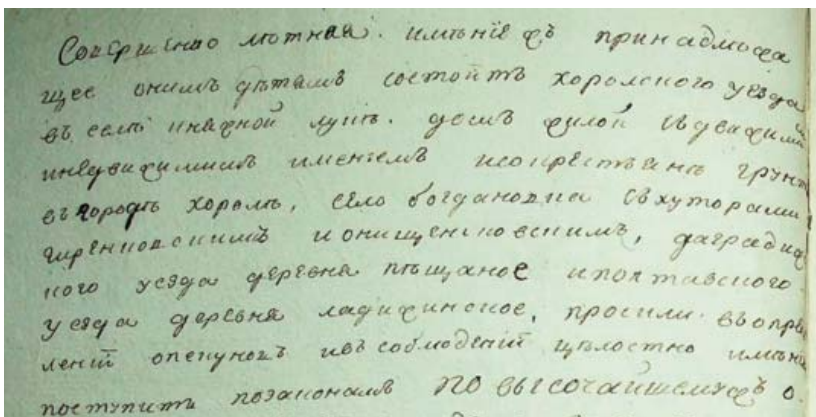

Рис. 36. Фрагмент фотокопії виписки з журналу
«Екатеринославского верховного земскаго суда 2-й
департамент. 1795 года ноября 1 дня»

вильніше вказувати на хорольську спадкову гілку роду Старицьких. Оскільки не на Миргородщині, а в Хорольському повіті, у селі Княжа Лука, мешкали прадід Михайла Петровича Василь Михайлович Старицький, дід Іван Васильович Старицький. Залишилося багато нез'ясованого в родоводі М. П. Старицького по батьковій лінії. Незрозуміло, чому у біографії Михайла Петровича Старицького, хоча він мав статус поміщика, не згадуються вотчинні маєтності, а тільки село Лебехівка, що перейшло йому як дарунок, можливо, від Родзянок або Булюбашів.

На підставі архівних документів ми дослідили спадщину Василя Михайловича Старицького. Нагадаємо, що в судовій справі Хорольської дворянської опіки чітко визначалися спадкові маєтності дітей померлих Василя і Пелагеї Старицьких.

У Хорольському повіті В. М. Старицькому належали село Княжа Лука, «грунт въ городть Хороль», село Богданівка з хуторами Гиренківським і Оницьківським, село Піщане Градизького повіту, село Ладижине Полтавського повіту [164, арк.7].

Зауважимо, що ці маєтності в Хорольському повіті були посагом (приданим) під час одруження Василя Старицького. Аналізуючи документи, ми дійшли висновку, що спадкове село Піщане Градизького повіту отримала Пелагея Старицька «по ус-

тупке» від брата, спадкоємність у селі Ладижине Полтавського повіту належала Василеві Старицькому на правах спільної власності з рідними братами.

Отож, на маєтність у Градизькому і Полтавському повітах мали змогу претендувати й інші люди. Певно, із цих міркувань, сини Василя Старицького – брати Семен, Дмитро, Василь, Іван – насамперед поділили між собою нерухоме й інше спадкове майно в Хорольському повіті. Найстаршому, Семенові Васильовичу, як уже ми знаємо, дісталася вотчинна маєтність у селі Княжа Лука. Дмитро Васильович, закінчивши Інженерний кадетський корпус, поселяється у місті Хорол на спадкових землях. Маючи чин колезького асесора, тривалий час працював на посаді підкоморія Хорольського повіту. Повітовий підкоморій призначався із поміщиків, розглядав земельні суперечки у підкоморському суді.

Василь Васильович Старицький успадкував село Богданівку поблизу Гиренківського і Онищенківського хуторів Хорольського повіту. Василь Старицький одружився на дочці дворянина Тетяні Мазуренко. Від цього шлюбу народився Олександр Васильович Старицький, про якого ми детально вказуємо з огляду на те, що, ймовірно, він причетний до зникнення спадкових маєтностей Михайла Петровича Старицького у Гиренківському і Онищенківському хуторах Хорольського повіту. Це той

Олександр Старицький, про якого статист Хорольського повіту Т. С. Бридун писав як про відомого «своїм шахрайством» і який нажив великих статків [165, арк. 41].

Іванові Васильовичу Старицькому дісталися спадкові хутори Хорольського повіту Гиренківський і Онищенківський (у «Малоросійському родословнику» Мадзолевського хутори Гиренківський і Онищенківський при Олешковому озері), згодом перейменовані на хутори Старицького, а потім на хутір Гирине і Гирина пустош. Тепер село Гирине перебуває у підпорядкуванні Хорольської міської об'єднаної територіальної громади. Іван Васильович

Рис. 37. «Военно-топографическая карта Российской Империи 1846–1863 гг. (издавалась до 1919 г.), созданная под руководством Ф. Ф. Шуберта и П. А. Тучкова. Масштаб: 3 версты на дюйм. Ряд: XXIV, лист: 11.» (фрагмент)

у 1798 році закінчив навчання у Петербурзькому кадетському корпусі і цього ж року був направлений на військову службу у чині поручика. Піхотний поручик – це молодше офіцерське військове звання, яке відповідало цивільному чину губернського секретаря. Маючи дворянське походження, Іван Старицький успадковує маєтності в Хорольському і Полтавському повітах. Іван Старицький звільнився зі служби у 1807 році й оселився на спадкових землях хутора Гиренківський Хорольського повіту. Хутір Гиренківський, який належав Старицьким, на воєнно-топографічній карті 1846–1863 років позначено як «х. Старицкаго» (див. рис. 37).

Дружина Івана Старицького Марія народжує у 1807 році сина Петра на хуторі Гиренківський, опісля ще трьох синів і чотирьох дочок. Певно, що Іван Старицький, проживаючи якийсь час у Хорольському повіті, підтримував родинні стосунки з рідним дядьком Омеляном Родзянком, який мешкав у селі Вереміївка недалеко від хутора Гиренківського. Омелян Родзянко навіть стає хрещеним батьком «восприємником» для сина Петра [166, с. 754]. «Восприємник», або хрещений батько (з грец. – поручитель за боржника) – людина, що приймає на себе обов'язок наставляти хрещеника в духовному житті, молитися про нього, стежити за його вихованням, вчити благочестивого життя, працьовитості, лагід-

ності, стриманості, любові і інших чеснот. На хресного покладалася і частина відповідальності за вчинки його хрещеника [167].

Вибираючи хрещеного батька, Іван Васильович, можливо, керувався насамперед високим соціальним і майновим статусом Омеляна Родзянка. Родзянко дослужився до «Надвірного радника» – цивільний чин 7-го класу в Табелі про ранги в Російській імперії. Цей чин відповідав військовому підполковнику в армії, мав офіційне звернення «Ваше високоблагородіє». Діти Омеляна Родзянка з ним не проживали, син Семен помер у молодому віці. Після смерті Івана та Марії Старицьких їхні малолітні діти залишилися сиротами. Отож, Омелян після смерті батьків бере опікунство над неповнолітнім внучатим племінником Петром Івановичем Старицьким. (Внучатий племінник — внук рідної сестри, син племінника).

Петро Іванович, досягши сімнадцятилітнього віку, у 1824 році був призначений на військову службу в Ніжинський кінно-єгерський полк. Цей полк формувався з малоросійських козаків як Малоросійська кіннота. Згодом у 1833 році він був розформований, і 3 та 4 ескадрони, у яких проходив службу Петро Іванович, приєднуються до Курляндського уланського полку. У 1837 році в чині ротмістра (ротмістр – військове звання старшого офіцера

у кінноті) Петро Іванович залишає військову службу і поселяється у спадковому маєтку хутора Гиренківський Хорольського повіту. У його володінні перебував малий хутір Новокрещенський біля річки Коломак у Полтавському повіті. Володів він і незначними маєтностями у селі Іванівка Костянтиноградського повіту [168, с. 749]. Варто нагадати, що влас-

Рис. 38. Олександр Михайлович Струмило – директор Петровського Полтавського Кадетського корпусу

ність Петра Старицького у згаданих повітах дісталася у спадок від батька Івана Васильовича та діда Василя Михайловича Старицьких. Петро Іванович одружується на Анастасії Захарівні Лисенко. У цій сім'ї народився український поет, драматург, прозаїк, театральний і культурний діяч Михайло Петрович Старицький. Петро Старицький і Анастасія Лисенко мали рівний соціальний статус, оскільки належали до українських козацько-старшинських, пізніше поміщицьких родів.

Водночас виникає питання про існування маєтностей Петра Старицького, про його родові, спад-

кове помістя – хутори Гиренківський і Онищенківський. Михайло Петрович Старицький, як відомо, народився в селі Кліщенці Золотоніського повіту. Біографи пишуть про раннє сирітство Михайла Старицького, про його виховання в родині свого дядька – Віталія Романовича Лисенка у селі Гриньки Хорольського повіту. Село Гриньки розташовувалося неподалік села Богданівки і Гиренкового хутора, що належали двоюрідному дядьку М. П. Старицького. Про стосунки Михайла Старицького із його дядьком Олександром Васильовичем Старицьким («богданівський Старицький») відомостей немає. Пригадаємо, що Олександр Васильович Старицький – це син одного із княжолуцьких Старицьких – Василя Васильовича, який жив у селі Княжа Лука до 1816 року. Дочка «богданівського Старицького» Варвара Олександрівна вийшла заміж за Олександра Михайловича Струмило, генерал-майора, директора Петровського Полтавського Кадетського корпусу [169, с. 754].

Отож, у Хорольському повіті жили родичі Михайла Петровича Старицького по батьковій лінії. Нам не відомо із доступних документів і спогадів про родинні стосунки Михайла Петровича з близькими родичами Старицькими, які проживали в Хорольському повіті. Ми вже згадували Олександра Старицького як людину, що привласнювала чуже майно шляхом обману. Статист Т. С. Бридун прига-

дує: «Після смерті Івана Омельковича Родзянко виникла спірка між Родзянковими та Старицькими, котрі доказували свої права на землю, що залишились при маєтках: Хвощівка, Семенівна та Гребель» [170, с. 68]. Можливо, користуючись високим службовим становищем, Старицькі виграли судову тяжбу стосовно спадщини.

Привласнену спадщину розподілили таким чином: маєток села Хвощівка і земля в розмірі 1800 десятин дісталися Євгену Дмитровичу Старицькому, Семенівка і земля величиною у 1000 десятин дісталися Миколі Кузьмовичу Старицькому. Село Греблі і 1200 десятин землі потрапили у власність до «богданівського Старицького» Олександра Васильовича Старицького, якого Т. С. Бридун називає «ненажерливим позивакою». Очевидці пригадували, що Старицькі відстояли спадщину дякуючи лише «богданівському» хитрунові. Статист Хорольського повіту Т. С. Бридун мав знайомих із тяжбою Родзянок і Старицьких, які повідомляли йому, що «богданівський Старицький» у цій справі скористався підробленими документами для доказу прав Старицьких на спадщину. Т. С. Бридун, знаючи цих Старицьких, припускає можливість підроблення документів, які прямо стосувалися спадкового майна. Такі його твердження ґрунтуються на тому, що «спадщина за котру йшла спірка знаходилась в центрі району діяльності дідичів Родзянкових, а про Старицьких в

цих місцевостях зовсім не було ніякої чутки» [171, с. 68]. Ці спогади ведуть до думки про нечесність і аморальність Олександра Старицького. Нам не відомо про документи, на підставі яких Михайло Петрович Старицький був позбавлений родових (батьківських) помість, а саме хутора Гиренківський. На нашу думку, ймовірно, що двоюрідні дядьки М. П. Старицького, Олександр Васильович Старицький та Іван Дмитрович (син княжолуцького

№ по порядку	Когда вельме-же-ме-ди утверд-денъ.	Когда вельме-же-ме-ди утверд-денъ.	ЗВАНІЕ ДАЧЬ И ВЛА-ДѢЛЬЦЕВЪ.	По роду и числу селъ коло дачи.		Удобной.		Неудобной.		ВСЕГО.	За пользо-чешіемъ бывающа-хъ орош-ныхъ.		Въ годъ въ Арміи поустра-на.	Огненька.
				Деловыхъ	Служен.	Деловыхъ	Служен.	Деловыхъ	Служен.		Деловыхъ	Служен.		
1	1889 25	1889 25	Гурина поручикъ Владиміръ Владиміровичъ и Кассера Александръ ири Владиміръ Старицькаго	+	24	+	324	-	283	24	801			
2	1889 1	1889 1	Гурина поручикъ Киселевскій Иванъ ири Александръ Владиміръ Дмитричъ Владиміръ ири Владиміръ	+	112	+	210	-	112	210	761			
3	1889 1	1889 1	Гурина поручикъ Владиміръ Владиміровичъ ири Александръ Владиміръ ири Владиміръ ири Владиміръ	+	112	+	210	-	112	210	761			

Рис. 39. Фрагмент із журналу «Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольскій уезд (1859–1895 гг.)» [173 арк. 3]

Д. В. Старицького) привласнили землі хуторів Гириків (хутір Гирик) і Онищенків (хутір Гирик пуста). Підставою так вважати є документ «Алфавит дач планов Генерального и Спеціального межеванн. Хорольський уезд (1859–1895 гг.)» (див. рис. 39). Землі, що перебували у спадковій власності Петра Івановича Старицького, не відомо як у 1862 році стали власністю його двоюрідних братів Олександра («богданівський Старицький») та Івана. Іван Дмитрович служив колезьким реєстратором у Хорольському повіті. Можливо, його привабила земля в Гириному, як пише Т. С. Бридун: «...рівна, ґрунт м'який і занадто родючий чорнозем». Пізніше нерухомість у хуторі Гириному успадковує син Івана Дмитровича Митрофан Іванович Старицький. Останній доводився троюрідним братом Михайла Петровича Старицького. Т. С. Бридун згадував: «Селище це має чисто татарську назву «Гирино». Садиба з 300 десятинами землі належить поміщикові Митрофану Івановичу Старицькому, що одружений на дочці бувшого Хорольського справника Павловича. Митрофан Іванович Старицький в один час займав посаду члена земської управи, потім господарював і в 1912 році помер» [172, арк. 48].

Спогади Тимофія Степановича Бридуна про «богданівського Старицького» (О. В. Старицький) є опосередкованими доказами можливого шахрайського заволодіння власністю П. І. Старицького на

хуторі Гирино. Ось що пише хорольський статист Т. С. Бридун про «богданівського Старицького»: «Народна поговірка малює його як розумну людину, але не чесним паном, котрий маючи спадкоємних, щось більше 100 десятин близь х. Гирино за своє життя нажив великих маєтків» [174, арк. 69]. Яким чином землі «Гирина пустош» і хутір Гирино, власність П. І. Старицького, після його смерті «прирастають» до маєтностей «богданівського Старицького» й Івана Старицького?

«Богданівський Старицький», як згадує статист Т. С. Бридун, «служив чи то приставом чи то чиновником при губерніальній канцелярії і безумовно в повній мірі він використовував своє службове положення». На підтвердження своїх думок Т. С. Бридун наводить приклад шахрайства «богданівського Старицького», після чого він відразу зробився заможною людиною. Хорольський заможний поміщик Устимович певний час був Воронежським губернатором. Губернатор Устимович попросив Олександра Старицького придбати землю в Хорольському повіті. Устимович вислав доручення й кошти Старицькому, але він доручення сховав в кишеню, а землю закупив на своє ім'я. Про злочинні дії Олександра Старицького дізнався полтавський губернатор і звільнив його з посади чиновника при губернській канцелярії. Т. С. Бридун пригадує, що «вже в мій час Хорольські дворяни інакше його й не звали як завзятим

шахраєм. Про всі ці дії Старицького відали його сусіди поміщики і подали скаргу на збори дворянства аби його як людину опорочену лишити прав з'являтися на зборах дворян. Збори вислухали доповідь князя Церетелі про вчинки Старицького і ухвалили аби Старицький залишив збори, але так як він не бажав коритися цій постанові так його просто на просто вигнали з зали» [175, арк. 69,70]. У Старицького була єдина донька, «одружилась з Струмином, бувшим директором Полтавського дворянства. Дворянство звернулось до влади з ходотаюванням зняти з посади зятя Старицького як людину котра себе зганьбила, зріднившись з такою особою як Старицький» [176, арк. 69,70]. Тобто Т. С. Бридун як очевидець шахрайських дій із привласнення землі і незаконного збагачення О. В. Старицького схиляє нас до думки про захоплення «богданівським Старицьким» маєтностей П. І. Старицького. На наш погляд, Михайло Старицький не мав спадкових поміщицьких володінь, оскільки його двоюрідний дядько Олександр Васильович Старицький («богданівський Старицький») шахрайством заволодів хутором Гиренківським.

Нам відомо, що поміщик Михайло Петрович Старицький у володінні мав тільки маєтності у селі Лебехівка, отримані як дарунок колишніх володільців Булюбашів або, можливо, когось із Родзянок. Відомо, що помістя в селі Лебехівка і придбана власність на

Поділлі були Старицьким продані. У 1895 році 29 листопада як дворянин Михайло Петрович Старицький писав листа «в постійну Комісію для пособия нуждающимся ученым, літераторам и публицистам». До листа долучено декілька документів і «свидетельство губерньского предводителя дворянства о немении ни у меня ни у жены моей никакого состояния» [177, с. 543]. Тобто Михайло Петрович, будучи дворянином, не мав маєтностей.

Інформативними, з погляду генеалогічного дослідження, є спогади Олени Пчілки. Загальновідомо, що М. П. Старицький і Олена Пчілка у 1903 році відвідували Полтаву і були присутні на урочистостях із нагоди відкриття пам'ятника І. П. Котляревському. До Полтави з Києва 29 серпня 1903 року прибули два спеціальні залізничні потяги з громадськими діячами, літераторами, журналістами. Поміж великого кола акторів та театральних діячів помітною була постать М. П. Старицького, який у супроводі дочки Людмили прибув у Полтаву. У Олени Пчілки збереглося в пам'яті занедужання Старицького і що його дочка Людмила поїхала супроводжувати батька до Полтави. «... Погіршення стану здоров'я, що передувало подорожі, не завадило Старицькому бути присутнім і взяти участь у відкритті пам'ятника Котляревському, відвідати місто у якому навчався у гімназії, зустрітися з родичами» [178, с. 439].

Рис. 40. Фото діячів української культури на відкритті пам'ятника І. П. Котляревському в Полтаві. Зліва направо: М. Коцюбинський, В. Стефаник, Олена Пчілка, Леся Українка, М. Старицький, Г. Хоткевич, В. Самійленко

У 1904 році після смерті Михайла Старицького журнал «Киевская старина» надрукував спогади О. Пчілки «Михаиль Петровичъ Старицкий (Памяти товарища)». У цій публікації вона згадує про Старицького таке: «Радовала его также встреча съ родными съ семьей Булюбаша, у которой онъ прожилъ «полтавские дни», съ Старицкими, – къ одному изъ

них Михайль Петровичъ отправился съ дочерью Людмилой погостить въ Миргородський уездъ» [179, с. 440].

Отож, у Полтаві Михайло Петрович зустрівся, вірогідно, із сім'єю Володимира Івановича Булюбаша.

Володимир Булюбаш був поміщиком Хорольського повіту, обирався губернським і повітовим гласним, Депутатом Державної думи II скликання від Хорольського повіту. Після розпуску Думи був членом Полтавського дворянського зібрання, гласним Хорольського повітового земства, почесним мировим суддею, членом правління Полтавського Земельного Банку, членом правління Товариства допомоги учням у навчальних закладах цивільного відомства [180, с. 239]. Про нього Т. С. Бридун пригадує: «Верст за вісім від Василівки, в степу знаходиться маєток, під назвою «Біле озеро», що належить поміщикові Володимиру Івановичу Болюбашу. Це заможня бездітна людина, служить в Полтаві членом земельного банку, одержуючи за службу дуже велике утримання, щось більше 15 000 карб. на рік, крім того частину землі ним продано, від чого в нього мається значний капітал». Його маєтність «Біле озеро» дуже гарно побудована. Помістя знаходилося у відкритому степу, його було видно здалеку. В садибі дійсно малося велике озеро, навколо якого простягнувся великий садок» [181, арк.105].

Володимир Іванович походив із тих Булюбашів, рід яких ведеться від сотника Чигириндубровського Івана Булюбаша. Іван Булюбаш верховодив сотнею майже тридцять років (1706–1734) і за цей час заволодів великими земельними угіддями [182, с. 226].

Рис. 41. Володимир Іванович Булюбаш

Олександр Лазаревський у нарисі «Изъ исторіи сель и селянъ лѣвобережной Малороссіи» зазначає: «Захваты Булюбашей къ концу XVIII в. выразились тѣмъ, что въ 1780 г. у нихъ на захваченныхъ земляхъ было крестьянъ: въ с. Лебеховкѣ – 41 дв. и 60 хатъ; въ д. Бринкахъ 32 дв. (Гриньках) и 53 х.; въ с. Горбахъ – 24 дв. и 60 х.; въ д. Сидорахъ – 8 дв. и 29 х.; въ слоб. Кринкахъ – 8 дв. и 21 х. и въ слоб. Стовбовахъ – 15 дв. и 26 х., а всею – 128 дв. съ 219 хат» [183, с. 230].

Булюбаші мали велике нерухоме майно і земельні угіддя в Хорольському та Чигирин-Дубровському повітах, підтримували родинні стосунки з матір'ю Михайла Петровича Старицького – Анастасією Захарівною (Лисенко). М. П. Булюбаш дово-

дився двоюрідним дідом Софії Віталіївні – дружині Старицького. Михайло Петрович згадував, що «Н. П. Болюбаш скоропостижно умер оставив Лисенкам богатое наследство» [184, с. 386]. Отож, В. І. Болюбаш (Болюбаш) – виходець із дворянсько-поміщицької сім'ї з козацьким корінням, доводився далеким родичем М. П. Старицького.

У спогадах Олена Пчілка згадує зустріч у Полтаві Михайла Петровича і його дочки із родичами Старицького по батьковій лінії, до яких вони поїхали гостювати у Миргородський повіт. Очевидно, на відкритті пам'ятника І. П. Котляревському у Полтаві

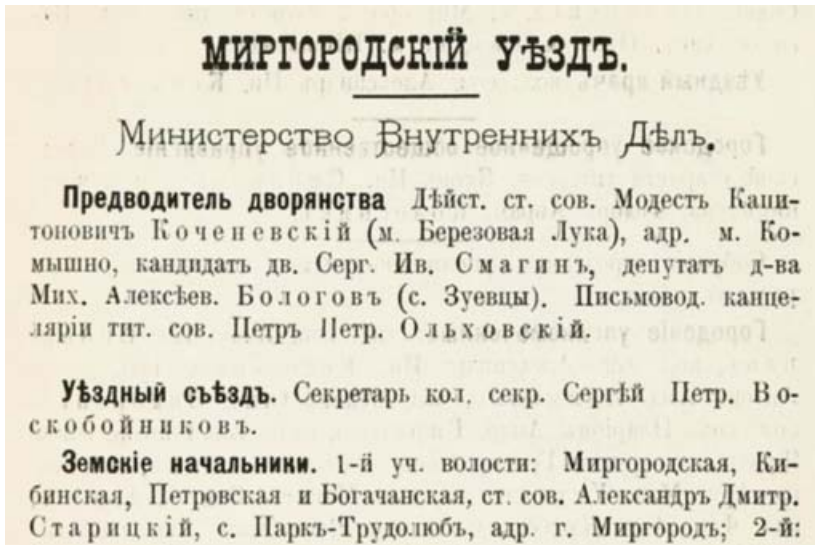

Рис. 42. Фрагмент журналу «Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1904 г. / Полт. губ. стат. ком. - Полтава : Типо-лит. губ. правления, 1904. - 575 с. разд. паг. : табл.» [188]

були родичі Старицьких із Миргородського повіту [185, с. 440]. Людмила Старицька у спогадах нотувала, що їхні родичі по батьковій лінії «з великою охотою читали Енеїду Котляревського, насолоджуючись описами пекла та жениханнями Енея з Дідонною, тішилися Наталкою Полтавкою ...» [186, арк. 3]. Нам не відомо, хто із родичів Михайла Старицького був на торжествах у Полтаві з нагоди відкриття пам'ятника І. П. Котляревському. Відтворено в пам'яті Олени Пчілки і те, що Михайло Петрович мав незадовільне здоров'я і водночас дав згоду на поїздку в Миргородський повіт. Якого родича у Миргородському повіті відвідали Михайло Петрович з дочкою Людмилою? Ми оглянули чимало документів, щоб дослідити їхню рідню на Миргородщині. У виданні «Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1903 г.» зазначено, що на «первом избирательном собрании» Миргородського повіту земським гласним обрано статського радника Олександра Дмитровича Старицького [187].

Олександр Старицький також займав посаду земського начальника першої ділянки Миргородського повіту. Ми вище згадували про нього як про княжолуцького Старицького.

Можливо, Михайло Петрович і його дочка Людмила у Полтаві зустрілися з троюрідним братом і відповідно дядьком – Олександром Дмитровичем

Старицьким, який запросив їх у гості. Ймовірно, що після від'їзду з Полтави вони відвідали маєтності Олександра Старицького. Людмила Старицька у спогадах коротко характеризує родичів Старицьких. Вона пише, що вони були «без жодної національно-демократичної свідомості», а також «любили народні пісні, танці, страви та й годі» [189, арк. 3]. Підставою для такого твердження Людмили Михайлівни Старицької про свояків було спілкування із кількома родинами Старицьких, ознайомлення з їхніми поглядами. Вірогідно, Михайло Старицький згодився на поїздку до Миргородського повіту, незважаючи на стан здоров'я, маючи на меті відвідати місця, пов'язані з його родичами. Славне село Парк Трудолюб не було родинним для Старицьких. Імовірно, що Михайла Петровича більше приваблювали місця, пов'язані з династичним родом Старицьких. У декількох кілометрах від села Парк Трудолюб розташовувалося село Княжа Лука, де жив ще один троюрідний брат Михайла Старицького – Микола Дмитрович Старицький (див. фото на рис. 35). На нашу думку, зважаючи на згадки Л. М. Старицької про походження її роду з Княжої Луки, описи і характеристики, надані нею її родичам, певно, можна припустити, що М. П. Старицький відвідав село Княжа Лука. (Нагадаємо, Л. Старицька-Черняхівська у споминах помилково село Княжа Лука зарахувала до

Миргородського повіту.) У селі Княжа Лука були могили захоронених прадіда Василя Михайловича, двоюрідного діда Семена Васильовича, двоюрідного дядька Дмитра Семеновича Старицьких. Отож, на нашу думку, ймовірно, Михайло Петрович із дочкою Людмилою відвідали Княжу Луку і вклонилися померлим родичам. Нами встановлено спорідненість (спільних предків) Олександра Дмитровича Старицького і Михайла Петровича Старицького. Стан пов'язаності між ними, власне родинні зв'язки, ми встановлюємо як зв'язки дітей двоюрідних братів Дмитра Семеновича Старицького і Петра Івановича Старицького; онуків рідних братів Івана Васильовича Старицького і Семена Васильовича Старицького; правнуків Василя Михайловича Старицького і Пелагеї Семенівни Старицької (Родзянко) (див. додаток 1).

Отож, посилаючись на доступні документи, ми дійшли висновку, що Михайло Петрович Старицький – потомок княжолуцьких Старицьких.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки більше як столітнього (кінець XVIII – початок XX століть) історичного минулого села Княжа Лука, необхідно зауважити, що невелике поселення над річкою Хорол повільно і неухильно розвивалося, тут завжди проживали працьовиті люди. Немає сумніву, що велич кожного краю – у людях, які там живуть. У минулому в селі Княжа Лука відносно нетривалий час мешкала династія Старицьких, котрі зробили вагомий внесок у життя поселення, а саме звели церкву, побудували два заводи (винокурні), заклали парк, розчистили річку Хорол, змінили її русло. За Старицьких село Княжа Лука отримало статус містечка.

Ця історична розвідка у минуле села, від поселення у ньому Василя Михайловича Старицького (кінець XVIII) до соціальних потрясінь 1917 року стосувалася вивчення доступних документів, основних подій, що відбувалися у селі Княжа Лука. Шлюб Василя Михайловича Старицького і Пелагеї Семенівни Родзянко поклав початок династичного роду княжолуцьких Старицьких у Княжій Луці. У юному віці діти засновника Хорольської родової гілки Василя Михайловича Старицького залишилися сиротами. За сприяння родичів Родзянків сини Василя Михайловича – Семен Старицький і Василь Стариць-

кий – здобували освіту у благородному пансіоні при Московському університеті; Дмитро Старицький, Іван Старицький – у Імператорському сухопутному кадетському корпусі міста Санкт-Петербург.

Після закінчення навчання Семен Васильович Старицький повертається до Княжої Луки Хорольського повіту. Він на правах старшого сина від призначених опікунів у 1796 році повертає усі права і обов'язки на рухому і нерухому спадщину Княжої Луки. Семен Васильович Старицький був благодійником, фундував у Княжій Луці церкву, звів цегляний будинок, збудував винокурню, посадив великий парк.

Його син Дмитро Семенович Старицький був великим шанувальником музичного мистецтва. Княжолуцький дідич Старицький сам грав на скрипці і мав оркестр музикантів. Маєток Старицьких у Княжій Луці був одним із центрів, де збиралися найповажніші поміщики Хорольщини. Тут влаштовувалися бали, концерти, зустрічі шанувальників музичного мистецтва. Дмитро Семенович будує в селі Княжа Лука крупорушний завод, трансформує винокурню у завод як промислове підприємство, де працювали наймані робітники. Розгортання промислового виробництва у Княжій Луці зумовило зміни статусу поселення із села в містечко. Після смерті Дмитра Старицького власником села Княжа Лука стає його син Олександр Дмитрович Старицький.

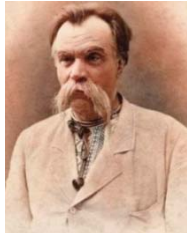

Нами з'ясовано спорідненість княжолуцьких Старицьких із культурним і громадським діячем, одним із корифеїв українського театру Михайлом Петровичем Старицьким.

Вичерпне дослідження історії села Княжа Лука кінця XVIII – початку XX століть і княжолуцьких Старицьких ще попереду. Віримо в те, що історія села Княжа Лука буде і надалі вивчатися, знайдуться нові пам'ятки із життя княжолуцьких Старицьких. Тож усе, можливо, не взяте нами під увагу, обов'язково буде згадане – ніщо не загубиться в плині часу.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Родинні зв'язки княжолуцьких Старицьких

Василь Михайлович Старицький, дружина Пелагея Семенівна Старицька (Родзянко)			
Рідні брати і сестра			
Семен Васильович Старицький.	Іван Васильович Старицький, дружина Марія.	Василь Васильович Старицький, дружина Тетяна Мазуренко.	Дмитро Васильович Старицький.
Двоюрідні брати і сестри			
Дмитро Семенович Старицький, дружина Олександра Павлівна Леонтович, Софія Семенівна, Катерина Семенівна, Єлизавета Семенівна, Надія Семенівна, Варвара Семенівна.	Петро Іванович Старицький, дружина Анастасія Захарівна Лисенко,	Олександр Васильович Старицький, дружина Тетяна Єсипенко, Порфирій Васильович Старицький, Василь Васильович Старицький.	Олександр Дмитрович Старицький, дружина Анастасія Андріївна, Іван Дмитрович Старицький.
Троюрідні брати і сестри			
Олександр Дмитрович Старицький, Микола Дмитрович Старицький, дружина Ганна. Костянтин Дмитрович Старицький, Михайло Дмитрович Старицький, дружина Олександра Провівна Бакланова, Євген Дмитрович Старицький, дружина Еміля Олексіївна Малинка, Павло Дмитрович Старицький, дружина Антоніна Миколаївна Єжевська, Володимир Дмитрович Старицький, дружина Марія Олексіївна Малинка.	 <p style="text-align: center;">Михайло Петрович Старицький, дружина Софія Віталіївна Старицька (Лисенко)</p>	Варвара Олександрівна Старицька, чоловік Струмило Олександр Михайлович. 	Митрофан Іванович Старицький, Дмитро Олександрович Старицький, Олександр Олександрович Старицький, Марія Олександрівна Старицька.

Спорідненість Родзянків і княжолуцьких Старицьких

Рідні брати Родзянки		
<p>Єремій Степанович Родзянко, дружина Анастасія Степанівна Родзянко.</p> <div style="display: flex; justify-content: space-around;"> </div>	<p>Семен Степанович Родзянко, дружина Ганна Михайлівна Мартос.</p>	<p>Василь Степанович Родзянко.</p>
Двоюрідні брати і сестри		
<p>Ганна Єреміївна Родзянко, чоловік Петро Петрович Коновніцин.</p> 	<p>Омелян Семенович Родзянко, Пелагея Семенівна Родзянко, заміжня за Василем Михайловичем Старицьким.</p>	<p>Гаврило Васильович Родзянко, дружина Марфа Михайлівна Шрамченко, Марія Василівна Родзянко, заміжня за Яковом Петровичем Ломиковським. Їхні сини Василь Якович і Григорій Якович Ломиковські.</p>
Троюрідні брати і сестри		
<p>Син Ганни і Петра Петро Петрович Коновніцин.</p> 	<p>Семен Васильович Старицький, Василь Васильович Старицький, Дмитро Васильович Старицький, Іван Васильович Старицький, Варвара Василівна Старицька, у заміжжі Жученко.</p>	<p>Аркадій Гаврилович Родзянко, дружина Надія Акимівна Клевцова. Платон Гаврилович Родзянко, Софія Гаврилівна Родзянко, заміжня за Павлом Миколайовичем Ушаковим.</p>

ЛІТЕРАТУРА

1. Музей Михайла Старицького (далі – ММС). – РД. – 593.
2. Костенко М. Хорольщина та навколишні землі в Генеральному слідстві про маєтності 1729–1731 рр. : науково-довідкове видання / Микола Костенко; передмова к. і. н. Павла Сацького. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 130 с. : карта.
3. Адрес-календарь и Справочная книжка Полтавской губернии на 1901 год / составлен Д. А. Иваненко, секретарем Полтавского губернского статистического комитета. – Полтава : Паровая типография Д. Н. Подземского, 1901.
4. Полтавские епархиальные ведомости. – Полтава, 1863–1917 (далі – ПЄВ). – 1864. – № 23.
5. Літопис руський за Іпатським списком / переклад, передмова, примітки, іменно-особовий та географічно-археологічно-етнографічний показчики, генеалогічні таблиці, карти і плани Л. Є. Махновця ; відп. ред. О. В. Мишанич ; ред. кол. : О. Т. Гончар, Ю. П. Дяченко, М. Г. Жулинський, В. І. Кречотень, О. В. Мишанич, Ю. М. Мушкетик, В. В. Німчук, Т. І. Сергійчук, П. П. Толочко, В. О. Шевчук. – К.: Вид-во «Дніпро», 1989. – 592 с. – (Давньоруські та давні українські літописи).

6. Козлов В. Історія Хорола / В. Козлов. — Полтава : Оріяна, 2006. – 180 с.
7. Гомля Л. М. Рослинність долини річки Хорол та її флористичні і созологічні особливості : дис. ... канд. біол. наук: 03.00.05 / Л. М. Гомля // Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К. : [б. в.], 2004. – 393 арк. – Бібліогр.: арк. 163–188.
8. Зведений каталог метричних книг, клірових відомостей та сповідних розписів. Центральний державний історичний архів України, м. Київ (ЦДІАК України) [Електронний ресурс] – Режим доступу : https://www/cdiak.archives.gov.ua/baza_geog_pok/church/knya_004.xml.
9. Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО), Ф.р. – 8661, оп.1, спр.765, арк.6.
10. ДАПО, ф. Р2126, оп. 1.
11. ДАПО, ф. Р2126, оп. 1.
12. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
13. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО), ф. 375, оп. 2, спр. 48.
14. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. 1–4 / предисл. авт. – К. : [б. в.], 1914. – Т. 4. – С. 742. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/fond/ir/ires/rodoslovnik.html

15. Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольский уезд (1859–1895 гг.) / Российский государственный архив древних актов. Фонд 1354. Описание 387. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [///C:/Users/admin/AppData/Local/Temp/Rar\\$Dla0.779/%D0%A5%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%B4.pdf](http://C:/Users/admin/AppData/Local/Temp/Rar$Dla0.779/%D0%A5%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D1%83%D0%B5%D0%B7%D0%B4.pdf)
16. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
17. Лубенщина и князя Вишневецкие (1590–1648 гг.) / [соч.] А. Лазаревского. – Киев : Тип. Корчак-Новицкого, 1896. – [3], 56 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0011486>
18. Хрестоматія давньої української літератури (доба феодалізму) [Електронна копія] / Акад. наук Укр. РСР, Ін-т укр. літ. ім. Т. Г. Шевченка ; упорядкував О. І. Білецький. – Електрон. текст. дані (1 файл : 252 Мб). – К. : Рад. шк., 1949 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2020) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [Phttps://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=11848](https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=11848)
19. Спеціальна карта України Гійома Левассера де Боплана 1650 року, квадрат 1-1 [Електронний ресурс]. –

Режим доступу : <http://freemap.com.ua/maps/bor-lan/1-1.jpg>

20. Заруба В. М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648–1782 роках / В. М. Заруба. – Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2007. – С. 380.
21. Присяга Миргородського полку 1718 року / опрацювали Д. Вирський і Р. Москаленко. – К. : Інститут історії України НАН України, 2012. – 233 с.
22. Швидько Г. К. Компут і ревізія Миргородського полку 1723 року / Г. К. Швидько. – Дніпропетровськ : [б. в.], 2004. – С. 335.
23. Барвинській В. А. Генеральное следствие о маестностях Миргородского полка 1729–1730 г. Труды Полтавской ученой архивной комиссии / Полтав. учен. арх. комис. ; изд. под ред. В. И. Василенко... [и др.]. – Вып. 9. – Полтава : [б. в.], 1912. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/13307-vur-9-1912#mode/inspect/page/164/zoom/4>
24. Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и ее заселение [Текст] : исследования и материалы с картами / Л. В. Падалка. – Репр. изд. – Х. : САГА, 2009. – 286 с. + 3 карты. – (Полтавское историческое наследие).
25. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Том четвертый. П.–С. / В. Л. Модзалевський. – Киев :

- Типо-Литографія С. В. Кульженко. Пушкінська № 4. – 1914. – 40 портр.; 3 снимки.
26. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Том четвертый. П.–С. / В. Л. Модзалевський. – Киев : Типо-Литографія С. В. Кульженко. Пушкінська № 4. – 1914. – 40 портр.; 3 снимки.
27. Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Издано под редакцией действительных членов комиссии: В. И. Василенка, Л. В. Падалки и И. Фр. Павловского. – Вып. I. – Полтава : Электрическая Типо-литографія П. А. Дохмана, Александровская улица. 1905 [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://histpol.pl.ua/ru/poltavskij-rodoslov/alfavitnyj-ukazatel-rodov/spisok-rodov-l?id=8576#97-1>
28. История Полтавы (Сайт Бориса Тристанова). – [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://histpol.pl.ua/ru/poltavskij-rodoslov/alfavitnyj-ukazatelrodov/spisok-rodov-s?id=10868>
29. Павловский И. Ф. Полтавцы: иерархи, государственные и общественные деятели и благотворители / И. Ф. Павловский. – Полтава : [б. и.], 1914. – С. 257–259.
30. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Том четвертый. П.–С. / В. Л. Модзалевський. – Киев : Типо-Литографія С. В. Кульженко. Пушкінська № 4. – 1914. – 40 портр.; 3 снимки.

31. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
32. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк.1.
33. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк.7.
34. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 6.
35. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 37.
36. Карта Киевского наместничества 1792 года [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B0%D0%B9%D0%BB:Kyiv_namest_1792.jpg
37. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 37.
38. Розсоха Л. О. Козацька старшина Миргородського полку і предки Миколи Гоголя / Л. О. Розсоха // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2009. – Вип. XXVI.
39. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха. – Миргород : ВБ «Аванпост-прим» ; Київ: [б.в.], 2009. – 396 с. : іл.
40. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 24.
41. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 24.
42. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 24.
43. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 9.
44. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 9.
45. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 1.
46. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 1.

47. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 8.
48. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 9.
49. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
50. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. 1–4 / предисл. авт. – К. : [б. в.], 1914. – Т. 2. – С. 742 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/fond/ir/ires/rodoslovnik.html
51. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 31.
52. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 29.
53. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. 1–4 / предисл. авт. – К. : [б. в.], 1914. – Т. 2. – С. 742 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/fond/ir/ires/rodoslovnik.html
54. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха. – Миргород : ВБ «Аванпост-прим» ; Київ: [б.в.], 2009. – 396 с. : іл.
55. Енциклопедія історії України: Т. 5: Кон – Кю / [редкол. : В. А. Смолій (голова) [та ін.] ; НАН України. Інститут історії України. – К. : В-во «Наукова думка», 2008. – 568 с. : іл.
56. Єфімова О. В. Витоки становлення та розвитку вітчизняних кадетських корпусів / О. В. Єфімова // Теорія та методика навчання та виховання. – 2014. – Вип. 35. – С. 75–86 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ttmniv_2014_35_10.

57. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха. – Миргород : ВБ «Аванпост-прим» ; Київ: [б.в.], 2009. – 396 с. : іл.
58. Барабаш Ю. Кибинці й недалеко Кибинців / Ю. Барабаш // Київська старовина. – 1994. – С. 128.
59. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха. – Миргород : ВБ «Аванпост-прим» ; Київ: [б.в.], 2009. – 396 с. : іл.
60. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха. – Миргород : ВБ «Аванпост-прим» ; Київ: [б.в.], 2009. – 396 с. : іл.
61. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха. – Миргород : ВБ «Аванпост-прим» ; Київ: [б.в.], 2009. – 396 с. : іл.
62. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха. – Миргород : ВБ «Аванпост-прим» ; Київ: [б.в.], 2009. – 396 с. : іл.
63. Українська педагогіка в персоналіях – ХІХ століття : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів, у двох книгах / [за ред. О. В. Сухомлинської]. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. – С. 238–242.
64. Українська педагогіка в персоналіях – ХІХ століття : навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів, у двох книгах / [за ред. О. В. Сухомлинської]. – К. : Либідь, 2005. – Кн. 1. – С. 238–242.

65. Родзянко С. Е.: Биографическая справка / С. Е. Родзянко [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://az.lib.ru/r/rodzjanko_s_e/text_0010.shtml
66. Козачук О. С. Андрій Родзянко: витоки творчого нахнення / О. С. Козачук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. – 2018. – Вип. 24. – С. 150–155.
67. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк.7.
68. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 39.
69. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 39.
70. Павловский И. Ф. К истории полтавского дворянства (1802–1902). Очерки по архивным данным с рисунками. Том II. Издание полтавского дворянства. – Полтава : Электрическая типо-литография Торгового Дома И. Фришберг и С. Зорохович, 1907.
71. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
72. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
73. Клировая книжка Полтавской епархии на 1902 год. – Полтава : [б. и.], 1902. – 396 с.
74. Справочная клировая книга по Полтавской епархии на 1912 год.– Полтава : [б. и.], 1912. – 303 с.
75. Приложение к Всеподданнейшему отчету Полтавского губернатора. – Изд. 1881–1882 г. без обл. и тит.

- л. за 1878 год. – 1879 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/47629-za-1878-god-1879#mode/inspect/page/32/zoom/6>
76. Клировая книжка Полтавской епархии на 1902 год. – Полтава : [б. и.], 1902. – 396 с.
77. Полтавские епархиальные ведомости (далі ПЄВ) за 1871 год. – № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://onedrive.live.com/?authkey=%21A\]6D3RSBf3r7XyI&cid=40996FC30161C7AB&id=40996FC30161C7AB%21137&parId=40996FC30161C7AB%21108&o=OneUp](https://onedrive.live.com/?authkey=%21A]6D3RSBf3r7XyI&cid=40996FC30161C7AB&id=40996FC30161C7AB%21137&parId=40996FC30161C7AB%21108&o=OneUp)
78. ПОДА Ф – Р 2126, опис1, спр. 261
79. Уездные предводители дворянства. Хорольский уезд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-poznazvaniyam?id=11888>
80. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1829 : [В 2-х ч.]. – СПб. : Имп. Академия наук, 1829. – Ч. 2 : [Мест-ные правления]. – 1829. – [2], XIII, 548 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/3396-ch-2-mestnye-pravleniya-1829-2-xiii-548-s>
81. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.

82. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
83. Военно-топографическая карта Российской Империи 1846–1863 гг. Ряд: XXIII, лист: 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.etomesto.ru/map-ukraine_trehverstka-rotava/.
84. Родзянко С. Е.: Биографическая справка / С. Е. Родзянко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://az.lib.ru/r/rodzjanko_s_e/text_0010.shtml
85. Козачук О. С. Андрій Родзянко: витоки творчого натхнення / О. С. Козачук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. – 2018. – Вип. 24. – С. 150–155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2018_24_32.
86. Руммель В. Родословный Сборник, Т. II. // История л.-гв. Егерского полка, – СПб. : [б. и.], 1896. – С. 330–332.; списки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/8441-t-2-1887#mode/in-spect/page/346/zoom/4В>.
87. Шевченко Т. Г. Зібрання творів : У 6 т. (вид., автентичне 1 – 6 томам «Повного зібрання творів у дванадцяти томах») / Т. Г. Шевченко / [редкол.: М. Г. Жулинський (голова) [та ін.]. – К. : Наук. думка,

- 2001 – Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. «Букварь южнорусский». Записи народної творчості. – 496 с: портр.
88. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
89. Карта Стрельбицкого. Специальная Карта Европейской России. 1865–1871 гг. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etomesto.ru/map-karta-strelbickogo/>
90. Пушкин А. С. Собрание сочинений в 10 томах. М. : ГИХЛ, 1959–1962. – Том 9. Письма 1815–1830.
91. Пушкин А. С. Собрание сочинений в 10 томах. М. : ГИХЛ, 1959–1962. – Том 2. Стихо-творения 1823–1836.
92. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
93. Уездные предводители дворянства. Хорольский уезд [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-poznaniyam?id=11888>
94. Барабаш Ю. Кибинці й недалеко Кибинців / Ю. Барабаш // Київська старовина. – 1994. – С. 128.
95. Барабаш Ю. Кибинці й недалеко Кибинців / Ю. Барабаш // Київська старовина. – 1994. – С. 128.
96. Записки сенатора И. В. Лопухина. Репринтное воспроизведение. – М. : Наука, 1990. – 224 с.

97. Козачук О. С. Андрій Родзянко: витоки творчого нахнення / О. С. Козачук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. – 2018. – Вип. 24. – С. 150–155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2018_24_32.
98. Козачук О. С. Андрій Родзянко: витоки творчого нахнення / О. С. Козачук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти. – 2018. – Вип. 24. – С. 150–155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_014_2018_24_32.
99. Карта Стрельбицкого. Специальная Карта Европейской России. 1865-1871 гг. Режим доступу: <http://www.etomesto.ru/map-karta-strelbickogo/>
100. Россия. Полное географическое описание нашего Отечества : настольная и дорожная книга для русских людей / [под ред. В. П. Семенова ; под общ. рук. П. П. Семенова и В. И. Ламанского ; [предисл. В. Семенова]. – СПб. : А. Ф. Девриен, 1899–1914. – С 5-го т. : под ред. В. П. Семенова-Тян-Шанского и под общ. рук. П. П. Семенова-Тян-Шанского и В. И. Ламанского. Т. 7 : Малороссия : [Полтавская, Харьковская и Черниговская губернии] / [сост. Б. Г. Карпов [и др.]. – 1903. – X, 517, [1] с., [5] л. ил., карт. : ил. – Библиогр. : с. 464–

478. – Указ. геогр. назв., имен личных и предметов, встречающихся в тексте : с. 479–517 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/165-t-7-malorossiya-poltavskaya-harkovskaya-i-chernigovskaya-gubernii-1903#mode/inspect/page/444/zoom/6>
101. Киевская старина. – 1895. – № 11.
102. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1822 : [В 2-х ч.]. – СПб. : Имп. Академия наук, 1822. Ч. 2 : [содержащая в себе роспись чиновным особам, в губерниях обретающимся]. – 1822. – VII, 428, [2] [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://histpol.pl.ua/ru/component/content/article?id=12485>
103. Киевская старина : ежемесеч. ист. Журн. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого. Годъ семнадцатый. Томъ LXI. Апрель-Июнь 1898 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://runivers.ru/bookreader/book479882/#page/560/mode/1p>
104. Манн Ю. В. Украинские Афины / Ю. В. Манн // Педагогика искусства. Электронный научный журнал учреждения Российской академии образования «Институт художественного образования». – 2009.

- № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
http://www.art-education.ru/sites/default/files/journal_pdf/mann_30_11_2009.pdf
105. Киевская старина : ежемесеч. ист. Журн. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого. Годъ семнадцатый. Томъ LXI. Апрель-Іюнь 1898 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<https://runivers.ru/bookreader/book479882/#page/560/mode/1p>
106. Від Вергунів до Шишаків... «Турбаївська республіка». (Події та люди в історичній ретроспективі) / О. Г. Зайченко. – К. : [б. в.], 2021. – 431 с. : іл.
107. Киевская старина : ежемесеч. ист. Журн. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого. Годъ семнадцатый. Томъ LXI. Апрель-Іюнь 1898 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<https://runivers.ru/bookreader/book479882/#page/560/mode/1p>
108. Киевская старина : ежемесеч. ист. Журн. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого. Годъ семнадцатый. Томъ LXI. Апрель-Іюнь 1898 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа :
<https://runivers.ru/bookreader/book479882/#page/560/mode/1p>
109. Манн Ю. В. Украинские Афины / Ю. В. Манн // Педа-

- гогика искусства. Электронный научный журнал учреждения Российской академии образования «Институт художественного образования». – 2009. – № 4 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.art-education.ru/sites/default/files/journal_pdf/mann_30_11_2009.pdf
110. Киевская старина : ежемесеч. ист. Журн. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого. Годъ семнадцатый. Томъ LXI. Апрель-Іюнь 1898 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://runivers.ru/bookreader/book479882/#page/560/mode/1p>
111. Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. Издано под редакцией действительных членов комиссии: И. Ф. Павловского, А. Ф. Мальцева, Л. В. Падалки и В. А. Пархоменко. Выпуск пятый. – Полтава : Электрическая типография Г. И. Маркевича, Панский ряд. 1908. – С. 65–100 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-avtoram/avtory-p/pavlovskij-ivan-frantsevich?id=8186>
112. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. XX ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. X, 11510. 143 арк.
113. Фабрично-заводская промышленность по Полтавской губернии. По сведениям, полученным от владельцев фабрик и заводов. – Полтава :

- Типо-Литографія Губ. Прав. арен. Д. Н. Подземским, 1905 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://histpol.pl.ua/books/1905_Fabrichno-zavodskaya_promyshlennost.pdf
114. Фабрично-заводська промисленність по Полтавській губернії. По сведениям, полученным от владельцев фабрик и заводов. – Полтава : Типо-Литографія Губ. Прав. арен. Д. Н. Подземским, 1905 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://histpol.pl.ua/books/1905_Fabrichno-zavodskaya_promyshlennost.pdf
115. Адрес-Календарь и Справочная книжка Полтавской губернии на 1899 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу : file:///C:/Users/admin/Downloads/1899_AKPK_Poltavsk_gub.pdf
116. Городские поселения в Российской империи. – Т. 4: Подольская губерния, Полтавская губерния, Приморская область Восточной Сибири, Псковская губерния, Рязанская губерния, Самарская губерния, Саратовская губерния, Семипалатинская область, Сибирских киргизов область, Симбирская губерния, Смоленская губерния, Таврическая губерния и Керчь-Еникальское градоначальство. – Спб. : [б. и.], 1864. – 792 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://history.org.ua/LiberUA/GorPosRI_1864/GorPosRI_1864.pdf

117. Списки населенных мест Российской империи, составленные и издаваемые Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел : [По сведениям 1859]. – СПб. : Изд. Центр. стат. ком. Мин. внутр. Дел, 1861–1885 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/9051-vyp-33-poltavskaya-guberniya-1862#mode/inspect/page/266/zoom/4>
118. Брошура «Полезьа отъ пьянства, и правила как оной достигать можно». 1837 год [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://coollib.com/b/221097-kollektiv-avtorov-polza-ot-pyanstva-i-pravila-kak-onoy-dostigat-mozhno/read>
119. Енциклопедія українознавства : Словникова частина : [в 11 т.] / Наукове товариство імені Шевченка ; гол. ред. проф., д-р Володимир Кубійович. – Париж – Нью-Йорк : Молоде життя, 1955–1955 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://izbornyk.org.ua/encycl/euii340.htm>
120. Как повлияло прекращение продажи водки на жизнь населения Полтавской губернии (1915г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://kp.rusneb.ru/item/reader/kak-povliyalo-prekrashchenie-prodazhi-vodki-na-zhizn-naseleniya-poltavskoy-gub>
121. Список чинам гражданского управления Полтав-

- ской губернии. Полтава. В типографии Полтавского губернского правления. 1850. – 295 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/tematicheskie-podborki/spravochnye-knizhki-i-adres-kalendari-poltavskoj-gubernii?id=12456#pol-37>
122. Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольский уезд (1859–1895 гг.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://nipol.ucoz.ru/load/poltavshhina/poltavskaja_gubernija/alfavit_dach_planov_generalnogo_i_specialnogo_mezhevanij_khorolskij_uezd_1859_1895_gg/98-1-0-1161
123. Волости и важнейшие селения Европейской России : По данным обследования, произведенного стат. учреждениями М-ва вн. дел : Вып. 1-8. – СПб. : Центр. статист. комитет, 1880–1886. – 8 т. – Вып. 3 : Губернии Малороссийские и юго-западные : [Харьковская, Полтавская, Черниговская, Киевская, Волынская, Подольская]. – 1885. – [8], 333 с. : табл. – В подзаг. : По дан. обслед-я произвед. стат. учреждениями М-ва вн. дел, по поруч. Стат. Совета [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://elib.shpl.ru/ru/nodes/9387>
124. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов : Т. 1 – Харьковская и Полтавская губернии. – С. 586 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003876200_262529/

125. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов : Т. 1 – Харьковская и Полтавская губернии. – С. 586 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003876200_262529/
126. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов : Т. 1 – Харьковская и Полтавская губернии. – С. 586 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003876200_262529/
127. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов : Т. 1 – Харьковская и Полтавская губернии. – С. 586 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003876200_262529/
128. Труды Комиссии по преобразованию волостных судов : Т. 1 – Харьковская и Полтавская губернии. – С. 586 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_003876200_262529/
129. Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольский уезд (1859–1895 гг.). Рос­сийский государственный архив древних актов. Фонд 1354. Опись 387 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://nipol.ucoz.ru/load/poltav>

shhina/poltavskaja_gubernija/alfavit_dach_planov_generalnogo_i_specialnogo_mezhevanij_khorolskij_uezd_1859_1895_gg/98-1-0-1161

130. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
131. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
132. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Т. 1–4 / предисл. авт. – К. : [б. в.], 1914. – Т. 2. – С. 742 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : irbis-nbuv.gov.ua/fond/ir/ires/rodoslovnik.html
133. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
134. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
135. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
136. Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Миргородский уезд (1860–1886 гг.) Сведения о помещичьих имениях. – Спб. : [б. и.], 1860.
137. Вся Россия. Русская книга промышленности, торговли, сельского хозяйства и администрации : торгово-промышленный адрес-календарь Российской империи. – Спб. : А. С. Суворин, 1895–1902. – В отд. изд. подзаг. : Адрес-календарь Российской империи

- [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://elib.shpl.ru/ru/nodes/24953>
138. Клировая книжка Полтавской епархии на 1902 год. – Полтава : [б. и.], 1902. – С. 396–138.
139. Справочная клировая книга по Полтавской епархии на 1912 год. – Полтава : [б. и.], 1912. – С. 163.
140. ПЄВ 1863 рік. № 19.
141. ПЄВ 1867 рік. № 23.
142. ПЄВ 1867 рік. № 23.
143. ПЄВ 1870 рік. № 21.
144. ПЄВ 1872 рік. № 8.
145. ПЄВ 1871 рік. № 21.
146. ПЄВ 1871 рік. № 9.
147. ПЄВ 1871 рік. № 9.
148. Обзор Полтавской губернии ... [по годам]. – Полтава : Тип. губ. правления, 1879–1916. – За ряд лет : Приложение к Всеподданнейшему отчету Полтавского губернатора. – Изд. 1881–1882 г. без обл. и тит. л.... за 1878 год. – 1879. – д 2, [41], [37] с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :
<http://elib.shpl.ru/ru/nodes/47629-za-1878-god-1879#mode/inspect/page/32/zoom/6>
149. ПЄВ 1881 рік. № 7.
150. Памятная книжка Киевского Учебного округа. Часть V. Полтавская губерния. Издание Управления Учеб-

- ного Округа. 217 стр. – Киев. Тип. Высоч. утверж. Т-ва печ. дела и торгов. И. Н. Кушнерев и К^о в Москве. Киевское Отделение, Бибиковский бульвар, дом № 8 б. 1890.
151. Полтавщина : Энциклопедичний довідник / [за ред. А. В. Кудрицького]. – К.: УЕ, 1992.
152. Памятная книжка Киевского Учебного округа. Часть V. Полтавская губерния. Издание Управления Учебного Округа. 217 стр. – Киев. Тип. Высоч. утверж. Т-ва печ. дела и торгов. И. Н. Кушнерев и К^о в Москве. Киевское Отделение, Бибиковский бульвар, дом № 8 б. 1890.
153. Сборник необходимых сведений о всех приходах Полтавской губернии и адрес-календарь духовенства той же епархии с приложением подробных карт к каждому уезду / сост. священник Григорий Коломенский. – Полтава : [б. и.], 1895. VII, 512, VIII с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.pravoslavnoe-duhovenstvo.ru/library/material/6880/>
154. Павловский И. Ф. Исторический очерк Петровского Полтавского Кадетского Корпуса. – Полтава : [б. и.], 1890.
155. Уездные предводители дворянства [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://histpol.pl.ua/ru/?option=com_content&view=article&id=11888#09

156. Розсоха Л. О. Миргородщина козацька і гоголівська / Л. О. Розсоха; Миргородська міська рада, Миргородський краєзнавчий музей. – Миргород : ВБ «Аванпост-прим» ; К. : [б.в.], 2009. – 396 с. : іл. – (Серія «Миргородські джерела»).
157. Сведения о помещичьих имениях. – Спб. : [б. и.], 1860. – 6 т.
158. Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Миргородский уезд (1860–1886 гг.) Сведения о помещичьих имениях. – Спб. : [б. и.], 1860.
159. Положение о земских участковых начальниках // ПСЗРИ. Собрание третье. Т. IX. 1889. – СПб. : В государственной типографии, 1891 – С. 524.
160. Положение о земских участковых начальниках // ПСЗРИ. Собрание третье. Т. IX. 1889. – СПб. : В государственной типографии, 1891.– С. 524.
161. Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1903 год [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://nipol.usoz.ru/load/poltavshhina/adres_kalendari_i_pamjatnye_knizhki_poltavskoj_gubernii/adres_kalendar_i_spravoc-hnaja_knizhka_poltavskoj_gubernii_na_1903_god/97-1-0-1264
162. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.

163. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
164. ДАДО, ф. 375, оп. 2, спр. 48, арк. 7
165. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
166. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Том четвертый. П. – С. / В. Л. Модзалевский. – Киев. Типо-Литография С. В. Кульженко. Пушкинская № 4. 1914. – С 753. – 40 портр.; 3 снимк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://histpol.pl.ua/ru/poltavskij-rodoslov/malorossiiskij-rodoslovnik?id=12213#739>
167. Пономарёв В. Крёстные родители – восприемники / В. Пономарёв // Справочник православного человека. – Ч. 2. Таинства Православной Церкви. – М. : Даниловский благовестник, 2007. – С. 23 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://azbyka.ru/otestchnik/Spravochniki/spravochnik-pravoslavnogo-cheloveka-chast-2-tainstva-pravoslavnoj-tserkvi/2_5
168. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Том четвертый. П. – С. / В. Л. Модзалевский. – Киев. Типо-Литография С. В. Кульженко. Пушкинская № 4. 1914. – С 753. – 40 портр.; 3 снимк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://histpol.pl.ua/ru/poltavskij-rodoslov/malorossiiskij-rodoslovnik?id=12213#739>

169. Модзалевский В. Л. Малороссийский родословник. Том четвертый. П. – С. / В. Л. Модзалевский. – Киев. Типо-Литография С. В. Кульженко. Пушкинская № 4. 1914. – С 753. – 40 портр.; 3 снимк. [Электронний ресурс]. – Режим доступу : <http://histpol.pl.ua/ru/poltavskij-rodoslov/malorossijskij-rodoslovnik?id=12213#739>
170. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
171. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
172. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
173. Алфавит дач планов Генерального и Специального межеваний. Хорольский уезд (1859–1895 гг.). Российский государственный архив древних актов. Фонд 1354. Описание 387 [Электронний ресурс]. – Режим доступу : http://nipol.ucoz.ru/load/poltavshhina/poltavskaja_gubernija/alfavit_dach_planov_generalnogo_i_specialnogo_mezhevanij_khorolskij_uezd_1859_1895_gg/98-1-0-1161
174. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
175. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.

176. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
177. Старицький М. П. Твори : у 8 т. / Михайло Старицький. – К. : Держ. вид-во худож. літ. : Дніпро, 1963–1965. Т. 8 : Оповідання. Статті. Листи. – К. : Дніпро. – 1965. – 750 с.
178. Пчилка О. Михаил Петрович Старицкий [Електронна копія] : (пам'яті товарища) / О. Пчилка // Киевская старина. – 1904. – Т. 85. Май. – С. 400–449 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=11040>
179. Пчилка О. Михаил Петрович Старицкий [Електронна копія] : (пам'яті товарища) / О. Пчилка // Киевская старина. – 1904. – Т. 85. Май. – С. 400–449 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elib.nlu.org.ua/view.html?&id=11040>
180. Члены Государственной думы : (портреты и биографии) : Второй созыв, 1907–1912 г. / сост. М. М. Боиович. – 2-е изд. – Москва : Тип. Т-ва И. Д. Сытина, 1907. – XXXVIII, 519 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.prlib.ru/item/462846>
181. Бридун Т. Місто Хорол та його повіт. [Поч. ХХ ст.] / Тимофій Бридун // ІР НБУВ. Ф. Х, 11510. 143 арк.
182. Киевская старина. Годъ десятый. Томъ XXXV. Октябрь-Декабрь 1891 г. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новиц-

- кого, 1891. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://runivers.ru/bookreader/book479353/#page/254/mode/1up>
183. Кієвская старина. Годъ десятый. Томъ XXXV. Октябрь-Декабрь 1891 г. – К. : Тип. Г. Т. Корчак-Новицкого, 1891. – № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://runivers.ru/bookreader/book479353/#page/254/mode/1up>
184. Старицький М. П. Твори : у 8 т. / Михайло Старицький. – Київ : Держ. вид-во худож. літ. : Дніпро, 1963–1965. Т. 8 : Оповідання. Статті. Листи. – Київ : Дніпро, 1965. – 750 с.
185. Пчилка О. Михаил Петрович Старицкий [Електронна копія] : (пам'яті товарища) / О. Пчилка // Кієвская старина. – 1904. – Т. 85. Май. – С. 400–449 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://elib.nlu.org.ua/view.html?id=11040>
186. ММС. – РД. – 593.
187. Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской губернии на 1903 год [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nipol.ucoz.ru/load/poltavshhina/adres_kalendari_i_pamjatnye_knizhki_poltavskoj_gubernii/adres_kalendar_i_spravochnaja_knizhka_poltavskoj_gubernii_na_1903_god/97-1-0-1264
188. Адрес-календарь и справочная книжка Полтавской

губернии на 1904 г. / Полт. губ. стат. ком. – Полтава :
Типо-лит. губ. правления, 1904. – 575 с. разд. паг. :
табл. [Електронний ресурс] – Режим доступу :
<http://elib.shpl.ru/ru/nodes/553-adres-kalendar-i-spravochnaya-knizhka-poltavskoy-gubernii-na-1904>
189. ММС. – РД. – 593.

Історичне видання
ОЛЕКСЕНКО Олександр Васильович
КНЯЖОЛУЦЬКІ СТАРИЦЬКІ
(ІСТОРІЯ ОДНОГО РОДУ)
Монографія

Олексенко О. В. Княжолуцькі Старицькі (історія од-
ного роду) : монографія / О. В. Олексенко. – Полтава :
ПОІППО ім. М. В. Остроградського, 2021. – 176 с.

Літературний редактор – Стоцька О. В.
Технічний редактор – Шарлай Т. В.
Дизайн обкладинки – Дружиніна А. В.

Підписано до друку 22.07.2021 р.
Формат паперу 60x84/16
Папір офсетний. Ум.друк.арк. 10,23. Тираж 300 прим.

Редакційно-видавничий відділ ПОІППО ім. М. В. Остроградського
36029, м. Полтава, вул. Соборності, 64 ж, тел. (0532)-56-54-23

Як краєзнавець Олександр Олександрович вважає, що обізнаність з історією має розпочинатися зі знань про минуле рідного краю, і тому тривалий час досліджує особливості виникнення та розвитку населених пунктів середнього Рохоролля. Зібрані ним упродовж тридцяти років краєзнавчі матеріали вийшли друком в історико-краєзнавчому нарисі «Стежки історії рідного краю» (2001 рік) та історико-краєзнавчому дослідженні «Рідний край» (2016 рік).

Нова книга О. Олександровича – видання «Княжоуцькі Старцицькі (історія одного роду)» є глибоким

історико-краєзнавчим дослідженням минулого села Княжа Лука, що на Родзавщині, та походження відомої в XIX столітті хорольської родової гілки Старцицьких.

О. Пестеля, доктор історичних наук,
професор, ректор Родзавського
університету економіки і торгівлі